

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Luottamusta vai varautuneisuutta? Nuorten kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta sijaishuollon aikana

Lähdes, Pirita
Nieminen, Mari

2014 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Luottamusta vai varautuneisuutta?
Nuorten kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta
sijaishuollon aikana

Pirita Lähdes
Mari Nieminen
Perhekeskeisen varhaiskasvatuksen
kehittäminen ja johtaminen,
Sosiaaliala YAMK
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2014

Lähdes, Pirita & Nieminen, Mari

Luottamusta vai varautuneisuutta? Nuorten kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta sijaishuollon aikana

Vuosi

2014

Sivumäärä

76

Opinnäytetyössä tutkitaan lastensuojeluasiakkaina olevien nuorten kokemuksia läheisten osallisuudesta ja yhteydenpidosta heihin sijaishuollon aikana. Tämän lisäksi tutkitaan nuorten kokemuksia omasta osallisuudestaan sijaishuollon aikana. Tutkimus on osa Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektia, jonka tavoitteena on läheisten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa. Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus, jonka menetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimuksen aineistona on 12 nuoren haastattelut kahdesta varsinaissuomalaisesta sijaishuoltoyksiköstä. Nuoret ovat iältään 14-17-vuotiaita tyttöjä ja poikia. Tutkimuksen analysoinnissa on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimuksen mukaan huostaanotettujen nuorten läheissuhteet ja perheet ovat moninaisia. Yksi tutkimuksen tulos oli, että luottamus viranomaisiin liittyy osallisuuden kokemukseen. Nuoret jakautuivat luottavaisiin ja osallisiin nuoriin sekä varautuneisiin ja osattomiin nuoriin kokemustensa perusteella. Nämä nuoret suhtautuivat eri tavalla viranomaisten käyttämään valtaan. Luottavaiset nuoret kokivat, että he tulevat kuulluiksi, voivat vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin ja heidän läheisillään on yhtäläiset vaikutusmahdollisuudet. Varautuneet nuoret kokivat, että heidän mielipiteensä pyritään kuulemaan, mutta sitä ei huomioida päätöksenteossa. He kokivat, että läheiset tulevat paremmin kuulluiksi kuin he itse. Läheisten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia ei kuitenkaan ollut niin paljon kuin luottavaisilla nuorilla. Luottamuksellinen omaohjaajasuhde edisti nuorten kuulluksi tulemisen kokemusta. Läheisillä sitä lisäsi aktiivinen perhetyö. Yksi väylä kuulluksi tulemiselle on lastensuojeluyksikössä pidettävät asiakassuunnitelmaneuvoittelut.

Kokemukset yhteydenpidosta läheisiin jakautuivat luottavaisten ja varautuneiden nuorten kesken. Luottavaiset nuoret olivat tyytyväisempiä yhteydenpitoon kuin varautuneet nuoret. He myös kokivat varautuneita nuoria useammin, että yhteydenpito on autettu sosiaalityöntekijän ja lastensuojeluyksikön työntekijöiden toimesta.

Tutkimuksen avulla on saatu tärkeää tietoa siitä, miten nuoret kokevat osallisuuden ja yhteydenpidon. Tästä näkökulmasta nuorten kokemuksia ei ole juurikaan tutkittu aiemmin. Tutkimuksesta saadaan uutta tietoa sijoitettujen nuorten käsityksistä yhteydenpidosta omiin läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijoituksen aikana. Tutkimuksesta saatuja tuloksia on tarkoitus käyttää Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektissa ja sen avulla tavoitteena on kehittää koulutusisältöjä lastensuojelun toimijoille kuten sosiaalityöntekijöille sekä avo- ja sijaishuollon työntekijöille. Tavoitteena on saada tietoa siitä, miten läheisiä voidaan paremmin huomioida lapsilähtöisesti lastensuojelun eri vaiheissa ja miten läheissuhteita opittaisiin arvostamaan lastensuojelutyössä. Tutkimuksesta saatuja tuloksia on tarkoitus käyttää ammattilaisten asennemuutostyössä.

Asiasanat: Sijaishuolto, nuoret, läheiset, osallisuus, yhteydenpito, kokemus, kvalitatiivinen tutkimus

Lähdes, Pirta & Nieminen, Mari

Trust or reserve? Youth experiences of the participation and communication during the foster care period

Year	2014	Pages	76
------	------	-------	----

This thesis examines the experiences of child welfare clients regarding their communication with the people they have close relationships with and their participation during the foster care period. Additionally the youth's experiences about their own participation in their care during their foster care period are examined. The research is part of the Lähemmäs-project by Pesäpuu ry. The aim of the Lähemmäs-project is to strengthen the ability of the youth's relatives and close ones to participate in the youth's child welfare process. The research was done as a qualitative research using the method of theme interview. The research material was gathered by interviewing 12 young people from two foster care units located in the region of Turku. The interviewees were boys and girls between the ages of 14 and 17. The research material was analyzed using material oriented content analysis.

According to the research the relationships and families the youth in custody have are diverse. One of the results of the research was that trusting authorities relates to the experience of participation. The youth were divided to the trusting and participant, and the reserved and dispossessed based on their experiences. The interviewees reacted in different ways to the power used by authorities. The experience of the trusting youth was, that their opinions are heard, they can affect the decisions concerning themselves and felt that their relatives and close ones have a similar possibility to influence decisions. The experiences of the reserved youth was that their opinions are heard, but don't have an effect in the decision making. They felt, that their relatives were better heard than themselves, but don't have as many opportunities to participate as the relatives and close ones of the youth with trusting experiences have. Youth who had a confidential relationship to their own instructor in the foster care unit advanced the experience on how they are heard. The active family work increased the same experience with relatives and close ones. One channel for the youth and their relatives and close ones to be heard and participate in is during the negotiations about the client plan.

The experiences regarding the communication with relatives and close ones were divided between those youth with trust and those with reserve towards authorities. Trusting youth were more content with the state of their communication than the reserved youth. They also felt that their communication with their relatives was aided by their social workers and the staff of the foster care unit more often than those youth with reserve felt.

A lot of data has been acquired from research regarding the experiences of participation and communication of the youth in custody. There hasn't been a lot of previous research done from the point of view of the youth in foster care. The results of this study are meant to be used in the Lähemmäs-project of Pesäpuu ry and its goal is to develop educational content for child welfare professionals. One of the goals is to gather information on how the relationships with relatives and close ones that the youth in custody have could be learnt to be appreciated within child welfare work itself. The research results are also meant to be used in changing the attitudes of professionals.

Keywords: Foster care, youth, relatives, close ones, participation, communication, experience, qualitative research

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Tutkimuksen konteksti.....	8
	2.1 Lastensuojelun sijaishuolto.....	12
	2.2 Nuoret sijaishuollossa.....	15
3	Osallisuus.....	16
	3.1 Osallisuuden mallit.....	17
	3.2 Osallisuus lastensuojelussa.....	18
4	Yhteydenpito läheisiin sijaishuollon aikana.....	20
	4.1 Yhteydenpidon edistäminen.....	21
	4.2 Yhteydenpidon rajoittaminen.....	22
5	Tutkimustehtävä.....	23
	5.1 Tutkimuskysymykset.....	23
	5.2 Tutkimusaineiston hankintamenetelmä.....	24
	5.3 Aineiston analyysitavan valinta.....	25
6	Tutkimuksen toteuttaminen.....	27
	6.1 Aineiston hankinta.....	27
	6.1.1 Aineiston hankinnan eettisyys.....	31
	6.1.2 Aineiston hankinnan luotettavuus.....	34
	6.2 Aineiston analyysi.....	35
	6.2.1 Aineiston analyysin eettisyys.....	38
	6.2.2 Aineiston analyysin luotettavuus.....	39
7	Tutkimuksen tulokset.....	41
	7.1 Moninaiset perhesuhteet.....	42
	7.2 Luottavaiset ja varautuneet nuoret.....	43
	7.3 Kokemukset yhteydenpidosta ja sen edistämisestä.....	48
	7.4 Tulosten luotettavuus.....	50
8	Tutkimuksen johtopäätökset.....	52
	Lähteet.....	62
	Liitteet.....	67

1 Johdanto

Tämä tutkimus sijoittuu lastensuojelun sijaishuollon tutkimuskenttään. Se on tutkimuksen kontekstina erittäin ajankohtainen, koska lastensuojelusta on käyty viime aikoina vilkasta yhteiskunnallista keskustelua ja lastensuojelu on kokenut monenlaisia myllerryksiä. Viime vuosina sijaishuoltomarkkinat ovat vahvistuneet eli yksityisen sektorin osuus on lastensuojelun sijaishuollossa lisääntynyt (Heino 2009, 205). Tällä hetkellä hallitus valmistelee sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistusta ja uuden sote-järjestämislain on tarkoitus tulla voimaan alkuvuodesta 2015 (Sote-uudistus 2014). Tässä vaiheessa ei vielä tiedetä, miten meillä olevat sote- ja kuntauudistukset tulevat vaikuttamaan lastensuojelupalvelujen järjestämiseen eri puolella Suomea. Joka tapauksessa näillä poliittisilla päätöksillä tulee olemaan vaikutusta lapsiperheiden elämään. Merkittävä vaikutus lapsiperheille on käytännön työ, jota tehdään lastensuojelussa hyvinvoinnin edistämiseksi. Lapsiperheiden hyvinvointia konkreettisesti edistävä keino on ottaa heidät mukaan palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen. Näin voidaan vahvistaa lastensuojelun asiakkaina olevien lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta.

Nuorten osuus lastensuojelussa on kasvanut tasaisesti 2000-luvun taitteesta lähtien (Heikkinen 2007, 2). Kunnallisen lastensuojelutyön painopiste on 1990-luvun loppupuolelta muuttunut kohti lyhytaikaisia avohuollollisia ja kiireellisiä kriisisijoituksia. Erityisesti kiireellisten huostaanottojen määrä on kasvanut vuosien 1995 ja 2007 välisenä aikana. Suhteellisesti eniten ovat lisääntyneet murrosikäisten lasten huostaanotot. 12-17-vuotiaiden huostaanottojen osuus kaikista huostaanotoista on lisääntynyt vuosien 1997 ja 2007 välisenä aikana 48 prosentista 55 prosenttiin. (Heino 2009, 201-205.) Tämä on asettanut haasteita lastensuojelun toteuttamiselle (Heikkinen 2007, 2).

Viime vuosina kokeneiden ja pätevien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden osuus on vähentynyt ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on ollut suurta. Tilanteet saattavat kärjistyä, jos kunnassa avohuollon tuki ja palvelut ovat perheen kannalta epätarkoituksenmukaisia tai riittämättömiä ja jos lastensuojelun tarvetta ei ole huolella selvitetty eikä avohuollon tukitoimien vaikuttavuutta ole yhteistyössä asiakkaan kanssa arvioitu eikä seurattu. Raha näyttäisi ajoittain puhuvan lapsen tarvetta vahvemmin, eli säästötoimilla on vaikutuksia siihen, milloin lapsi huostaanotetaan. (Heino 2009, 199, 206, 210.)

Vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki painottaa lasten ja nuorten osallisuutta tukiprosessissa (Aaltonen & Heikkinen 2013, 208). Saastamoisen (2010, 65-66) mukaan lapsen osallisuus on lastensuojelun yksi keskeisimmistä periaatteista, joten lapsella tulee aina olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsen osallisuuteen kuuluu lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä mahdollisuus edunvalvojan käyttämiseen. Lapsen oikeus osallisuuteen on suojattu erittäin vahvasti lainsäädännöllä.

Ennen lakimuutosta Araneva (2001, 116) mainitsi, että sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja muita hänelle tärkeitä ja läheisiä henkilöitä sekä pitää heihin yhteyttä. Lastensuojelulaissa ei ole tarkasti määritelty sitä, ketkä voivat olla lapselle läheisiä henkilöitä, joten läheisten henkilöiden piiri on rajaton (Saastamoinen 2010, 135).

Tutkimus on osa Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektia, jonka tavoitteena on muun muassa edistää lasten ja heidän läheistensä osallisuutta ja kuulluksi tulemista lastensuojelussa sekä tukea lasten ja perheiden selviytymistä läheisverkoston avulla. Tutkimusaihe on mielenkiintoinen, koska tästä näkökulmasta nuorten kokemuksia on tutkittu vähän. Tutkimuksen avulla on ollut mahdollista saada uutta ja merkityksellistä lisätietoa siitä, miten nuoret kokevat läheisten osallisuuden ja yhteydenpidon heihin sijoituksen aikana. Teema lasten ja nuorten osallisuudesta on myös ajankohtainen. Lavikaisen, Puustinen-Korhosen ja Ruuskasen (2014, 18) mukaan lastensuojelun laatusuosituksen mukaan lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen vahvistaminen on yksi avain vaikuttavien lastensuojelupalvelujen kehittämiseksi. Eri osapuolten pitää voida kokea ja luottaa siihen, että jokainen tulee kuulluksi omana itsenään ja pääsee tuomaan näkemyksensä käsiteltävään asiaan.

Tässä tutkimuksessa on haastateltu 14-17-vuotiaita huostaanotettuja nuoria siitä, miten he kokevat läheisten osallisuuden ja yhteydenpidon heihin sijaishuollon aikana. Tämän lisäksi on tutkittu nuorten kokemuksia omasta osallisuudestaan sijaishuollon aikana. Tutkimukseen osallistui 12 nuorta kahdesta eri varsinaissuomalaisesta lastensuojeluyksiköstä. Tutkimuksesta saatuja tuloksia käytetään Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektissa, jonka tarkoituksena on kehittää koulutussisältöjä lastensuojelun toimijoille kuten sosiaalityöntekijöille sekä avo- ja sijaishuollon työntekijöille siitä, miten läheisiä voidaan paremmin huomioida lapsilähtöisesti lastensuojelun eri vaiheissa ja miten läheissuhteita opittaisiin arvostamaan lastensuojelutyössä. Tuloksia on tarkoitus käyttää lastensuojelun ammattilaisten asennemuutostyössä. Tavoitteena on luoda sosiaalityöhön lapsilähtöisiä läheissuhteita huomioivia työtapoja. On tärkeää saada nuorilta itseltään koottuja kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta, sillä kaikki viisaus ei asu aikuisissa ja nuoret ovat itse asiantuntijoita omassa elämässään.

Lastensuojeluun liittyvästä tiedosta suurin osa on niin sanottua hiljaista tietoa, jota lastensuojelussa toimivien on vaikea kuvata ulkopuolisille. Lastensuojelussa on aina alueita, jotka eivät vaivatta tule julkisiksi. Niistä puhutaan usein lasten ja perheiden salaisuuksina ja niiden kuvaamiseen löytyy heikosti välineitä ja sanoja. Lastensuojelun tiedon näkyväksi tekemisen sekä asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksen esiin saamisen tapoja tuleekin voida kehittää. Eri toimijoiden tarinoiden kuuleminen on tuotava osaksi vallitsevaa lastensuojeluymmärrystä. Vaikka lastensuojelussa oleminen on poikkeuksellinen tila, on yhteiskuntapoliittinen ja humani velvollisuus tietää enemmän siitä, mitä lastensuojelu on. (Heino & Pösö 2003, 593.)

Tutkimuksen tekemiseen liittyy paljon eettisiä kysymyksiä, jotka tulee ottaa huomioon aivan tutkimuksen alkumetreiltä asti. Tutkimusaiheen valinta on jo sinällään eettinen valinta. Tämän tutkimuksen aihe on lähtöisin Pesäpuu ry:ltä eli tutkimuksen tilaajalta. Kuitenkin myös tutkimuksen tekijät kokevat aiheen merkitykselliseksi ja ajankohtaiseksi, koska he työskentelevät lastensuojelun sijaishuollossa ja kokevat, että osallisuutta tulisi entisestään kehittää lastensuojelussa. Pesäpuu ry:n arvojen mukaan toimiminen on ollut tavoitteena koko tutkimusprosessin ajan. Näitä arvoja ovat muun muassa lapsi esiin lasta kuullen, perhe on lapselle tärkeä, kokemukset ovat merkityksellisiä sekä tasa-arvoinen yhteistyö on voimavara.

Eettisyys ja luotettavuus on tässä tutkimuksessa koettu erittäin tärkeiksi ja tutkimuksen tekoon liittyvät valinnat pyritään perustelemaan kummastakin näkökulmasta. Eettisyyden ja luotettavuuden pohdintaa onkin sisällytetty useampaan kappaleeseen, jotta kävisi ilmi sen merkityksellisyys tutkimuksen jokaisessa vaiheessa.

Seuraavassa luvussa esitetään konteksti, jossa tutkimus on tehty. Tämän jälkeen luvuissa 3 ja 4 käsitellään osallisuuteen ja yhteydenpitoon liittyvää teoreettista viitekehystä. Ensin esitellään, mitä osallisuudella tarkoitetaan ja mitä se merkitsee lastensuojelussa. Yhteydenpitoa lähestytään puolestaan ensin yhteydenpidon edistämisen näkökulmasta, minkä jälkeen siirrytään yhteydenpidon rajoittamisen aiheeseen. Tutkimuskysymykset, aineiston hankintamenetelmät ja analyysitavan valinnat esitellään luvussa 5. Selvitys tutkimuksen toteuttamisesta ja siihen liittyvistä valinnoista sekä aineiston hankinnasta käsitellään luvussa 6. Molempia aiheita tarkastellaan myös eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmista. Luvussa 7 käydään läpi tutkimuksen tulokset ja tuloksiin liittyvä luotettavuuden arviointi. Luvussa 8 käsitellään tutkimuksen johtopäätöksiä.

2 Tutkimuksen konteksti

Tutkimus sijoittuu lastensuojelun sijaishuoltoon. Lastensuojelu jakaantuu ehkäisevään lastensuojeluun sekä lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Ehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan muun muassa kunnan peruspalveluissa kuten äitiys- ja lastenneuvolassa, varhaiskasvatuksessa tai opetuksessa annettavaa erityistä tukea. Työtä tehdään siis osana lapsille, nuorille ja perheille tarkoitettuja palveluja eikä lapsilta ja perheiltä tällöin edellytetä lastensuojelun asiakkuutta. (Berg-Toroi 2012, 254-255.)

Lastensuojelun palveluihin kuuluvat avohuollon palvelut, sijaishuolto ja jälkihuolto. Avohuollon tukimuotoja ovat perheen taloudellinen tukeminen, perhetyö, tukihenkilö tai -perhe lapselle sekä lapsen sijoittaminen avohuollon tukitoimena joko yksin tai yhdessä vanhempien kanssa. Lastensuojelun tukitoimien saaminen edellyttää lastensuojeluasiakkuutta ja perustuu suunnitelmalliseen sosiaalityöhön eli tukitoimet kirjataan asiakassuunnitelmaan. (Berg-Toroi

2012, 256.) Huostaanotto on lastensuojelun äärimmäisin keino, johon lastensuojelulaki velvoittaa, jos lapsen katsotaan olevan vakavassa vaarassa (Taskinen & Törrönen 2004, 15). Lapsi voidaan ottaa huostaan ja sijoittaa sijaishuoltoon, mikäli avohuollon tukitoimet osoittautuvat riittämättömiksi turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä (Berg-Toroi 2012, 260).

Lastensuojelutyö on ollut tiukasti sidoksissa säädöksiin. Säästösten tehtävänä on antaa työlle viitekehys ja rajata sekä määritellä toimintaa (Sinko 2001, 129.) Ensimmäinen lastensuojelulaki Suomessa tuli voimaan vuonna 1936. Pulman (1987, 160) mukaan kyseessä oli lähinnä huostaanottosäännöstö, vaikka tavoitteena oli kiinnittää huomiota ehkäisevään lastensuojelutyöhön.

Lastenkotien toimintaan kiinnitettiin paljon huomiota 1950-luvulla ja erityisasemassa oli yksilöhuolto. Lastensuojelulainsäädännön uudistamisessa päästiin eteenpäin vasta 1960-luvulla. Yhteiskunnassa, lasten asemassa, sosiaalihuollon ja lastensuojelun kehityksessä tapahtuneet muutokset olivat perusteluna lastensuojelulain muuttamiselle. Sotien jälkeisenä aikana perustettiin paljon lastenkoteja ja vastaanottokoteja. Lapsilainsäädäntöä uudistettiin 1970-luvulla. Lait korostivat lapsen oikeuksia tasa-arvon näkökulmasta. Tämän jälkeen tuli voimaan laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Tällöin korostui käsitys lapsen edusta ja hänen oman tahtonsa kunnioittamisesta. Kokonaisuudessaan lastensuojelun asema sosiaalihuollossa alkoi hahmottua, sillä perheet ja lapset alettiin ottaa huomioon. Päätettiin tarjota palveluita perheille palvelu-, normalisuus- ja kuntoutusperiaatteen mukaan. Tärkeänä pidettiin myös luottamuksellisuutta ja valinnanvapautta. Lasten ja nuorten huollon keskeisiksi tavoitteiksi nousivat perhekeskeisyys, pysyvien ihmissuhteiden tärkeys sekä tukeminen koulutuksessa, ammatin valmistamisessa ja itsenäistymisessä. (Pulma 1987, 222, 216, 231, 241-242.)

Juridinen viitekehys lastensuojelussa muuttui lapsikeskeiseksi vuonna 1984, jolloin tulivat voimaan uudet lastensuojelu- ja lapsenhuoltolait. Näissä kummassakin laissa otettiin huomioon YK:n Lapsen oikeuksien julistus. Merkittäviä muutoksia lakiin tehtiin vuonna 1990. Tällöin oli tavoitteena vielä entisestään laajentaa lapsen ja erityisesti nuoren oikeusturvaa. Näiden lakien puitteissa lapsi on omien oikeuksiensa subjekti, joka on yksilö omine oikeuksineen. (Sinko 2001, 129-130.) Hämääläisen (2012, 14) mukaan viimeisin kaivattu uudistus tehtiin 2008, jolloin astui voimaan uusi lastensuojelulaki, jossa ennallaan säilyi lapsen ja hänen perheensä yhteydenpidon korostaminen. Laissa korostuivat entisestään lapsen osallisuus ja perheen tärkeys. Uudessa lastensuojelulaissa mainitaan tavoite perheen jälleenyhdistämisestä, mitä aikaisemmin ei ollut.

Lastensuojelu on muuttunut lapsikeskeisemmäksi ja kiinnostus lapsuuteen ja sen tutkimiseen on lisääntynyt. Eskonen (2005) viittaa Strandelliin (1992), jonka mukaan yhteiskuntatieteissä lapsuutta pyritään käsittelemään sen omista lähtökohdista käsin ja lapsiin suhtaudutaan oman

elämänsä subjekteina ja aktiivisina toimijoina. Yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus ohjaa tekemään sellaisia teoreettisia ja metodologisia ratkaisuja, joiden avulla voidaan tehdä lasten toiminta ja kokemukset näkyviksi. Varsinaisina tutkimuskohteina historian aikana ovat olleet lapsuuteen liittyvät erilaiset sosiaaliset ongelmat. Näitä tutkimuksia on kuitenkin suhteellisen vähän. (ks. Eskonen 2005, 35-36.) Uuden lapsuustutkimuksen painopisteitä ovat olleet lasten vahvuuksien ja osaamisen osoittaminen, lasten tarve tulla osallisiksi sekä lasten mahdollisuus vaikuttaa omaan lapsuuteensa ja elämäänsä (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149).

Sijaishuoltoa on tutkimuksissa tarkasteltu usein lain puitteissa ja sen määräyksistä käsin. Koska sijaishuolto ja huostaanotto ovat voimakkaasti lapsen ja perheen elämään puuttuvia toimenpiteitä, niiden juridisen pohjan korostaminen on perusteltua. Sijaishuoltoa tulisi kuitenkin tarkastella muustakin kuin lainsäädännön näkökulmasta. Sijaishuolto on yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä käytäntönä ja kokemuksena monimuotoinen. Se vaatii tarkastelua, joka on laajaa ja eri ulottuvuuksia tavoittavaa. (Pösö 2004a, 202.) Heinon ja Pösön (2003, 592) mukaan sijaishuoltoa on tutkittu kansainvälisestikin katsottuna verrattain hyvin vähän tai tutkimukset ovat koskeneet enemmän lastensuojelun työkäytäntöjä ja päätöksentekoa kuin lasten ja nuorten kokemuksia.

Viime vuosina lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten kokemuksista on kiinnostuttu ja niitä on tutkittu. Pösö (2004b, 5, 119) on tutkinut nuorten koulukotikokemuksia. Tutkimuksessa kysyttiin, mitä koulukoti merkitsee siellä asuville nuorille ja aineisto koostuu haastattelusta, nuorten ottamista valokuvista, nuoria koskevista asiakirjoista ja tutkijan läsnäolosta laitoksessa. Nuorten kertomuksissa tulee esiin luottamuspula sekä yksinäisyyden ja sivuun jäämisen kokemukset, joihin vaikuttivat monet pettymykset. Nuorten koulukotikokemukset olivat ristiriitaisia. Sijoitus koulukodissa tarjosi nuorelle monia mahdollisuuksia, mutta myös vaati nuorelta erilaisia strategioita, joiden avulla hän pystyi selviytymään arjesta lastensuojelulaitoksessa.

Myös Reinikainen (2009) on tutkinut väitöskirjassaan nuorten kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviämisestä. Hän on tutkinut erityisesti nuorisokodissa asuvien tyttöjen kokemuksia ja on tutkimusmenetelmänään käyttänyt kyselyä ja haastattelua. Haastattelut keskittyivät nuorisokotiin muuttamisen prosessin, siellä elämisen ja itsenäisen elämän kokemuksiin. (Reinikainen 2009, 13.) Yhtenä tutkimuksen päätuloksena oli, että nuorisokoti kokemuksena oli joko jaettu tai ei-jaettu. Kokemukset olivat yhteydessä siihen, miten nuorisokodin on koettu vastanneen omiin tarpeisiin ja odotuksiin. Ne tarpeet, jotka oli koettu voimakkaimmin ja yleisimmin, olivat turvallisuuden, yhteenkuuluvuuden ja arvostuksen tarpeet. Nämä koettiin kokemusten perusteella nuorisokodin tärkeimmiksi tehtäviksi. (Reinikainen 2009.)

Eronen (2012, 5-6) on tehnyt akateemisen väitöstutkimuksen lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Eronen narratiivisen tutkimuksen aineistona olivat erilaiset elämäkerralliset aineistot. Tutkimuksen päätulos oli, että lastenkoti osana henkilökohtaista tarinaa ei taivu tarinoiden tulvaksi eikä välttämättä edes helposti tarinaksi, joka haluttaisiin kertoa ulkopuoliselle tutkijalle. Hankalien muistojen ympärille muodostui unohtamisen kulttuuri, jossa mennyt jätettiin taakse eikä siitä ollut helppo kertoa. Hämäläinen (2012, 9, 177) on puolestaan tehnyt akateemisen väitöstutkimuksen perhehoitoon sijoitettujen lasten antamista merkityksistä kodilleen ja perhesuhteilleen. Hämäläinen on haastatellut sijaisperheissä asuvia 8-12-vuotiaita lapsia. Lapset antoivat kodilleen ja perheilleen monia merkityksiä. Perhesuhteet olivat keskeinen osa kotia, mutta perhesuhteissa tapahtuneet muutokset olivat perhehoitoon sijoitetuille lapsille merkittävämpiä kuin muutokset kodin suhteen.

Lasten ja nuorten osallisuus heitä itseään koskevissa asioissa on ollut mielenkiinnon kohteena erilaisissa lastensuojeluun liittyvissä tutkimuksissa 2000-luvulla. Laiho (2013, 2, 28) on tutkinut sosiaalityön pro gradu -tutkielmassa nuorten kokemuksia osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana. Aineisto koostuu neljästä 14-15-vuotiaiden nuorten teemahaastattelusta. Tutkimuksen mukaan nuorten puheessa heijastui selkeästi joko positiivinen tai negatiivinen kokemus. Positiivinen kokemus vaikutti syntyvän nuorille, jotka kokivat tulleen kuulluksi, arvostetuksi ja pystyneensä vaikuttamaan asioihin osallistumalla. Nämä nuoret olivat myös haastatteluhetkellä tyytyväisiä tehtyihin päätöksiin ja kokivat saaneensa apua lastensuojelusta. Negatiivinen kokemus syntyi niille nuorille, jotka kokivat jääneensä sivullisiksi omissa asioissaan.

Hotari (2007, 2) on tutkinut sosiaalityön pro gradu -tutkielmassa nuorten mielipiteitä kuulluksi tulemisesta lastensuojelussa. Tutkimuksen aineisto koostuu kolmesta ryhmähaastattelusta, joissa on mukana yhteensä yksitoista 16-18-vuotiaasta nuorta. Hotarin mukaan kuulemiseen liittyviisi ulottuvuutta: kunnioitus, luottamus, yhteistyö, avoimuus ja aika, joiden toteutuessa nuori kokee tulleen huomatuksi yksilönä ja oman elämänsä subjektina.

YAMK-opinnäytetyössään Huhilo (2012) on tutkinut nuorten kokemuksia osallisuuden toteutumisesta lastenkodissa. Tutkimus toteutettiin haastatteleamalla pienryhmäkodin yhdeksää 10-18-vuotiaasta lasta. (Huhilo 2012, 29.) Tutkimus osoitti, että osallistumisen mahdollisuus päätöksentekoprosessissa väheni sitä myötä, kun nuori läheni 18 vuoden ikää. Heidän kokemuksensa mukaan, he eivät saaneet tarpeeksi tietoa omista asioistaan, mutta eivät myöskään kokeneet tarvetta osallistua nykyistä enempää. Tutkimuksessa todettiin, että tutut ja pitkäaikaiset aikuiset olivat merkittävä osallisuuden ja aidon kohtaamisen mahdollistaja. (Huhilo 2012.)

Lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten osallisuutta ja kuulluksi tulemista on pyritty edistämään esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämissuunnitelmalla (2004-2007), joka oli yksi kansallisen Sosiaalialan kehittämissuunnitelmän yli 20 osasuunnitelmasta. Ensi- ja turvakotien liitto toteutti Lastensuojelun kehittämissuunnitelman toimeksiannosta Mitä mieltä? Mitä mieltä! -hankkeen. Aineisto koostui kaikkiaan viiden ryhmän tapaamisista, joihin osallistui yhteensä 19 lasta ja nuorta. Hankkeessa kerättiin lapsilta ja nuorilta kokemuksia siitä, miten he voisivat olla osallisina lastensuojelun kehittämisessä eli toiminnassa, jonka pyrkimyksenä on luoda uusia aikaisempaa paremmin toimivia käytäntöjä. Keskusteluihin osallistuneiden lasten ja nuorten mukaan luottamus on asiakassuhteen perusta. Suhde täytyy rakentaa ja se vaatii aikaa. (Oranen 2008, 8-9, 43, 56.)

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto

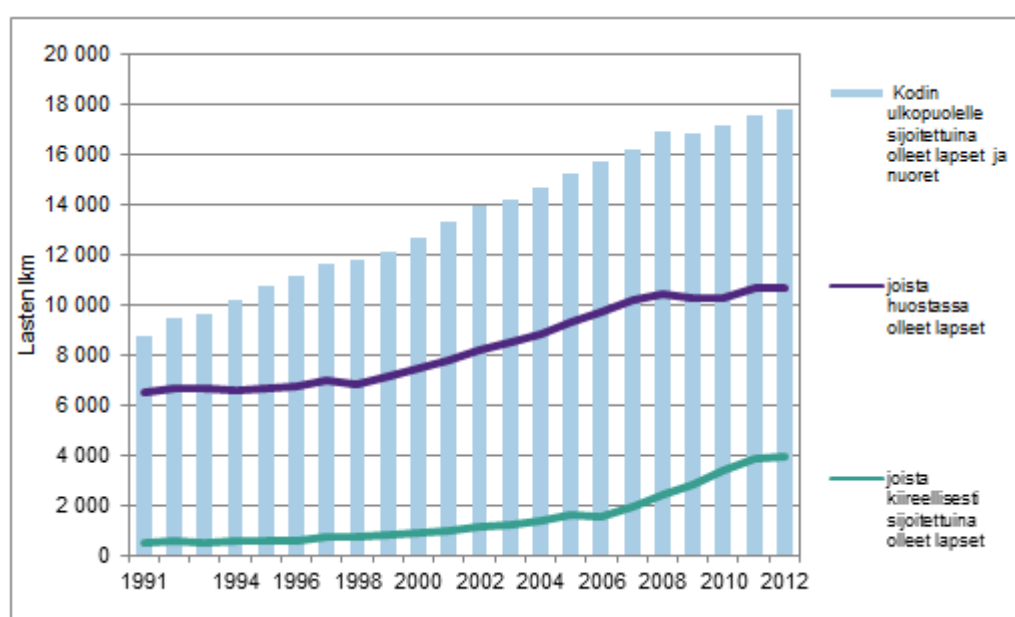
Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan joko sijaisperhettä tai lastensuojelulaitosta (Berg-Toroi 2012, 260). Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lastensuojelulaisille tarkoitettua lapsen sijaishuoltoa sekä sijoitusta avohuollon tukitoimena, ovat lastenkodit, nuorisokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Muita lastensuojelulaitoksia ovat perhekotiyhdistykset, perhetuki- ja perhekuntoutusyksiköt sekä perheryhmäkodit. (Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatusta 2012, 24.) Saastamoisen (2010, 4-7) mukaan yksi sijaishuollon muoto on myös perhehoito. Kunta, joka lapsen sijoittaa, on vastuussa siitä, että lapselle valitaan hänen tarpeisiinsa parhaiten sopiva sijaishuoltopaikka.

Lastensuojelulain 40 §:ssä määritellään huostaanoton perusteita, joiden kaikkien tulee täyttyä. Ensimmäinen niistä on vakava terveyden ja kehityksen vaarantuminen joko lapsen kasvun olosuhteissa tai lapsen/nuoren oma käytös kuten esimerkiksi päihteiden käyttö, joka saattaa hänet vakavaan vaaraan. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet ovat riittämättömiä tai ne eivät ole tarkoituksen mukaisia turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä. Lisäksi huostaanoton edellytyksenä on, että sijaishuolto on kyseisessä tilanteessa lapsen edun mukaista. Useimmiten huostaanottoa on edeltänyt vuosia kestänyt prosessi, jolloin esimerkiksi kodin olosuhteet, vanhempien elämäntilanne tai lapsen oma käyttäytyminen ovat muuttuneet lapsen elämälle kohtuuttoman vaikeiksi. (Taskinen & Törrönen 2004, 15.)

Myllärniemen (2006, 69, 71-72) mukaan huostaanotettujen lasten perheisiin kasautuu monenlaisia ongelmia. Pääkaupungin lastensuojelun tilastojen mukaan huostaanoton tarvetta aiheuttavia tekijöitä ovat vanhempien päihdeongelmat, vaikeudet ja kyvyttömyys vanhemmuudessa, lapsen perushoidon ja -turvan puutteet, kouluvaikeudet sekä vanhemman sitoutumattomuus yhteistyöhön tai riittämätön hoito. Huostaanottojen syynä mainitaan erityisesti äitien ongelmat. Tämä vahvistaa myös muissa tutkimuksissa tehtyä havaintoa siitä, että äitien jak-

samisen ja kyvykkyyden on osoitettu olevan lastensuojeluperheissä voimavara, jonka loppuminen voi johtaa huostaanottoon. Toisaalta tätä voi osittain selittää se, että eronneiden vanhempien lapset asuvat tavallisimmin äitinsä kanssa ja lastensuojeluperheissä on suhteellisen paljon yksinhuoltajia.

Suomessa oli vuonna 2012 lapsia huostassa 10 675 (Kuvio 1). Luku pysyi edellisen vuoden tasolla. Uusien huostaanottojen määrä väheni 143 lapsella ja vähennys on 4 prosenttia vuodesta 2011. Kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä on kasvanut voimakkaasti vuodesta 2005 lähtien, mutta nyt kasvu on hidastunut. Vuonna 2012 sijoitettiin kiireellisesti 3 944 lasta. Määrä kasvoi 1,5 prosenttia vuodesta 2011. (Lastensuojelu 2012.)

Kuvio 1: Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991–2012. Sama lapsi voi sisältyä sekä kiireellisiin sijoituksiin että huostassa olleiden lukumääriin. (Lastensuojelu 2012.)

Kun otetaan huomioon myös avohuollon tukitoimena tehdyt sijoitukset, vuonna 2012 kodin ulkopuolelle oli vuoden aikana sijoitettuna 17 830 lasta ja nuorta. Edelliseen vuoteen verrattuna sijoitettuna olleiden määrä kasvoi 1,6 prosenttia. Noin puolet huostaanotetuista lapsista oli sijoitettu lastensuojelulaitoksiin ja puolet sijaisperheisiin. Sijaisperheisiin sijoitetuista lapsista 11 prosenttia oli sijoitettu sukulais- tai läheisperheisiin. Vuonna 2012 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli noin 87 200 lasta ja nuorta. Se on 7 prosenttia enemmän kuin vuonna 2011. Avohuollon asiakkaista 7 000 oli jälkihuollossa olevia nuoria. (Lastensuojelu 2012.)

Vuoden 1998 jälkeen erityisesti teini-ikäisten lasten huostaanotot ovat lisääntyneet (Kuoppala & Säkkinen 2009, 2-3). Myllärniemen (2006, 8-9) mukaan pääkaupunkiseudulla yleisenä kehityssuuntana näyttää olevan se, että yhä suurempi osa huostaanotetuista lapsista on 13-17-

vuotiaita nuoria. Heidän kohdallaan tavallisin huostaanoton tarvetta aiheuttava tekijä on nuoren oma rajaton ja sopeutumaton käytös. Nuorten huostaanottojen lisääntyminen kertoo siitä, että avohuollon työmuotoihin ei ole panostettu riittävästi. Vauvaperheille on tarjolla enemmän työmuotoja kuin perheille, joissa on murrosikäisiä lapsia. Tarvittaisiin työmuotoja, jotka vastaisivat nuorten ongelmiin sekä olisivat riittävän sitouttavia, rajaavia ja tukevia.

Tilanteessa, jossa lastensuojelun asiakkuus alkaa ja jossa huostaanottoon päädytään, lapsi- ja perhesuhteet ovat usein olleet vaihtuvia ja moninaisia. Lasten elämäntilanteet ja elinolosuhteet ovat sisältäneet monia riskejä ja vaaroja lapsen terveyden ja kehityksen suhteen. Sen lisäksi, että lasten perherakenteet ovat muuttuneet, myös lasten asuinpaikka ja arjen kasvuympäristöt (päivähoitoryhmät ja koululuokat) ovat usein vaihtuneet. (Heino 2009, 207.)

Lastensuojelun laitossijoitus on voimakas yhteiskunnallinen interventio henkilökohtaiseen elämän ja perhesuhteiden määrittelyyn (Eronen 2012, 13). Pösön (2007, 65) mukaan lastensuojelu on lapsiperheille suunnattu palvelu, mutta se on myös puuttumista yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyihin perhesuhteisiin. Tämä kaksijakoinen palvelun ja kontrollin rooli näkyy niin lastensuojelulaissa kuin käytännön työssä. Lastensuojelun työntekijöiden tulee tukea lapsia ja vanhempia vanhemmuussuhteisiin liittyvässä huolenpidon ja kasvatuksen riskitilanteissa, mutta samanaikaisesti heidän tulee myös arvioida, valvoa, muokata ja mahdollisesti järjestää uudelleen vanhemmuussuhteita joskus jopa vastoin perheenjäsenten tahtoa ja toiveita.

Huostaanoton ja sijaishuollon merkitykseen yhdistyvät käsitykset siitä, mikä on perheen yksityisyyden arvo yhteiskunnassa, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskuntapoliittisilla järjestelmillä on suhteessa yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Sijaishuollossa arvot ovat läheisesti yhteydessä toimintaan ja sillä taas on yhteys ihmisen elämään. Sijaishuollon merkitystä siihen sijoitetuille lapsille voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Voidaan kysyä lapselta tai nuorelta sijoituksen mielekkyyttä tai voidaan arvioida sijoituksen vaikutusta hänen käyttäytymiseensä. (Pösö 2004a, 204.)

Sijaishuollon ominaispiirteinä voidaan pitää sitä, että se on arjen mahdollistaja. Tässä tapauksessa lasten sijaishuolto eroaa esimerkiksi sairaalahoidosta, jossa ”poissa kotoa” asumista leimaa jonkin sairauden hoito tai kuntoutuminen. Lastensuojelun sijaishuollon tavoitteena on tavallisen arjen, huolenpidon, hoidon ja kasvatuksen mahdollistaminen. Tämän arjen mahdollistamisen lisäksi sijaishuollossa pyritään tukemaan nuoren suhdeverkon rakentumista läheisiin. Tällöin toiminta kohdistuu myös sosiaalisten suhteiden ja toiminnan sekä yksilön identiteetin tasoille. (Pösö 2004a, 206.)

2.2 Nuoret sijaishuollossa

Nuoruutta on vaikea määritellä tarkasti tiettyyn ikään kuuluvaksi, sillä jokainen nuori kehittyy eri tahdissa. Nuoruuden alkamisen ajankohta on tosin helpompi määritellä kuin sen loppuminen. Yleensä nuoruuden katsotaan alkavan biologisista muutoksista, jolloin se on helposti jaettavissa eri ikävaiheisiin. Samalla tavalla muotoutuu sosiaalinen kehitys. Näin on yleensä kulttuureissa, joissa yhteiskunta pyrkii tarkkaan määrittelemään nuoren kehitystä. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilén 2003, 18.)

Nuoruuden ikärajat ovat lastensuojelussa venyviä eikä lastensuojeluun liittyvissä raporteissa ja tutkimuksissa nuoruus sanana ilmene kovinkaan usein. Lastensuojelu ammatillisena käsitteenä, instituutiona ja toimenpiteenä tuo mielikuvan lapsuudesta. Tällöin ikään kuin implisiittisesti nuoruuden ymmärretään kuuluvan lastensuojelussa lapsuuden sisään mutta kuitenkin niin, että lapsuus on pääkäsite ja nuoruus on alakäsite. (Heikkinen 2007, 4.)

Lastensuojelulain mukaan kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia ja nuorilla viitataan yleensä 18-20-vuotiaisiin (Cederlöf 2007, 12). Kansainvälisissä raporteissa ja hankkeissa nuoruuden alku on määritetty aika tavanomaisesti 12 ikävuoden alkuun ja nuoruutta on tarkasteltu 12-17 ikävuoden välisenä kehitysjaksona. Nuorisopsykiatriassa määritellään, että yli 12-vuotias on nuori. (Heikkinen 2007, 4.) Kehityopsykologian kannalta katsottuna yli 13-vuotias on nuori. Sen mukaan nuoruus jaetaan kolmeen eri vaiheeseen: varhaisnuoruuteen (11-14v.), keskinuoruuteen (14-18v.) ja myöhäisnuoruuteen (19-25v.). (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 166.) Tässä tutkimuksessa kaikki haastatellut nuoret olivat 14-17-vuotiaista eli keskinuoruusvaiheessa. Tämän vuoksi tutkimuksessa käytetään haastateltavista sanaa ”nuori”.

Lastensuojelun asiakkaana olevat nuoret ovat monella tapaa erityisiä. Heidän turvallinen kasvunsa ja kehityksensä, oikeutensa leikkiin, lepoon, koulunkäyntiin ja jopa ruumiilliseen koskemattomuuteensa voivat olla uhattuina. (Hurtig 2003, 36.) Sijoitetuilla nuorilla saattaa olla takanaan vaikeita kokemuksia eivätkä he ole saaneet riittävästi sellaista hoitoa, huolenpitoa ja tukea, jota he olisivat tarvinneet tiettyyn ikään kuuluvassa kehitysvaiheessa (Ahto & Mikko-la 1999, 19).

Nuoret, jotka ovat lastensuojelun piirissä, ovat kokeneet paljon vaikeita asioita, joita eivät ikäänsä ja kehitykseensä nähden pysty vastaanottamaan. Monesti vaikeat asiat tulevat sarjana, monen tapahtuman yhteisvaikutuksena tai ketjuna. Tapahtumat voivat olla sellaisia, joita nuori ei kykene liittämään aiempiin tapahtumiin ja siksi heidän edellytyksensä hallita tai ymmärtää tilanteita ja syy-seuraussuhteita ovat rajalliset. Aikuisen avustamana nuori saa mahdollisuuden tutkia omia kokemuksiaan. Sijoituksessa olevat nuoret joutuvat rakentamaan

identiteettinsä, jotta voivat löytää uudelleen jatkuvuuden elementit. (Barkman 2013, 274.) Laitossijoitus on voimakas yhteiskunnallinen interventio nuoren henkilökohtaiseen elämään. Huostaanotto ja sijoitus määrittelevät perhesuhteita ja vaikuttavat nuoren käsityksiin itsestä suhteessa muihin (Eronen 2012, 26).

On paljon korostettu kiinnittymisen ja kiintymisen merkitystä turvalliselle kasvulle ja kehitykselle. Nämä elementit lastensuojelun piirissä olevilla nuorilla ovat jatkuvasti koetuksella silloin, kun nuori on sijaishuollossa ja lastensuojelun asiakkaana. Kun ihmissuhteet eivät ole jatkuvia eikä niiden jatkuminen ole taattua, on uhka siihen, että nuori kokee turvattomuutta sekä hylkäämisiä ja menetyksiä monia kertoja. (Mahkonen 2010, 120-121.)

Elämän onnet ja vaikeudet voivat olla samanaikaisia eivätkä ne sulje toisiaan pois. Lastensuojelun sijaishuollossa olevien nuorten elämässä ovat läsnä arkiset murheet ja ilot. Arkeen kuuluvat kipu, pelko ja ikävä, mutta myös selviytyminen, leikkisyys, toiveikkaus ja unelmat. (Törrönen 1999, 13, 130.) Lastensuojelun asiakkuus on kuitenkin vain yksi asia nuoren ja perheen elämässä. Nuoren kokemusmaailmassa asiakkuus saattaa olla hyvin marginaalinen ilmiö. (Kivinen 1994, 14.) Esimerkiksi Pösö (2004b, 19-20) pyrki irtautumaan koulukodissa asuvien nuorten elämään liittyvistä ongelmatulkinnoista ja antamaan tilaa nuorten kokemuksille. Hän ei määrittele koulukotia ennalta hyväksi tai huonoksi vaiheeksi nuoren elämässä.

3 Osallisuus

Laissa on säädetty lapsen oikeudesta osallisuuteen sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. YK:n lasten oikeuksien sopimuksen mukaan nämä oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Tässä sopimuksessa määritellään myös lasten yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien ja aikuisten vallankäytön suhdetta. Sopimus velvoittaa takaamaan lapsille osallistumisen ja mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuudet kaikissa heitä koskevissa asioissa. (Hotari ym. 2013, 149.)

Lasten oikeuksien turvaamisen tulee tapahtua perheen ja yhteiskunnan vastavuoroisissa suhteissa. Perhe on ensisijainen lapsen kasvuympäristö ja sillä on oikeus saada tarvitsemaansa suojelua ja apua, jotta se kykenee hoitamaan velvollisuutensa yhteiskunnassa. Lasten oikeuksien mukaan myös lapsella on oikeus ilmaista vapaasti näkemyksensä itseään koskevissa asioissa sekä antaa mahdollisuus tulla kuulluksi asioissa, jotka häntä koskevat. Lasten oikeudet hyvään elämään edellyttävät lapsen elämäntilanteen hahmottamista osallisuuden, suojelun ja huolenpidon yhdistelmänä. (Bardy 2013, 64.)

Osallisuus on yhteisöön liittymistä, yhteisöön kuulumista ja siihen vaikuttamista. Se, että nuorella on mahdollisuus olla osallisena ja mukana hänelle kuuluvien asioiden käsittelyssä itselle

merkittävässä yhteisöissä, on ratkaisevaa hänen identiteettinsä kehittymisen kannalta. (Hotari ym. 2013, 149.) Bardyn, Salmen ja Heimon (2001, 125) mukaan nuoren osallistuminen perheen, suvun, oman elinpiirin ja muiden lähipiiriin kuuluvien yhteisöjen elämään ja toimintaan, antaa nuorelle eväät rakentaa ymmärrystä siitä, kuka on, mihin kuuluu ja miten elää.

Nuorten osallisuutta tulisi tarkastella osana nuorta ja nuoruutta koskevia käsityksiä. Osallisuus ei ole teknistä, menetelmällistä tai hallinnollista. Se on käsitys, joka huomioi nuoret yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä. Osallisuus liittyy vahvasti siihen, miten nuoret ja nuoruus nähdään. (Hotari ym. 2013, 149.)

3.1 Osallisuuden mallit

Osallisuutta on kuvattu niin kutsutulla porras- tai tikapuumallilla. Tässä mallissa alimmilla portailla yksilöllä on vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja mitä korkeammalle hän pääsee, sitä enemmän vaikutusvaltaa hänellä on. Tässä oletuksena on, että yksilön osallisuus lisääntyy samassa suhteessa. Lasten ja nuorten osalta tarkastelun kohteena on yleensä suhde aikuisiin ja heidän käyttämäänsä valtaan ja osallisuutta tarkastellaan sen funktiona. Mitä enemmän lapset ja nuoret ovat mukana tekemässä päätöksiä, sitä enemmän heidän ajatellaan olevan osallisia toiminnassa, jota päätökset koskevat. Tikapuumallia kritisoidaan siitä, että se ei ota huomioon osallistujien subjektiivisten kokemusten merkitystä vaan ne olettavat osallisuuden lisääntyvän automaattisesti, kun valta ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät. Aikuisten rooli suhteessa lasten ja nuorten osallisuuden mahdollistamiseen on keskeinen. Tikapuumalleissa aikuisen rooli nähdään avaavana tai rajoittavana. (Hotari ym. 2013, 151.)

Thomas (2009, 174-176) kritisoi tikapuumallin mukaisia malleja osallisuudesta. Siinä osallisuus nähdään yksilotteisena ominaisuutena, sitä on joko paljon tai vähän. Hänen mukaansa osallisuuden tarkastelu edellyttää sen jakamista erilaisiin ulottuvuuksiin, joissa keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja lapsen kokemus niiden mukana. Tällaisen ajattelun mukaan osallisuus rakentuu mahdollisuuksista valita osallistuuko johonkin prosessiin vai ei. Osallistumisesta kieltäytyminenkin voi siis olla yksi osallisuuden muoto ja lapsella tulisi olla mahdollisuus valita myös sellainen vaihtoehto. Toinen osallisuuden ulottuvuus on mahdollisuus saada tietoa tilanteesta, prosessista, omista oikeuksista ja roolista siinä. Kolmantena on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessissa ja neljäntenä mahdollisuus ilmaista itseään ja puhua omista ajatuksistaan ja mielipiteistään. Viimeisinä Thomas ottaa esiin mahdollisuuden saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen ja mahdollisuudet tehdä itsenäisiä päätöksiä. Tämä malli auttaa jäsentämään osallisuuden käsitettä käytännön tasolla. Se tekee myös näkyväksi sen, että lapset ja heidän tilanteensa ovat yksilöllisiä.

3.2 Osallisuus lastensuojelussa

Lastensuojelussa osallisuudella tarkoitetaan sitä, että nuorella on mahdollisuus olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseen tehtävää työtä. Se koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista. Lisäksi se antaa mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Vastavuoroisuus on tärkeää, jotta osallisuus voi tapahtua luontevasti. (Mitä on osallisuus 2014.) Hurtigin (2006, 167) mukaan nuorten kokemusten, näkemysten, nuorten tuottaman tiedon ja näkökulmien merkitys korostaa nuoren oikeutta osallistua. Osallisuus ja aktiivinen toimijuus edellyttää sitä, että nuorella on mahdollisuus olla mukana tuottamassa tietoa omasta tilanteestaan, kokemuksistaan ja odotuksistaan.

Perustuslain 65:n mukaan lapsella on oikeus vaikuttaa asioihin, jotka koskevat häntä itseään. Tämän tulee tapahtua hänen ikäänsä ja kehitystään vastaavalla tavalla. Lapselle tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Lastensuojelulaissa korostetaan lapsen asemaa asiakkaana ja se ei ole riippuvainen hänen iästään. Kaikissa toiminnoissa tulee kuulla lasta tai selvittää hänen mielipidettään. Mitä vartuneempi ja kehittyneempi lapsi on, sitä suurempi merkitys on hänen itsemääräämisoikeutensa toteuttamisella. (Räty 2012, 19-20.)

Kuulluksi tulemisella ja kuulemisella on tarkoitus saada tietoa asianosaiselta itseltään. On kyse kaikkien asianosaisten kuulemisesta niin, että kaikki osapuolet saavat sanottua sanottavansa. (Mahkonen 2010, 112.) Kuulemisessa on kyse lapsen oman mielipiteen selvittämisestä ja se on tehtävä lapsen itsemääräämisoikeutta ja identiteettiä kunnioittavalla ja huomioivalla tavalla. Tietoa tulee antaa objektiivisesti, jotta lapsella on mahdollisuus muodostaa oma mielipiteensä asiasta vapaasti. Viranomaisen tehtävänä on selvittää lapselle kaikki vaihtoehdot, myös vanhempien ja läheisten ehdottomat. (Räty 2012, 20.) Rönkön ja Rytkösen (2010, 53) mukaan kuulluksi tulemisen tunne on osa kohtaamista. Se on ihmisen kokemus siitä, miten hänen elämäntilanteeseensa on suhtauduttu ja miten hän on kokenut tulleen autetuksi. Kuulluksi tulemisen kokemukseen liittyy se, miten nuorta tuetaan saavuttamaan luottamus itseensä, elämäntilanteeseensa, avun saantiin ja tulevaisuuteensa.

Nuorelle on tärkeää, että hänelle annetaan tietoa ymmärrettävällä tavalla, hänen näkemyksiään kuullaan ja ne otetaan huomioon hänen etunsa mukaisesti. Nuorella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa hänen kanssaan tehtävään työhön: aikaan, paikkaan ja tapaan käsitellä hänen elämänsä asioita. On olennaista tietää nuoren ja vanhemman näkökulmasta se, keneen he voivat olla yhteydessä omassa asiassaan eli esimerkiksi kuka vastaa nuoren asioista, kuka on nuoren oma sosiaalityöntekijä ja miten hänet tavoittaa. Oleellista on myös se, että asiaa hoi-

tavalla työntekijällä on riittävästi aikaa kohdata asiakkaansa ja että työntekijä ei jatkuvasti vaihdu. (Lavikainen ym. 2014, 18.)

Nuoren ottamisella mukaan päätösten tekoon ja yleisestikin osallisuudella on paljon myönteisiä vaikutuksia. Se vaikuttaa moneen lastensuojelun perustehtävän hoitoon. Yksi osallisuuden hyödyistä on nuoren kuulluksi tuleminen ja vaikuttamisen mahdollisuus, joka on ehkäpä tärkein osallisuuteen liittyvä hyöty. Parhaimmillaan nuoren mielipide vaikuttaa siihen, mitä nuoren elämäntilanteen hyväksi lastensuojelussa tehdään. Toinen osallisuuden vaikutus on tietohyöty. Tavoitteena on, että nuoren kuva omasta elämästä jäsentyy ja nuori saa tietoa itsestään, perheestään ja lastensuojelusta. Osallisuus voi vaikuttaa myös vanhempien käsitykseen nuoresta ja perheestä. Vanhemmat saavat sellaista tietoa nuorelta, mitä eivät välttämättä olisi muussa tapauksessa saaneet. Myös suojeluhuöty on yksi osallisuutta puoltavista tekijöistä. Lapsen ja nuoren osallisuudesta huolehtiminen tukee perustehtävää, eli lasten suojelua. Suojelu ja osallisuus ovat toisiaan tukevia elementtejä. Suojelutehtävä jakautuu nuoren saamaan suojeluun, jonka kohtaamisosallisuus tapahtuu tällä hetkellä ja nuoren saamaan suojeluun prosessin tasolla. Nuoren ja vanhemman osallisuus tuo esiin myös huolet, muutostarpeet ja perheellä, nuorella, läheisverkostolla sekä viranomaisilla käytettävissä olevat voimavarat. Osallisuudessa on hyvää se, että keskustelun teemana eivät ole ainoastaan huolet vaan myös voimavarat, joilla huolia kyetään purkamaan. Viidentenä hyötynä osallisuudessa on arviointi. Mikäli useampi yksilö osallistuu arviointiin, mahdollistuu sen moniäänisyys. Se taas vaikuttaa arvioinnin validiuteen. (Hotari ym. 2013, 171-173.)

Osallisuus on nuorten, vanhempien ja työntekijöiden mukana olemista, tekemistä ja vaikuttamista. Lastensuojeluprosessi on parhaimmillaan, kun se muokkautuu nuoren, vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyössä sellaiseksi, että kaikki ovat olleet merkittävästi osallisina. Lastensuojelun piirissä olevien nuorten ja vanhempien osallisuus liittyy kohtaamiseen, kuulemiseen ja jakamiseen. Osallisuuden toteutuminen vaatii tekoja, joissa on mahdollisuus osallistua johonkin tai päästä osalliseksi jostakin. Lastensuojeluprosessissa asiakkaiden osallisuus on nuorten ja aikuisten kutsumista asiakkuuteen. Tämä vaatii dialogisuutta sekä yhteistä ja jaettua ymmärrystä. Osallisuuden näkyminen ja sen kunnioittaminen edellyttävät sen valitsemista yhdeksi työtä ohjaavista periaatteista. (Hotari ym. 2013, 175, 165-166.)

Yhtenä lastensuojelutyön tavoitteena on, että osallisuutta vahvistetaan ja nuori saa ilmaista mielipiteensä. Käytännössä kuitenkin ei aina toteudu sen mukainen työskentely. Osallistamisen institutionaaliset raja-aidat määrittävät pitkälle nuoren osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksia. Myös asenteet saattavat olla esteenä, sillä nuoren näkemysten ja ratkaisuehdotusten kuulemiseen saatetaan suhtautua varovaisesti. Taustalla voi olla pelko siitä, että nuoren osallistumisen katsottaisiin tarkoittavan liiallista vastuuttamista tai nuoren mieli-

piteen kysymisen asettavan hänet kohtuuttomaan tilanteeseen vaikeissa olosuhteissa. (Timonen-Kallio 2010, 6.)

Lastensuojelupalvelujen kehittämisen avain on lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen vahvistaminen. Jotta osallisuus toteutuisi, tulisi lastensuojeluasian eri osapuolten voida kokea ja luottaa siihen, että jokainen tulee kuulluksi omana itsenään ja pääsee tuomaan näkemyksensä käsiteltävään asiaan. Tarpeeksi hyvä tiedonkulku ja oikein ajoitettu yhteistyö erityisesti terveydenhuollon, koulun ja perheen kanssa on tärkeää. (Lavikainen ym. 2014, 18.)

4 Yhteydenpito läheisiin sijaishuollon aikana

Lastensuojelulain 2007/417 54 §:n mukaan lapselle on sijaishuollossa ollessaan tarjottava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Hänellä on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita läheisiä henkilöitä vastaanottamalla heidät tai vieraillemalla itse heidän luonaan sijaishuoltopaikan ulkopuolella. (Räty 2012, 425.) Yhteydenpito voi tapahtua myös esimerkiksi kännykällä tai tietokoneella (Mahkonen 2010, 121-122). Rädyn (2012, 425) mukaan sosiaalihuollosta vastaavien ja nuoren sijaishuoltopaikan tulee tukea ja edistää nuoren ja hänen vanhempiensa sekä hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Sijaishuolto tulee järjestää niin, että sijoituspaikan sijainti ei ole esteenä yhteydenpidolle.

Lapsen ja nuoren oikeus pitää yllä yhteydenpitoa läheisiin on osa ihmisoikeuksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on monissa ratkaisuissaan todennut, että huostaanoton vaikutukset sekä lapseen että vanhempaan tulee näyttää toteen ja että erilaisia vaihtoehtoja tulee arvioida huolellisesti. Tästä syystä esimerkiksi lisärajoituksia, kuten tapaamisten rajoittamisia, tulee tarkastella tiukemmin, sillä se vaarantaa lapsen ja vanhemman välisen suhteen. Huostaanottoa tuleekin pitää normaalisti vain väliaikaisena toimenpiteenä, josta on luovuttava heti, kun olosuhteet sen sallivat. On löydettävä oikeudenmukainen tasapaino lapsen ja vanhemman etujen välille. Erityisesti lapsen etu on tärkeä, joten sen laadusta ja merkityksestä riippuen se voi syrjäyttää vanhemman edun. (Räty 2012, 425.)

Sinkkosen (2001, 164) mukaan nuorten ja heidän biologisten vanhempiensa yhteydenpitoa täytyy tukea aina, kun se suinkin on mahdollista. Nuoren kehityksen ja psyykkisen kasvun kannalta on tärkeää, että hän tapaa vanhempiaan silloinkin, kun ei voi palata heidän luokseen. Nuori voi keskustella hänelle ja perheelle tapahtuneista asioista, mikä auttaa häntä selviytymään omista traumoistaan ja syyllisyyden tunteistaan. Sijoitetuilla nuorilla on usein menneisyydessään niin sanottuja mustia aukkoja, joiden täyttämiseen ja oman henkilöhistorian luomisessa vanhemmista on paljon apua.

4.1 Yhteydenpidon edistäminen

Lastensuojelulain 50 § edellyttää, että sijoituspaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota lapsen ja nuoren sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit (2004, 25-27) asettaa tavoitteet yhteistyölle nuorelle tärkeiden ihmisten kanssa. Turvatakseen nuoren tasapainoisen kehityksen, sijaishuoltoapaikan tulisi toimia aktiivisesti yhteistyössä nuorelle läheisten ihmisten ja hänen kanssaan työskentelevien ammattilaisten kanssa. Sijaishuoltoapaikan tulisi selvittää yhdessä nuoren, hänen vanhempiansa ja sosiaalityöntekijän kanssa nuorelle läheiset ihmiset ja näiden ihmissuhteiden merkitykset. Yhteistyötä tulisi arvioida ja kehittää säännöllisesti. Sijaishuoltoapaikan tulisi hankkia palautetta nuorelta ja hänelle tärkeitä ihmisiltä. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteiden saavuttamista tulisi arvioida nuoren sekä hänen lähipiirinsä kanssa nuoren kehityksen ja hyvän sijaishuollon toteutumisen kannalta.

Vuonna 2008 Suomessa astui voimaan uusi lastensuojelulaki. Uudessa laissa korostetaan erityisesti lapsen ja nuoren osallisuutta ja biologisen perheen tärkeyttä. (Hämäläinen 2012, 14.) Ennen lain voimaan astumista jo pidettiin tärkeänä, että nuorella on oikeus tavata myös muita hänelle tärkeitä ja läheisiä henkilöitä sekä pitää heihin yhteyttä. Oikeus tapaamisiin ja yhteydenpitoon tulisi olla sananmukaisesti nuoren oikeus, joten nuoren etu täytyisi tällöin olla etusijalla. Oikeus tapaamisiin ja muunlaiseen yhteydenpitoon tulisi arvioida nuoren kannalta katsottuna. (Araneva 2001, 116-117.) Saastamoisen (2010, 135) mukaan nuorelle läheisenä henkilönä voidaan pitää sellaista henkilöä, joka on nuoren omasta näkökulmasta tuttu ja läheinen hänelle. Nuoren ja läheisten yhteydenpidon on mahdollista tapahtua vierailulla sijaishuoltoapaikkaan, puhelimitse, postitse, sähköpostitse tai muulla tavalla.

Sosiaalihuollosta vastaavalla taholla on velvollisuus edistää ja tukea nuoren yhteydenpitoa läheisiin sijaishuollon aikana. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi erilaisten kustannusten korvaamista. Yhteydenpidon toteutuminen tulee ottaa huomioon myös sijaishuoltoapaikan valinnassa, jotta etäisyys vanhempiin ja läheisiin ei olisi liian pitkä. Useimmiten nuoren edun mukaista on, että yhteydenpitoa edistetään ja tuetaan mahdollisimman laajasti. Erityisesti tilanteissa, joissa nuori itse haluaa tavata vanhempiaan ja muita läheisiään ja yhteydenpidosta ei ole haittaa kasville ja kehitykselle, tulisi sitä edesauttaa mahdollisimman hyvin. Yhteydenpidon määrästä ei voida antaa tietynlaista hyvää tulkintasuositusta. Riittävää yhteydenpidon määrää ei ole lastensuojelulaissa määritelty. On arvioitava tapaus kerrallaan ja yksilökohtaisella tavalla sopivasta yhteydenpidon ja tapaamiskertojen määrästä. Tällaisessa tilanteessa tulee arvioida nuoren sen hetkinen tarve yhteydenpidolle, jolloin iällä ei ole merkitystä. (Räty 2012, 426-428.)

Uusin lastensuojelulaki sisältää säädöksen, jolla veloitetaan perheen jälleenyhdistämiseen. Siinä vaiheessa, kun harkitaan huostaanoton lakkauttamista, on tarkoituksenmukaista myös tukea perheen uudelleen muotoutuvaa arkea perhetyön avulla. (Heino 2008, 45.) Lastensuojelun sijaishuollossa tehdään tavoitteellista perhetyötä huostaanotettujen nuorten huoltajien sekä muiden läheisten kanssa. Perhetyöllä voidaan tarkoittaa nuoren ja hänen perheenjäsentensä tapaamisia vaihtelevissa kokoonpanoissa joko useita kertoja viikossa tai harvemmin kuten esimerkiksi kerran kuukaudessa. (Berg-Toroi 2012, 257.) Perhetyö määrittyy arvokkaaksi, perhettä ja sen voimavaroja kunnioittavaksi perheiden kanssa tehtäväksi yhteistyöksi (Eronen 2007, 26). Perhetyössä ja myös muun perheiden kanssa tehtävän työn tavoitteena on useimmiten vanhemmuuden tukeminen (Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 24). Lastensuojelun sijaishuollossa tehtävän perhetyön tavoitteena voi myös olla nuorten pysyvien ihmissuhteiden vahvistaminen. Perheen kanssa tehtävä yhteistyö on parhaimmillaan nuorilähtöistä ja perhettä tukevaa.

Sijaishuollon perhetyön menetelmänä voi olla esimerkiksi Lapset puheeksi -perheinterventio-malli, joka on prosessityöskentelyä perheen kanssa. Sen tavoitteena on auttaa vanhempia auttamaan lapsiaan. Lapset puheeksi -menetelmän avulla voidaan avata keskustelua esimerkiksi vanhemman sairaudesta tai muista ongelmista ja näin tuetaan perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta ja ongelmanratkaisua sekä vahvistetaan lasta suojaavia tekijöitä. (Lapset puheeksi -perheinterventio 2014.) Perhetyössä on erityisen tärkeää, että perheenjäsenet kokevat tullessa kuulluksi ja ymmärretyiksi.

4.2 Yhteydenpidon rajoittaminen

Lastensuojelulain 62 §:n mukaan sijaishuollossa olevan nuoren oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin läheisiin henkilöihin saadaan rajoittaa, jos rajoittaminen on nuoren hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa, jos siitä ei ole voitu sopia tai jos yhteydenpito vaarantaa sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös silloin, kun yhteydenpidosta on vaaraa nuorelle hengen, hoidon ja kasvatuksen kannalta katsottuna. Mikäli vanhempien, perheen muiden lasten, perhekodein tai laitoksen lasten ja henkilöstön turvallisuus on uhattuna, on yhteydenpitoa myös tällöin välttämätöntä rajata. Yhteydenpidon rajoittamista on mahdollista käyttää ainoastaan siinä määrin kuin se säännöksessä säädetyn tarkoituksen saavuttamiseksi on välttämätöntä. Ennen kuin päätös yhteydenpidon rajoituksesta tehdään, on aina arvioitava lievempien keinojen käyttäminen. Myös yhteydenpidon rajoittamisessa tulee kuulla nuorta ja mikäli yli 12-vuotias nuori vastustaa yhteydenpitoa, on sitä rajoitettava. (Saastamoinen 2010, 185, 192.)

Yhteydenpidon rajoittamiseen voidaan ryhtyä sekä perhehoidossa että laitoshoidossa olevan huostaanotetun nuoren osalta, jos sen koetaan olevan kasvun ja kehityksen kannalta oleellis-

ta. Päätös yhteydenpidon rajoittamisesta on tehtävä viranomaisen oma-aloitteisesta päätöksestä, mikäli siitä ei voida vanhempien tai huoltajien kanssa sopia. Rajanveto siihen, onko kyse yhteydenpidon rajoittamisesta vai hoidon ja huolenpidon vaatimista tapaamisjärjestelyistä, on haasteellista. Lähtökohtana on, että tapaamisista ja siihen liittyvistä järjestelyistä sovitaan asiakassuunnitelmassa, joka laaditaan yhteistyössä kaikkien osapuolten kanssa. (Räty 2012, 470-472.)

Nuoren ja hänen yhteydenpitoon oikeutettujen läheistensä oikeusturva edellyttää, että päätös yhteydenpidon rajoittamisesta tehdään silloin, kun siitä ei ole voitu päästä sopimukseen yhteisymmärryksessä. Rajoittamispäätöksen jälkeenkin asianomaisella on oikeus muuttaa mielipidettään asiasta. On siis mahdollista, että nuori tai hänen vanhempansa voi milloin tahansa vaatia yhteydenpidon lisäämistä tai sen tapojen muuttamista. (Räty 2012, 473.)

5 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen toteuttaminen lähti liikkeelle siitä, että opinnäytetyön tekijät olivat yhteydessä Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektin projektipäällikköön Pia Lahtiseen ja ilmaisivat kiinnostuksensa toteuttaa tutkimus yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa. Tutkimus on siis osa Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektia, jonka tavoitteena on muun muassa edistää lasten ja heidän läheistensä osallisuutta ja kuulluksi tuleamista lastensuojelussa sekä tukea lasten ja perheiden selviytymistä läheisverkoston avulla.

Tutkimus käsittelee huostaanotettujen nuorten kokemuksia läheisten osallisuudesta ja yhteydenpidosta heihin sekä nuorten omasta osallisuudesta. Aihe on mielenkiintoinen ja ajankohdainen, koska asiaa on tutkittu tästä näkökulmasta melko vähän. Osallisuutta itsessään on tosin tutkittu aiemmin, mutta tutkimukset ovat käsitelleet enemmän lasten, nuorten ja vanhempien kokemuksia omasta osallisuudestaan sijaishuollon aikana. Erityisesti nuorten kokemukset läheisten osallisuudesta ovat kuitenkin jääneet taka-alalle.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa haastateltiin lastensuojelun sijaishuollossa olevia huostaanotettuja 14-17-vuotiaita nuoria. Yksi tutkimuskysymys oli ”Miten lastensuojelun asiakkaina olevat nuoret ovat kokeneet läheisten osallisuuden sijaishuollon aikana?”. Tavoitteena oli selvittää nuorten kokemuksia läheisten osallisuudesta nuorta koskevissa asioissa huostaanoton aikana. Lisäksi tutkimuskysymyksenä oli ”Miten lastensuojelun asiakkaina olevat nuoret ovat kokeneet yhteydenpidon läheisiinsä sijaishuollon aikana?”. Tavoitteena oli kuulla nuorten kokemuksia yhteydenpidon edistämisestä ja estämisestä. Tämän lisäksi tutkimuskysymyksenä oli ”Miten lasten-

suojelun asiakkaina olevat nuoret ovat kokeneet oman osallisuutensa sijaishuollon aikana?”. Tarkoituksena oli tarkastella osallisuutta etenkin kuulluksi tulemisen näkökulmasta.

Tutkimuksen aiheeseen ja sitä kautta tutkimuskysymyksiin päädyttiin Pesäpuun projektin kautta. Aluksi ajatuksena oli tutkia nuorten kokemuksia läheisten osallisuudesta ja yhteydenpidosta heihin. Tuntui kuitenkin luontevalta kysyä nuorelta myös hänen omasta osallisuudestaan, sillä onhan nuori itse asiakkaana lastensuojeluprosessissa.

5.2 Tutkimusaineiston hankintamenetelmä

Tämä tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen haastattelututkimus. Kvalitatiivista tutkimusta käytetään paljon sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä. Sen alkujuuret ovat luonnontieteissä, joten monet tutkimukselliset menettelyt ovat samantapaisia näillä tieteenaloilla. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostetaan yleispäteviä syyn ja seurauksen lakeja. Taustalla on realistinen ontologia, jonka mukaan todellisuus rakentuu objektiivisesti todettavista tosiasioista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 130.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus saada tuotokseksi tilastollisia yleistyksiä. Niissä pyritään kuvaamaan jotakin ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tietynlaista toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta ilmiölle. Haastateltavien valinnan ei tällöin pitäisi olla satunnaista vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85-86.)

Puusan ja Juutin (2011, 47-48) mukaan yksi kvalitatiivisen tutkimuksen keskeisimmistä tunnuspiirteistä on korostaa todellisuutta ja sen subjektiivista luonnetta. Siinä keskitytään tarkastelemaan yksittäisiä tapauksia ja tutkimuksessa on oleellista, että siinä korostetaan siihen osallistuvien ihmisten näkökulmia ja tutkijan vuorovaikutusta yksittäisen havainnon kanssa. Tästä syystä tutkijan ja aineiston välinen etäisyys on pieni. Erityisesti tutkittavien kokemukset ovat laadullisen tutkimuksen keskiössä. Tulkinnoissa on tärkeää pyrkiä ylittämään havaintotaso ja johtopäätöksissä pitäisi päästä subjektiivisiin rakenteisiin ja tulkintoihin, eli todellisuuden taakse. Perttulan (1995) mukaan kvalitatiivinen tutkimus on sellaisten ilmiöiden tutkimista, joiden perusta on ihmisten tajunnassa, heidän välisessä vuorovaikutuksessaan sekä sitä jäsentävässä kielessä. Tämän perusteella laadullinen tutkimus voidaan jakaa kahteen erilaiseen ilmiöryhmään: perusrakenteeltaan tajunnallisiin ilmiöihin ja perusrakenteeltaan sosiaalisen todellisuuden ilmiöihin. Tajunnallisille ilmiöille on ominaista, että niillä on aina subjekti. Ne ovat olemassa tietyn ihmisen kokemuksessa. Sosiaalisen todellisuuden ilmiöissä taas tiedolla ei ole kokijaa. Kvalitatiivisen tutkimuksen prosessissa keskeistä on toisen ihmisen kokemus ja tapa ilmaista sitä. Lisäksi tutkijan oma kokemus toisen ihmisen kokemuksesta ja sen ilmaisusta on olennaista. Keskeistä on myös tapa, jolla tutkija ilmaisee tutkittavan kokemus-

ta. (Perttula 1995, 41.) Ilmiöryhmältään tämä tutkimus kuuluu perusrakenteeltaan tajunnallisiin ilmiöihin, sillä kokemus osallisuudesta ja yhteydenpidosta on selkeästi nuoressa itsessään.

Tutkimuksen aineistonhankintamenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu, joka on kvalitatiivinen haastattelumenetelmä. Erityisesti nuorten omat kokemukset läheisten yhteydenpidosta ja osallisuudesta olivat tutkimuksen kohteena. Tavoitteena oli, että nuori itse saisi kertoa vapaasti kokemuksistaan omasta ja läheisten osallisuudesta sekä yhteydenpidosta heihin sijaisuuden aikana. Puusan (2011) mukaan teemahaastattelu on keskustelua tutkijan aloitteesta käsin ja on täten tutkijan johdattamaa. Haastattelutilanteessa osapuolet vaikuttavat toinen toiseensa. Teemahaastattelu menetelmänä kohdistuu tietoisuuteen ja ajatteluun. Tavoitteena on haastattelun kautta saada aineisto, jonka avulla voi tutkittavasta ilmiöstä tehdä uskottavia päätelmiä. (Puusa 2011, 73.) Hirsjärvi ja Hurme (2010, 11, 48) mainitsevat, että teemahaastattelun avulla tutkija saa mahdollisuuden lähestyä tutkittavia asioita kuten sitä, miten ihmiset ymmärtävät maailmaa ja elämäänsä sekä mitä merkityksiä he antavat kokemilleen tapahtumille. Teemahaastattelu tuo tutkittavan äänen kuuluviin eli haastateltavien tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset ovat keskeisiä. Merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa.

Teemahaastattelulle ominaista on, että osa haastattelun lähtökohdista on jo päätetty ennalta. Tämän kautta tutkijalla on mahdollista ohjata haastattelua, mutta ei kuitenkaan kontrolloida sitä kokonaan. Teemahaastattelu kulkee ennalta valittujen teemojen ja tarkentavien kysymysten avulla. (Puusa & Juuti 2011, 81.) Eskolan ja Suorannan (1998, 87) mukaan teemahaastattelussa haastattelukysymykset ovat kaikille samat, mutta kysymysten vastauksia ei ole millään tavalla sidottu vastausvaihtoehtoihin vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin.

On hyvä pohtia haastattelujen vaikutusta tutkimusmetodisesti eli vaikuttaako kysymyksen asettelu nuoren kertomuksiin. Toisaalta on myös eettinen puoli eli avaako tutkija kysymyksillään jotakin, jota hän ei voi jättää hoitamaan. Nuorten kanssa käydyt keskustelut saattavat palauttaa mieleen kipeitä menneisyyden asioita. (Törrönen 1999, 40.)

5.3 Aineiston analyysitavan valinta

Kerronnallisen aineiston analyysissa on monta erilaista tapaa. Tässä tutkimuksessa on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia ja aineistoa on tarkasteltu avoimin silmin. Aineistoa on kuitenkin myös käsitelty teemojen kautta, jotta tutkimuskysymysten kannalta oleelliset asiat tulisivat ilmi. Aineistona olivat litteroidut tekstit haastatteluista. Sisällönanalyysin menetelmä koettiin sopivimmaksi tavaksi analysoida aineistoa. Tavoitteena oli saada nuorten osallisuuden ja yhteydenpidon kokemuksista tietoa, joka kuvaisi mahdollisimman selkeästi ja ytimekkäästi nuorten kokemusmaailmaa.

Sisällönanalyysia on mahdollista käyttää sekä yksittäisenä metodina että väljänä teoreettisena kehyksenä. Sen avulla on mahdollista tehdä monenlaista tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Sisällönanalyysin aineistona voi olla lähes mikä tahansa kirjalliseen muotoon saatu materiaali, kuten haastattelu, dialogi, kirjat ja artikkelit. Sisällönanalyysia voidaan käyttää hyvin myös täysin strukturoimattoman aineiston analyysimenetelmänä, koska siinä on tavoitteena saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleisessä muodossa oleva kuvaus. (Kynäs & Vanhanen 1999, 4.) Grönforsin (1982, 161) mukaan sisällönanalyysin avulla saadaan järjestettyä hankittu aineisto johtopäätösten tekoa varten. Sen avulla ei kuitenkaan yksinomaan voi tehdä johtopäätöksiä.

Laadullisen tutkimuksen yksi rikkaus on erilaisten aineiston analyysintapojen runsaudessa. Usein käytännössä eri analyysitavat kietoutuvat toisiinsa eivätkä suinkaan ole selvärajaisia. Harvoin pystyy soveltamaan vain yhtä analyysitapaa. (Eskola & Suoranta 1998, 162-163.) Ennen kuin tässä tutkimuksessa päädyttiin aineistolähtöiseen sisällönanalyysimenetelmään, vertailtiin muitakin mahdollisia analyysimenetelmiä. Ensin pohdittiin voisiko tutkimuksessa käyttää fenomenologista analyysia, koska sen avulla voidaan tutkia kokemuksia. Virtanenkin (2006, 165, 175) toteaa, että fenomenologisen tutkimuksen tutkimuskohteena on ihmisen kokemus. Tähän ei kuitenkaan päädytty, sillä tutkimus itsessään ei ole fenomenologinen.

Laadullisen tutkimuksen aineistoa voi lähestyä myös narratiivisesta näkökulmasta. Sitä pidetään ihmiselle tyypillisenä tapana tehdä selkoa todellisuudesta, tarinallisuus on loogisen ajattelun ohella toinen tapa kokemuksen jäsentämiseen. Narratiivisuus viittaa ihmisenä olemiseen ja elämiseen, mutta se on myös ymmärtämisen perusmuoto. Kun tehdään esimerkiksi haastattelua, on kysymys kertomusten keräämisestä. Laadullisessa tutkimuksessa narratiivisuutta voi pitää yhtenä näkökulmana aineistoon ja analysoida sitä. Narratiivisuuden voi nähdä myös laadullisen tutkimuksen yleisenä ominaisuutena. (Eskola & Suoranta 1998, 22-24.) Tässä tutkimuksessa narratiiviseen analyysiin ei kuitenkaan päädytty, koska aineisto oli enemmänkin kerronnallista eikä niinkään kertomuksia.

Kerronnallisen aineiston analyysissa ei ole yhtä vakiintunutta tapaa, joka etenisi alusta alkaen ennalta määrättyjen vaiheiden kautta. Sitä ei voi myöskään kaventaa sellaiseksi, että siihen kävisi vain yksi sopiva malli, vaan kysymys on siitä miten tutkija soveltaa käytettävissä olevia analyttisiä välineitä juuri kyseiseen aineistoon sopivalla tavalla. (Hyvärinen 2010, 90.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi valittiin tämän tutkimuksen analyysitavaksi siksi, että haluttiin tutkia aineistosta nuorten kokemuksia. Aineistolle piti olla avoin, mutta kuitenkin pysyä siinä, mihin on päätetty kiinnitettävän huomiota. Kuten Tuomi ja Sarajärvin (2009) toteavat, löytyy laadullisen tutkimuksen aineistosta monia muitakin kiinnostavia asioita, joita ei

ole etukäteen osannut ajatella. Nämä tutkimuksen ulkopuolelle jäävät asiat ja teemat saattavat saada tutkijan hämilleen, sillä niistäkin olisi kiinnostavaa raportoida tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.) Tässä tutkimuksessa aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla osatiin huomio aineistossa kiinnittää tutkimuskysymysten kannalta oleellisiin seikkoihin ja pystyttiin rajaamaan aineistosta pois siihen kuulumaton osa.

6 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimuksessa tulee argumentoida tehtyjä valintoja eli tutkijan tulee perustella tutkimuskohteensa, tutkimusongelmansa, lähestymistapansa ja menetelmiensä oikeellisuutta, hyödyllisyyttä ja kiinnostavuutta tieteen kasvun ja käytännön sovellutusten kannalta. Tutkijan on myös perusteltava miten tuloksiin on päädytty ja miksi ne olisi hyväksyttävä. Lisäksi on perusteltava tutkijan oma luotettavuus varteenotettavana kirjoittajana. (Eskola & Suoranta 1998, 228.)

Tutkimuksen toteuttaminen koostuu monesta erilaisesta vaiheesta. Tässä luvussa on pyritty kuvaamaan aineiston hankintaa mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Lisäksi tehdyt tutkimukselliset valinnat kerrotaan ja perustellaan. Tämän jälkeen tuodaan esiin analyysin vaiheita ja miten tutkimuksen tuloksiin on päädytty. Tutkimukseen liittyviä eettisyyden ja luotettavuuden kysymyksiä pohditaan näiden molempien vaiheiden näkökulmasta.

6.1 Aineiston hankinta

Aineiston hankinta lähti liikkeelle yhteydenpidosta Varsinais-Suomessa toimivaan sosiaalityöntekijään, joka oli mukana Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektissa. Hän antoi kahden projektissa mukana olevan lastensuojeluyksikön johtajan yhteystiedot ja helmi- ja maaliskuun 2014 aikana tulevasta opinnäytetyöstä käytiin kertomassa nuorille molemmissa varsinaissuomalaisissa lastensuojelun sijaishuollon yksiköissä.

Kun oli tiedossa lastensuojeluyksiköt, joissa tutkimus toteutettaisiin, seuraava tutkimuksen vaihe oli haastattelurungon suunnittelu. Kysymysten laadinnassa lähdettiin liikkeelle siitä, millaisilla kysymyksillä saataisiin nuorilta tietoa tutkittavasta asiasta. Osallisuus käsitteenä voi olla nuorelle sellaisenaan vaikea ymmärtää. Tästä syystä ajatuksena oli, että arkitilanteista ja niiden herättämistä tunteista kysyminen tuntui sopivalta väylältä saada selville osallisuuden ja yhteydenpidon kokemuksia. Myös Alasuutari (2005, 158) mainitsee, että nuoren haastattelussa kysymykset on hyvä liittää nuoren arkeen liittyviin asioihin ja rutiineihin. Näihin teemoihin muotoiltuina kysymyksiin vastaaminen on nuorelle helpompaa.

Haastattelurungon suunnittelu oli ehdottomasti yksi tutkimuksen haastavimmista osioista ja siihen käytettiin paljon aikaa. Koska haastattelututkimus kohdistui nuoren omaan kerrontaan, tuli nuorelle esitettyjen kysymysten olla avoimempia, jotta kerronnallisuutta ilmeni enemmän. Tavoitteena oli saada nuoret kertomaan elämästään ja tämän pohjalta pyrittiin saamaan tietoa siitä, millaisia kokemuksia nuorilla on läheisten osallisuudesta ja yhteydenpidosta heihin sekä omasta osallisuudestaan sijaishuollon aikana. Haastavaa oli myös kysymysten asettelu siten, että itse kysymys ei heti synnyttäisi tietynlaista ennako-oletusta tai toisi esiin tutkijoiden omaa mielipidettä asiasta. Kysymysten laadinnassa tuli olla objektiivinen ja pohtia yleisellä tasolla, miten saataisiin tietoa kokemuksesta. Tärkeää oli myös ottaa huomioon nuoren asema haastattelutilanteessa, jotta kysymyksistä ei tulisi liian tungettelevia.

Haastattelurungon teemoiksi muotoutuivat nuoren läheiset, yhteydenpidon edistäminen ja rajoittaminen, lastensuojeluyksikössä pidettävät perhetapaamiset ja neuvottelut sekä kuulluksi tuleminen. Läheisiin liittyvässä teemassa oltiin kiinnostuneita siitä, miten nuori määrittelee läheisen ihmisen ja keitä hän nimeää läheisikseen. Nuorta pyydettiin kertomaan ja kuvailemaan hetkeä, jolloin viimeksi oli nähnyt läheisiään. Yhteydenpidon edistämisen ja rajoittamisen teemassa kysyttiin nuorelta, mikä on haitannut tai estänyt nuorta yhteydenpidossa ja miltä se on nuoresta tuntunut. Toisaalta kysyttiin myös tapoja, miten nuoren ja läheisen välistä yhteydenpitoa lastensuojeluyksikössä on edistetty ja miten hän on sen kokenut. Näiden lisäksi haluttiin tietää, miten nuori kokee perhetapaamiset ja neuvottelut sekä keitä niihin osallistuu. Kuulluksi tulemisen teemaan liittyi kysymykset siitä, miten nuoret kokevat itse tulevansa kuulluksi ja miten heidän mielestään läheisiä kuullaan. Haastattelurunko ja kysymykset (Liite 1) suunniteltiin siten, että tutkijalla olisi mahdollisimman paljon apukysymyksiä teemojen sisällä, mikäli nuoren kerronnasta ei tulisi esiin teemaan liittyviä seikkoja.

Ennen haastattelujen toteuttamista toinen haastattelihoitoista testasi haastattelukysymyksiä omalla työpaikallaan eräässä lastensuojelun sijaishuollon yksikössä arkeen kuuluvien hoito- ja kasvatuskeskustelujen yhteydessä. Tämän tavoitteena oli selvittää ovatko kysymykset ymmärrettäviä ja saadaanko näillä haastattelukysymyksillä tutkimuskysymysten kannalta oleellista tietoa. Testauksen jälkeen haastattelukysymyksiä lisättiin ja sanamuotoja muutettiin selkeämmiksi ja yksinkertaisemmiksi. Havaintojen mukaan nuoret eivät tuottaneet vastauksia liian avoimiin kysymyksiin, vaan niiden piti olla mahdollisimman selkeitä ja konkreettisia. Toisaalta taas sellaisetkaan kysymykset eivät olleet hyviä, joihin nuori saattoi vastata vain kyllä tai ei. Tämän vuoksi kysymyksiä muokattiin mahdollisimman paljon muotoon, jotka alkoivat kysymyssanoilla kuten miksi, miten, missä ja millaisia. Haastattelukysymysten laadintaan saatiin apua myös toimeksiantajalta, Pesäpuu ry:ltä, mikä olikin suureksi avuksi kysymysten hahmotamisessa. Myös haastattelukysymysten arviointi tutkimustehtävää silmällä pitäen oli laajalaisempaa, kun kysymyksistä saatiin realistista palautetta. Tätä kautta kysymyksiä oli helpompaa lähteä muokkaamaan sopivammiksi.

Tutkijat kävivät ennen haastatteluiden toteuttamista esittelemässä itsensä nuorille ja kertomassa tulevasta tutkimuksesta. Tutkijan ensimmäinen tehtävä onkin motivoida nuoret haastatteluun. Osa motivointia ja onnistuneen haastattelun pohjustamista on myös tutkijan ja nuoren keskinäisen luottamuksellisen suhteen luominen. (Ritala-Koskinen 2001, 70-71.) Nuoria motivoitiin tutkimukseen sillä, että on tärkeää saada kuulla heidän kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Nuoria käytiin tapaamassa etukäteen koska koettiin, että heidän olisi helpompi suostua haastateltavaksi, jos näkisivät tutkijat ennalta. Esittäytymässä käyminen antoi tutkijoille mahdollisuuden ansaita nuoren luottamus. Luottamuksellinen suhde ei synny itsestään, vaan sen eteen on tehtävä töitä (Ritala-Koskinen 2001, 71).

Ensimmäisessä lastensuojeluyksikössä viisi nuorta oli halukkaita osallistumaan haastatteluun. Toisessa yksikössä oli puolestaan kolmetoista nuorta, jotka suostuivat haastatteluun. Kaikilta nuorilta pyydettiin kirjallinen tutkimuslupa (Liite 2) ja erilliset tutkimusluvut lähetettiin myös nuorten huoltajille (Liite 4) ja sosiaalityöntekijöille (Liite 5). Nuorille suunnattu tutkimusluvan infokirje (Liite 2) pyrittiin muotoilemaan mahdollisimman selkeäksi ja tiiviiksi. Huoltajille ja sosiaalityöntekijöille lähetetty infokirje (Liite 3) oli pidempi ja yksityiskohtaisempi. Nuoret, huoltajat ja sosiaalityöntekijät allekirjoittivat suostumuksensa tutkimuslupiin.

Ensimmäisestä yksiköstä kaikilta viideltä palautuivat sekä huoltajien että sosiaalityöntekijöiden tutkimusluvut ja kaikki haastattelut toteutettiin. Toisesta yksiköstä kolmestatoista nuoresta kaikilta palautuivat sosiaalityöntekijöiden luvat, mutta kolmen nuoren huoltajalta ei saatu lupaa haastatteluun. Näistä kymmenestä nuoresta, joilla oli luvat haastatteluun, kaksi oli luvattomasti omilla menoillaan ja yksi nuorista oli erityisen huolenpidon jaksolla (EHO), eikä haastattelua voitu toteuttaa. Toisessa lastensuojelun sijaishuollon yksikössä toteutettiin siis seitsemän haastattelua. Yhteensä 12 nuorta osallistui haastatteluun, joista tyttöjä oli seitsemän ja poikia viisi.

Tavoitteena oli saada tutkimukseen haastateltavaksi ainakin kymmenen huostaanotettua nuorta, jotka olisivat iältään 13-17-vuotiaita ja jotka olisivat olleet sijoitettuna vähintään vuoden. Haastateltavia oli yli kymmenen ja he olivat iältään 14-17-vuotiaita. Alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen kaksi haastateltua nuorta olivat olleet sijoitettuna vain alle vuoden ajan. Haastateltavat nuoret olivat siis olleet sijoitettuna vajaan vuodesta viiteen vuoteen. Moni nuorista oli ollut yhdessä tai useammassa lastensuojelun sijaishuollon yksikössä ennen nykyistä sijoitustaan. Tämä vaikutti siihen, että nuoret peilasivat kokemuksiaan koko sijoitus-historiansa ajalta.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina ja haastattelut jaettiin tasan tutkijoiden kesken eli kumpikin haastatteli kuutta nuorta. Ne toteutettiin kevään 2014 aikana lastensuojeluyksi-

köissä, joissa nuoret olivat sijoitettuina. Ensimmäisessä lastensuojeluyksikössä toteutettiin viisi haastattelua nuoren toiveesta riippuen joko hänen omassa huoneessaan tai yksikön muissa tiloissa. Tämän jälkeen haastattelukysymyksiä muokattiin vielä, koska osa nuorista koki muutaman kysymyksen vaikeaksi ymmärtää. Vaikea oli esimerkiksi alkuperäinen kysymys ”Jos tarvitset apua, kuka auttaa sinua läheisasioissa, esimerkiksi yhteydenpidossa läheisiin?”, joka muutettiin muotoon ”Jos sinulla on joku läheisiin liittyvä ongelma, niin kenen kanssa voit siitä puhua?”.

Toisessa lastensuojeluyksikössä haastateltiin seitsemää nuorta. Haastattelut toteutettiin pääsääntöisesti yksikön kokoustiloissa yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Yksi haastattelu toteutettiin osaston olohuoneessa, kun muita ei ollut paikalla. Ensimmäisessä lastensuojeluyksikössä haastatteluiden ajankohta oli nuoren koulupäivän jälkeen ja toisessa yksikössä koulupäivän aikana. Kaikki haastattelut kestivät nuoresta riippuen noin 15-35 minuuttia.

Nuoret tutkimuksen kohderyhmänä oli yksi teemahaastattelun haasteista. Miten saada oleellista ja merkittävää tietoa asiasta, joka on kuitenkin nuorelle arka aihe, ja hän on joutunut avaamaan omaa elämäänsä monelle eri ihmiselle sijoituksensa aikana tai jo sitä ennen? Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 132) mukaan nuoria haastateltaessa onkin syytä kiinnittää huomio siihen, että välittää nuorelle sen, että haastattelijä on aidosti kiinnostunut hänestä ja hänen mielipiteistään. Nuoren on koettava, että hän osallistuu tutkimukseen ja on ikään kuin tutkijan apuri. Jotta haastattelu onnistuisi, on nuori saatava tutkimuksen ”puolelle” eli motivoituneiksi osallistumaan.

Teemahaastattelu mahdollisti sen, että kysymyksiä ei tarvinnut esittää juuri siinä sanamuodossa kuin oli etukäteen määrätty. Pääsääntöisesti haastattelujen aikana käytettiin puhekieltä. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, että haastattelun aluksi nuorelta kysyttiin hänen kuulumisiaan ja päivän tapahtumia. Näin yritettiin luoda mahdollisimman rento ilmapiiri. Aluksi myös kysyttiin minkälaisia ajatuksia se herättää, että heitä tullaan haastattelemaan läheisiin liittyvistä asioista. Osa nuorista suhtautui haastatteluun neutraalisti, ilman erityisempiä tuntemuksia ja ajatuksia. Moni nuorista koki haluavansa auttaa opinnäytetyön tekijöitä ja halusi osallistua tutkimukseen, sillä koki asian tärkeäksi. Eräs nuori kertoi, että aihe sinänsä jo herättää sekä negatiivisia että positiivisia ajatuksia. Myös haastattelussa kerrottujen asioiden julkituleminen ja nuoren tunnistettavuus mietitytti.

Haastattelun lopuksi nuorilta kysyttiin, millaisia ajatuksia haastattelu heissä herätti. Tällöin nuori sai mahdollisuuden purkaa haastattelun herättämiä tunteita. Suurimmalle osalle haastattavista jäi haastattelusta hyvä mieli ja juttelu jonkun kanssa läheisiin liittyvistä asioista tuntui mukavalta. Muutama nuori kertoi, että haastattelu herätti heissä sellaisia läheisiin liittyviä ajatuksia, joita he eivät olleet aiemmin aktiivisesti miettineet. Esimerkiksi eräs nuori

kuvasi tunteitaan ankeiksi, kun haastattelun yhteydessä oli miettinyt vaikeaa läheissuhdettaan. Pääsääntöisesti nuoria ei haitannut kertoa kokemuksistaan haastattelutilanteessa, koska he olivat joutuneet aikaisemminkin puhumaan omista asioistaan entuudestaan tuntemattomille henkilöille, kuten esimerkiksi uudelle sosiaalityöntekijälle. Lisäksi haastattelun lopuksi nuorille annettiin mahdollisuus esittää haastattelijalle kysymyksiä, mikäli kokivat sen tarpeelliseksi. Kysymykset koskivat lähinnä tutkimuksen julkaisuun liittyviä asioita.

Haastattelut nauhoitettiin, jotta kaikki mitä nuoret sanoivat, tuli dokumentoitua oikein. Yhteensä nauhoitettua haastatteluaineistoa kertyi 4 tuntia 12 minuuttia. Tämän jälkeen haastattelut litteroitiin, jotta saatuun aineistoon oli mahdollista vielä palata useammankin kerran haastattelutilanteen jälkeen. Litteroitua tekstiä 12 haastattelusta kertyi yhteensä 114 sivua. Litteroidut haastattelut lähetettiin nuorille postitse ja heille annettiin mahdollisuus korjata tai lisätä sanomiaan asioita vielä haastattelun toteuttamisen jälkeen. Nuorilla oli mahdollisuus ottaa yhteyttä tutkijoihin joko puhelimitse tai sähköpostilla. Yksi nuorista otti yhteyttä jälkepäin ja tarkensi ikänsä.

6.1.1 Aineiston hankinnan eettisyys

Ennen tutkimuksen toteuttamista pohdittiin, saataisiinko tutkimuksen kannalta riittävä määrä nuoria osallistumaan haastatteluun ja millä tavoin heitä saataisiin innostumaan osallistumisesta. Miksi nuori haluaisi avata omaa henkilökohtaista elämäänsä ventovieraalle henkilölle? On yleistä, että lastensuojelun asiakkaana olevat nuoret joutuvat kertomaan omasta elämästään usealle viranomaistaholle asiakkuutensa aikana. Tästä syystä saattaa olla haastavaa motivoida nuoria osallistumaan tutkimukseen, jossa heidän tulisi jälleen kertoa omasta elämästään arkaluonteisia asioita tuntemattomalle henkilölle. Kun hankitaan tutkimukseen osallistuvia henkilöitä, on hyvä pohtia millainen motivointi on eettistä.

Ennen haastattelujen toteuttamista tutkimuksen tekijät kävivät esittäytymässä lastensuojeluyksiköissä. Tavoitteena oli kertoa tulevasta tutkimuksesta ja sen aiheesta mahdollisimman selkeästi sekä voittaa nuoren luottamus puolelleen. Nuoria motivoitiin osallistumaan tutkimukseen kertomalla, että on tärkeää saada kuulla heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Tarkoituksena oli antaa tutkimuksesta mahdollisimman totuudenmukainen kuva, jotta nuori pystyisi päättämään haluaako hän osallistua siihen vai ei. Nuorille korostettiin, että tutkimukseen osallistuminen olisi täysin vapaaehtoista. Osallistumisen kynnystä saattoi madaltaa myös toisen nuoren esimerkki. Kun yksi nuorista oli ilmoittanut halukkuutensa osallistua tutkimukseen, saattoi muiden nuorten olla helpompi seurata tätä esimerkkiä. Pösön (2004b) mukaan on vaikea tehdä oletuksia niistä motiiveista, joiden vuoksi nuoret osallistuvat tutkimukseen. Motiivina voi olla halu kertoa elämästään lastensuojelulaitoksessa ja tutkimukseen osallistuminen saattaa merkitä vaikuttamismahdollisuutta tai tilaisuutta tulla kuulluksi. Osa nuorista

saattaa olla uteliaita tai he haluavat vaihtelua. Joku saattaa kokea myös velvollisuudekseen osallistua. (Pösö 2004b, 27.) Eräs nuori halusi osallistua tutkimukseen, koska koki, että mediassa käsitellään vain lastensuojelun huonoja puolia.

Kiitokseksi tutkimukseen osallistumisesta nuorille päätettiin antaa suklaalevyt. Etukäteen mietittiin, olisiko palkkion antaminen epäeettistä. Osallistuisiko nuori tällöin tutkimukseen vapaaehtoisesti tai vaikuttaisiko palkkio nuoren vastauksiin? Tähän ratkaisuun päädyttiin kuitenkin, koska monesti tutkimukseen osallistumisesta saatetaan antaa kiitokseksi jokin lahja tai tarjota kakkukahvit. Nuoria haluttiin motivoida osallistumaan haastatteluun jollakin pienellä eleellä.

Ensimmäisessä lastensuojelun sijaishuollon yksikössä kaikki viisi nuorta ilmaisivat halukkuutensa osallistua tutkimukseen ennen kuin suklaalevystä oli ollut puhetta. Toisessa yksikössä osa nuorista selvästi pohti omaa halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Kun nuoret kuulivat, että haastateltavat saavat osallistumisestaan kiitokseksi suklaalevyn, osa empivistä nuorista suostui osallistumaan tutkimukseen ja osa kieltäytyi suklaalevystä huolimatta. Joidenkin nuorten kohdalla voisi ajatella suklaalevyn motivoineen tutkimukseen osallistumisessa. Palkkiona suklaa on kuitenkin pieni kiitos, mikäli se motivoi nuorta osallistumaan. Hämäläinen (2012, 88) tuli omassa tutkimuksessaan siihen tulokseen, ettei kukaan lapsista osallistunut pienen lahjan vuoksi sensitiivistä aihetta koskevaan tutkimukseen, mutta ei voinut olla täysin varma siitä, motivoiko tieto lahjasta joitakin lapsia osallistumaan helpommin.

Tutkimuksenteon eettisyyteen liittyy myös tutkimuslupien saaminen tarvittavilta tahoilta. Nuorilta pyydettiin kirjalliset tutkimusluvut, joissa tutkimuksen tekijät sitoutuivat vaitiolovelvollisuuteen siten, että nuorten kertomia asioita käytetään vain tutkimuksen tekoon. Nuorille kerrottiin, että tutkimuslupa tarvitaan myös heidän huoltajiltaan ja sosiaalityöntekijältään. Tutkimusluvut saatekirjeen ja palautuskuoren kanssa lähetettiin niiden nuorten huoltajille ja sosiaalityöntekijöille, jotka halusivat osallistua tutkimukseen. Tutkimuslupien postittamiseen saatiin apua lastensuojeluyksiköiden työntekijöiltä. Lastensuojeluyksiköiden työntekijät auttoivat myös olemalla yhteydessä huoltajiin ja sosiaalityöntekijöihin, kun tutkimusluvut eivät palautuneet määräaikaan mennessä ja muistuttivat niiden palauttamisesta. Riitti, että lupa tutkimukseen saatiin toiselta huoltajalta.

Suomessa ei ole sellaista lainsäädäntöä, jossa yleispätevästi todettaisiin kuka saa päättää alle 18-vuotiaan osallistumisesta tutkimukseen. On kuitenkin käytännössä katsottu, että alle 18-vuotiaan osallistuminen tutkimukseen kuuluu niihin henkilökohtaisiin asioihin, joista huoltaja lain mukaan päättää. On kuitenkin epäselvää se, miten lupa tutkimukseen hankitaan. Lähtökohdana on se, että huoltajia informoidaan tutkimuksesta etukäteen ja halutessaan he voivat kieltää lapsen osallistumisen tutkimukseen. (Nieminen 2010, 33.) Kaikki huoltajat eivät anta-

neet lupaa lapsensa osallistua tutkimukseen. Tämä oli valitettavaa, koska nuoret olisivat itse halunneet osallistua ja sosiaalityöntekijältäkin oli siihen lupa. Kuitenkin mikäli huoltaja suhtautuu tutkimukseen osallistumiseen kielteisesti, ei tällöin lapsen omalla mielipiteellä ole merkitystä (Nieminen 2010, 33). Huoltajat toimivat siis nuorten äänien ja näkökulmien kontrolloijina (Helavirta 2006, 198). He olivat siis lastensa tiedon portinvartijoina, jolloin he päättivät mistä nuori saa kertoa ja kenelle. Onko eettisesti oikein, että esimerkiksi yli 16-vuotiaan huoltaja saa edelleen päättää mielipiteen vapaasta ilmaisusta? Niiltä, joilta tutkimuslupaa ei palautunut määräaikaan mennessä, tutkimuksen yhteyshenkilö lastensuojelun sijaishuollon yksiköstä oli yhteydessä huoltajiin. Tästä huolimatta kaikkia tutkimuslupia ei saatu. Tutkijoille jäi epäselväksi syyt, miksi näin oli.

Myös alle 18-vuotiaan oma suostumus täytyy olla, jotta tutkimusta voidaan toteuttaa. (Nieminen 2010, 33). Lapsella on oikeus kieltäytyä tutkimuksesta. Tämä liittyy hänen kunnioittamiseensa. (Törrönen 1999, 31.) Kaikki nuoret, joille tutkimuksesta käytiin kertomassa, eivät halunneet osallistua siihen. Kuitenkin suurin osa paikalla olleista nuorista suostui osallistumaan haastatteluun.

Kaikki nuoret, jotka ilmaisivat halukkuutensa osallistua tutkimukseen ja joilla oli tarvittavat tutkimusluvut, saivat siihen osallistua. Lähtökohtaisesti tutkimukseen etsittiin haastateltaviksi huostaanotettuja 13-17-vuotiaita nuoria, jotka olisivat olleet huostaanotettuina ainakin vuoden. Huostaanoton aikamääreeseen päädyttiin siitä syystä, että nuorelle olisi ehtinyt kertyä erilaisia kokemuksia sijoituksen aikana. Tästä kriteeristä kuitenkin joustettiin, sillä kaksi nuorista oli ollut huostaanotettuna alle vuoden. Myös heidän kokemuksensa katsottiin tärkeiksi tutkimuksen kannalta ja oli tietoinen eettinen valinta, ettei haastateltavia valikoitu tarkemmin ennakkotietojen perusteella. Sijaishuoltoyksikön työntekijöiltä olisi voinut saada ehdotuksia siihen, ketkä nuorista olisivat ulospäin suuntautuneita ja niin sanotusti helppoja haastateltavia. Tämä ei kuitenkaan olisi ollut eettistä, koska kaikkien kokemukset ovat yhtä tärkeitä ja tässä tutkimuksessa on haluttu antaa kaikille nuorille mahdollisuus tulla kuulluksi.

Aineiston hankinnan menetelmäänkin sisältyy eettistä pohdintaa. Aineiston hankinta toteutettiin yksilöhaastatteluin tutkimusaiheen sensitiivisyyden vuoksi. Sensitiiviset tutkimusaiheet ovat sellaisia, joiden kiinnostuksen kohteena ovat yksityiset, salaiset, yhteiskunnan normien vastaiset, ihmisille syyllisyyttä tai häpeää tai jopa psyykkisiä traumoja aiheuttavat ilmiöt (Laitinen & Uusitalo 2007, 317). Myös Hämäläinen (2012) valitsi yksilöhaastattelun aineistonkeruumenetelmäksi tutkiessaan perhehoitoon sijoitettujen lasten antamia merkityksiä kodilleen ja perhesuhteilleen. (Hämäläinen 2012, 84). Huostaanotetuille nuorille läheisteema saattaa olla arka aihe, joten haastattelujen toteuttaminen ryhmähaastatteluna ei välttämättä olisi onnistunut yhtä hyvin. Haastatteluissa pyrittiin korostamaan, että nuorella oli myös lupa olla

vastaamatta esitettyihin kysymyksiin, mikäli kokee jonkin asian tai kysymyksen epämiellyttävänä. Näin tapahtuikin muutaman kerran ja nuori sanoi, ettei halua vastata.

Lasten ja nuorten haastattelun etiikassa on oleellista, mitä tutkija voi lapselta kysyä sekä mikä on tutkijan vastuu lapsista ja nuorista. Nämä eettiset kysymykset ovat ajankohtaisia erityisesti silloin, kun lapsia ja nuoria haastatellaan heidän elämäänsä liittyvistä sosiaalisista ongelmista. Lapset ja nuoret ovat ikään kuin tutkijan erityisessä suojeluksessa ja tutkijalta vaaditaan erityistä moraalialueita. (Ritala-Koskinen 2001, 74.)

Haastattelutilanteessa oli yksi haastattelija ja haastateltava. Tähän ratkaisuun päädyttiin siitä syystä, että haastateltava nuori kokisi olonsa mahdollisimman tasavertaiseksi suhteessa haastattelijaan. Tavoitteena oli saavuttaa mukava juttutuokio nuoren kanssa. Myös Jähi (2004, 64) tuli tutkimuksessaan siihen ratkaisuun, että yksilöhaastattelu on parempi väylä, koska siinä on helpompi kertoa arkaluontoisista, emotionaalisesti latautuneista, vaietuista ja häpeää aiheuttavista asioista. Kun haastattelu suoritetaan kahden kesken, se takaa turvallisen ja yksityisen tilan kertomiselle.

6.1.2 Aineiston hankinnan luotettavuus

Hämäläisen (2012) mukaan tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkija ei tunne haastateltavia ennalta. Itselle tuttujen henkilöiden haastatteleminen heikentäisi tutkimuksen luotettavuutta. Se vaikuttaisi tutkijan tekemiin tulkintoihin, koska tutkijalla olisi hallussaan muutakin informaatiota haastateltavasta kuin mitä haastattelussa tulee ilmi. (Hämäläinen 2012, 92.) Tutkimuksen onnistumisen kannalta oli tärkeää, että tutkijoilla oli mahdollisuus vierailta lastensuojelun sijaishuollon yksiköissä ja nähdä nuorten elinympäristö. Haastattelujen onnistumisen kannalta oli tärkeää, että nuoret olivat nähneet tutkijat ennalta. Näin tutkijat olivat nuorille tuttuja entuudestaan, mutta kuitenkin riittävän etäällä heidän arjestaan. Granfeltin (2004, 144) mukaan mahdollisuudella tutustua haastateltavien ”omaan tilaan” on merkitystä tutkimuksen kannalta.

Aineiston hankinnan laadukkuutta voidaan tavoitella etukäteen tekemällä hyvä haastattelu-runko. Aineiston laadukkuutta lisää myös se, että mietitään ennalta miten teemoja voidaan syventää ja pohditaan miten muotoillaan mahdolliset lisäkysymykset. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 184.) Haastattelukysymysten laadinnassa ja koko haastattelurungon suunnittelussa oli haastavaa se, miten tutkimuskysymysten kannalta osataan kysyä oleellisia asioita. Miten saavutettaisiin mahdollisimman luotettavaa tietoa osallisuuden ja yhteydenpidon kokemuksista? Tutkimuksessa aineiston hankinnan luotettavuutta lisäsi se, että haastattelurunkoa testattiin etukäteen ja vielä ensimmäisten haastattelujen jälkeen muokattiin nuorille ymmärrettävämpään muotoon.

Kun arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta, tulisi pohtia valittujen metodien soveltuvuutta ottaen huomioon sekä tutkimuksen ilmiö että sille asetetut tavoitteet. (Puusa & Kuittinen 2011, 171). Sillä, millä tavoin aineisto on hankittu, on merkitystä. Tässä tutkimuksessa aineiston hankinnan luotettavuuden kannalta on täytynyt punnita, onko teemahaastattelu ollut oikea menetelmä nuorten kokemusten tutkimisessa. Mahdollisuus kertoa kokemuksista omin sanoin antaa todennäköisemmin laajemman aineiston kuin esimerkiksi kirjallinen haastattelulomake. Toisaalta taas liian avoin tutkimushaastattelumenetelmä ei olisi sopinut tässä tutkimuksessa ottaen huomioon tutkimuksen kohderyhmän. Tätä aihetta onkin avattu jo tutkimusaineiston hankintamenetelmä -luvussa.

Aineiston luotettavuuteen vaikuttaa myös haastatteluhetken tilanne. Ensimmäisessä yksikössä haastattelut toteutettiin koulupäivän jälkeen ja toisessa koulupäivän aikana. Osalla haastattelutavista oli kiire hoitamaan omia asioitaan. Tämä saattoi vaikuttaa haastateltavien motivaatioon vastata kysymyksiin. Yksi haastateltavista oli haastatteluhetkellä kuumeessa, joka saattoi vaikuttaa hänen viireystilaansa. Yksi haastattelu myös keskeytyi, kun huoneeseen tuli ulkopuolinen henkilö. Voi olla, että nämä tekijät vaikuttivat nuorten vastauksiin ja niiden sisältöön.

6.2 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi lähti liikkeelle jo litterointivaiheessa. Seuraavaksi aineistoon perehdyttiin kuuntelemalla nauhoitettua haastattelumateriaalia ja lukemalla litteroitua aineistoa. Aineistosta etsittiin vahvoja tunneilmaisuja, jotta pystyttiin paikantamaan missä kohdin aineistossa kerrottiin kokemuksista.

Hyvärinen (2010) viittaa Genetteen (1980), jonka mukaan aluksi on käytössä litteroitu haastattelu eli kertova teksti. Haastattelun vuorovaikutuksen perusteella tutkijalla on analysoitavana myös kerronnan tilanne eli hetki ja vuorovaikutus. Analysoitavissa on myös tarina, joka liittyy haastateltavan elämään, kokemuksiin ja ajatuksiin sellaisena kuin ne voidaan päätellä haastattelun tekstistä. Aineistolähtöinen tulkinta voi perustua vain kertovan tekstin analyysiin, mutta sisällönanalyysin avulla voidaan ymmärtää haastateltavan tarinaa ja elämää. (ks. Hyvärinen 2010, 91.)

Aineisto voi herättää alkuvaiheessa monenlaisia ajatuksia, koska se voi tuntua laajalta, hajanaiselta tai se tuntuu sisältävän loputtomasti yksityiskohtia. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 143). Aluksi muutaman haastatteluaineiston kohdalla pohdittiin, antavatko ne tutkimuksen kannalta oleellista tietoa esimerkiksi nuoren vähäsanaisuuden, välttelevyyden tai kerronnan epäloogisuuden vuoksi. Kun aineistoa luettiin tarkemmin, siitä rupesi avautumaan uudenlaisia ulottuvuuksia. Esimerkiksi vähäsanaisuus saattoi johtua siitä, että läheisteema oli nuorelle arka aihe

tai nuorella saattoi olla kiire viettämään vapaa-aikaa. Hirsjärven ja Hurmeen (2010) mukaan haastattelu sujuu joskus väkinäisesti tai tiedon saannin kannalta epätarkoituksenmukaisen niukasti. Jos haastateltava sanoo ”en mä tiedä”, henkilö ei ehkä todellakaan tiedä tai hän on luonteeltaan esimerkiksi arka. Voi myös olla niin, että hänen elämäntilanteensa on vaikea ja siksi hän vastaa lyhyesti ja niukasti. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 116.) Analyysiprosessin edetessä sellainen aineisto, joka aluksi vaikutti suppealta, muodostui lopulta hyvinkin informatiiviseksi. Aineiston analyysin kannalta kiinnostavaa on siis myös se, mistä ei puhuta. Esimerkiksi muutama nuori ei maininnut haastattelun aikana isäänsä ollenkaan.

Seuraavaksi aineiston analyysissa kuvailtiin aineistoa. Aineiston kuvailu tarkoittaa sitä, että pyritään vastaamaan kysymyksiin kuka, missä, milloin, kuinka paljon ja kuinka usein (Hirsjärvi & Hurme 2010, 145). Tässä vaiheessa kerrottiin ja kuvailtiin mistä tekijöistä aineisto koostuu ja ketkä siihen ovat osallistuneet. Kuvailun jälkeen aineistoa rajattiin. Sitä voidaan kutsua myös pelkistämiseksi, jolloin aineistosta karsitaan epäolennainen pois. Aineistosta esiin tuleva informaatio tiivistetään tai pilkotaan osiin. Ohjaavana tekijänä on tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistoa pelkistetään. (Miles & Huberman 1994, 10-11.) Aineiston analyysistä rajattiin muun muassa nuorten kertomukset siitä, miten, missä ja milloin ovat viimeksi tavanneet läheisiään. Tämä teema oli alun perin kysymysrungossa ikään kuin lämmittelykysymyksenä, jonka avulla nuori saatiin pohtimaan tutkimusaihetta.

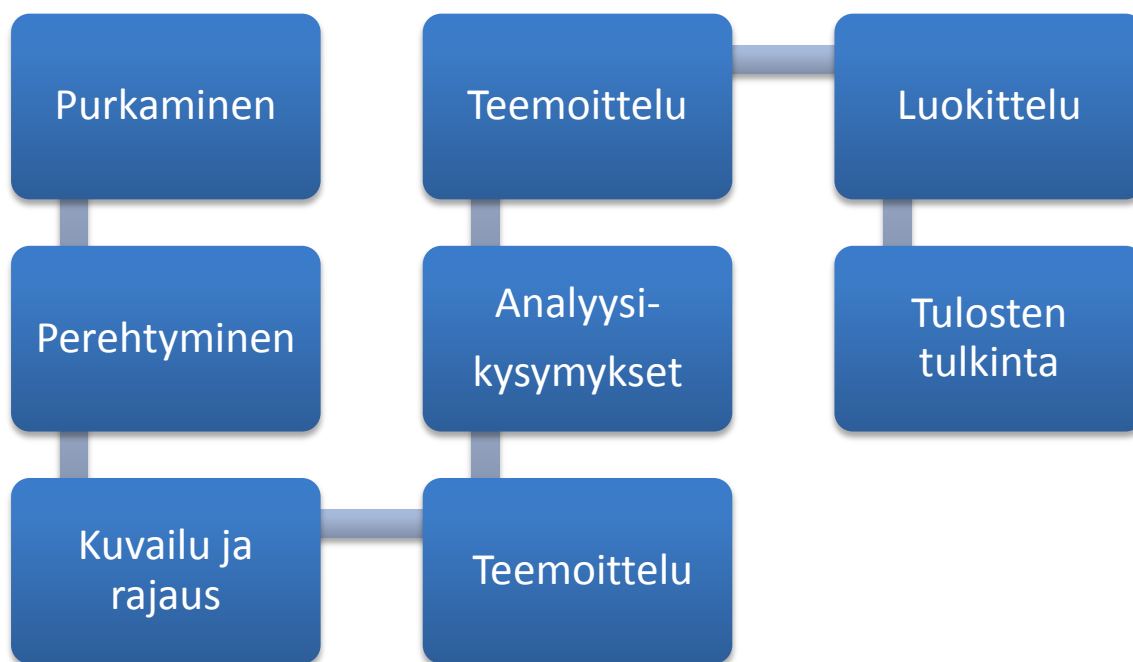
Seuraavaksi aineisto jaettiin teemoihin. Aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja eli ensin aineistosta on pyrittävä löytämään ja sen jälkeen erottamaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet (Eskola & Suoranta 1998, 176). Teemoittelun ensimmäisessä vaiheessa aineisto jaoteltiin haastattelurungon teemojen mukaan. Aineistosta teemoiteltiin läheisiin liittyviä tunneilmaisuja ja nuorten antamia määritelmiä läheisistä ihmisistä. Nuorten kokemukset yhteydenpidon edistämisestä ja rajoittamisesta olivat yhtenä teemana. Lisäksi aineistosta teemoiteltiin nuorten kokemuksia omasta ja läheisten kuulluksi tulemisesta sekä kuulluksi tulemisen esteistä. Näitä teemoja etsittiin koko aineistosta, minkä jälkeen ne yhdisteltiin ryhmittäin omaan tiedostoonsa. Tarkoituksena oli tarkastella miten nuoret kertovat ja kuvaavat esimerkiksi kokemuksiaan yhteydenpidon edistämisestä. Sen perusteella vertailtiin yhteneväisyyksiä ja eroja kokemusten välillä.

Ensimmäisen teemoitteluvaiheen jälkeen aineistolle esitettiin analyysikysymyksiä. Aineistosta etsittiin vastauksia siihen, miten viranomaisten valta näyttäytyy tutkimusaineistossa. Aineistosta tutkittiin missä tilanteissa viranomaiset käyttävät valtaa ja miten nuoret kokevat viranomaisten vallankäytön. Lisäksi tutkittiin, miten nuorten ja läheisten autonomia näyttäytyy. Valta valikoitui tarkastelukohteeksi siksi, että viranomaiset käyttävät valtaa suhteessa lastensuojeluasiakkaina oleviin nuoriin ja heidän läheisiinsä. Vallankäyttö liittyy nuorten ja läheisten kokemaan autonomiaan ja osallisuuteen lastensuojeluprosessissa. Tämän lisäksi tarkastel-

tiin miten nuoret kokevat erilaisten palavereiden hyödyllisyyden tai tarkoituksen ja mikä niiden merkitys on kuulluksi tulemisen kokemuksessa. Osallisuutta haluttiin tarkastella kuulluksi tulemisen kautta eli miten nuoret kokevat sekä oman että läheistensä kuulluksi tulemisen. Aineistoa teemoiteltiin uudestaan näiden analyysikysymysten perusteella. Teemoittelu tehtiin samalla tavalla kuin aikaisemminkin yhdistämällä näihin teemoihin liittyvät kohdat aineistosta yhteen.

Eskolan ja Suorannan (1998, 182) mukaan aineiston voi ryhmitellä tyypeiksi etsimällä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Tällaisen luokittelun avulla aineiston eri osia voidaan vertailla toisiinsa ja tyypitellä tapauksia sekä jäsentää tutkittavaa ilmiötä (Hirsjärvi & Hurme 2010, 147). Teemoittelun yhteydessä aineistosta löydettiin tietynlaisia tyypejä, joilla oli samankaltaisuuksia. Yksi selkeä aineistoa jakava tekijä oli nuorten luottamuksen kokemus. Luottamus liittyi lähinnä sijaishuoltoyksikön aikuisiin ja heidän tekemiinsä päätöksiin. Luottamuksen kokemuksen perusteella nuoret jakautuivat kahteen ryhmään, jotka nimettiin luottavaisiksi ja varautuneiksi nuoriksi. Ryhmät nimettiin näin, koska nuorten kerronnasta heijastui joko luottamusta tai varautuneisuutta. Kun näitä kahta ryhmää vertailtiin, huomattiin, että saman ryhmän sisällä olevien nuorten kokemuksissa oli paljon yhteneväisiä tekijöitä. Vertailua tehtiin muistiinpanojen avulla, jotka toimivat tukena analyysin tekemisessä. Tarkoituksena oli havainnollistaa luottavaisien ja varautuneiden nuorten yhteydenpitoon liittyviä kokemuksia. Tyypittelyn jälkeen aineistolle esitettiin vielä kaksi analyysikysymystä. Aineistosta tutkittiin miten nämä kaksi ryhmää eroavat toisistaan yhteydenpidon kokemuksen ja sen edistämisen näkökulmista. Lisäksi tutkittiin miten luottavaiset ja varautuneet nuoret kokivat oman ja läheisten osallisuuden.

Analyysin aiemmat vaiheet luovat perustan aineiston kanssa keskustelemiselle, jolla tarkoitetaan analyttisten teemojen keskinäistä vertailua ja analyysiin perustuvien kokonaisuuksien tai teoreettisten mallien muodostamista. Aineiston kanssa keskustelu ja tulkitseminen mahdollistavat tulosten suhteuttamisen ja vertaamisen aiempiin tutkimuksiin. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 10.) Analyysin viimeinen vaihe on tulkinta, vaikka Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 149-152) mukaan tulkintaa tehdään koko tutkimusprosessin ajan. Samaa aineistoa voidaan tulkita monin tavoin ja eri näkökulmista. Lisäksi tavoitteena on ymmärtää ilmiötä monipuolisesti. Pyrkimyksenä on kehittää sellainen teoreettinen näkökulma tai malli, johon luokiteltu aineisto voidaan sijoittaa.

Kuvio 2: Aineiston analyysin vaiheet.

6.2.1 Aineiston analyysin eettisyys

Aineiston analyysivaiheeseen liittyy joitakin eettisiä näkökulmia. Analyysi alkaa jo litterointivaiheessa ja siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä on tärkeä pohtia. Yksi tärkeimmistä tutkimuksen tekemiseen liittyvistä eettisistä asioista on, että haastateltavat eivät saa tulla tunnistetuiksi. Haastateltavien anonymiteettiä on varjeltu litterointivaiheessa siten, että litteroidusta aineistosta on häivytetty kaikki nimet, paikkakunnat tai ilmaisut, joista haastateltava voisi olla tunnistettavissa. Tutkimuksen valmistuttua kaikki materiaalit, sekä haastattelunauhoitteet että litteroidut tekstit, tuhottiin. Tutkimuksessa ei tuotu esiin missä lastensuojeluyksiköissä nuoret asuvat. Tutkijat tekivät päätöksen, että tutkimuksen onnistumisen kannalta sillä ei ole merkitystä, vaan merkitys on ainoastaan nuoren omalla kerronnalla. Tarkoituksena kun oli saada kuulla nuorten kokemuksia, ei sijaishuoltopaikan nimeä koettu tarpeelliseksi ilmaista. Tämä suojasi myös nuorten anonymiteettiä, sillä haastateltavia nuoria oli kuitenkin verrattain pieni määrä, jolloin olisi ollut mahdollista päätellä kuka haastateltavista kukin on.

Yksi tutkimuksen eettinen valinta oli se, että litteroidut haastattelut lähetettiin postissa haastateltaville. Laitisen (2004, 74) mukaan on tärkeää, että haastateltavilla on mahdollisuus tarkistaa litteroidut haastattelut jälkikäteen. Näin haastateltaville annetaan mahdollisuus kertoa, mikäli niissä on jotain epäselvää, väärää tai sellaista, mitä he eivät halua käytettävän tutkimuksessa.

Aineiston analyysiin ja tulosten esittämiseen liittyy monia eettisiä kysymyksiä. Hämäläisen (2012) mukaan näitä ovat esimerkiksi: Miten tutkijana osaa tehdä sellaisia tulkintoja, että haastateltavat eivät loukkaannu siitä, mitä heistä on kirjoitettu? Miten kirjoittaa eettisesti niin, ettei leimaa haastateltavia nuoria tai heidän läheisiään? (Hämäläinen 2012, 90.) Tutkijalla on erityinen moraalinen velvollisuus kirjoittaa siten, että on sensitiivinen sille, miltä tutkimukseen osallistuneet tekstissä näyttävät. Toisaalta on kirjoitettava siten, että tekstin sanoma olisi vaikutuksiltaan tehokas suhteessa niihin tahoihin, joilla on mahdollisuus vaikuttaa kyseisen ryhmän tilanteen parantumiseen. (Granfelt 2004, 152.)

6.2.2 Aineiston analyysin luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota myös analyysivaiheen luotettavuuteen. Esimerkiksi litteroidun aineiston luotettavuuteen tulee kiinnittää huomiota. Tässä tutkimuksessa haastateltavina oli kaksi nuorta, joiden äidinkieli ei ollut suomi. Näiden aineistojen kohdalla päädyttiin siihen ratkaisuun, että haastattelua ei litteroitu aivan siten, kuin haastateltava sanat ilmaisi, koska litteroidun tekstin lukeminen olisi ollut työlästä. Joihinkin sanoihin lisättiin konsonantteja tai vokaaleja muutettiin siten, että sana vastaisi suomenkielistä ilmaisua. Esimerkiksi haastateltava saattoi sanoa ”vuota” ja se kirjoitettiin litteroituun aineistoon ”vuotta”. Tätä edelsi pohdinta siitä, tulisiko sanasta sanaan litteroidun tekstin lähettäminen haastateltavalle mahdollisesti hänen toiseuden kokemustaan. Toisaalta täytyi arvioida olisiko litteroitu teksti luotettava muutosten jälkeen. Muutosten ei kuitenkaan katsottu vaikuttavan merkittävästi aineiston luotettavuuteen ja tärkeämpänä asiana pidettiin haastateltavien anonymiteetin suojelemista.

Litteroidun kirjallisen aineiston lisäksi analyysivaiheessa on huomioitava myös haastateltavien nonverbaalinen eli sanaton viestintä. Eleet, ilmeet ja asennot on otettava haastattelutilanteessa huomioon kommunikaatioon olennaisesti liittyvänä osana. Emme ymmärrä toisiamme vain sanoista vaan sanat ja eleet toimivat toistensa johtolankoina ja luotettavuuden kriteereinä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 119.) Esimerkiksi joidenkin nuorten asennosta pystyi päättelemään, että heitä jännitti haastattelun alussa. Nämä nuoret istuivat kumarassa eivätkä ottaneet katsekontaktia tutkijaan. Aiheen sensitiivisyydestä saattoi kertoa esimerkiksi se, että eräs nuori kieritti paitaansa hermostuneena kätensä ympärille kertoessaan läheissuhteistaan. Sanattomia viestejä ei kirjoitettu litteroituun aineistoon, vaan näitä huomioita tutkijat kirjoittivat itselleen muistiin ja niistä keskusteltiin yhdessä. Analysoinnissa sanattomia viestejä käytettiin sanallisen ilmaisun tukena tulkintaa tehtäessä. Esimerkiksi jos nuoren sanallisen ilmaisun merkityksestä ei saatu täyttä varmuutta, mietittiin, miten nuori toimi puhuessaan asiasta.

Haastatteluissa tuli usein hetkiä, jolloin haastattelijan täytyi esittää nuorelle tarkentavia kysymyksiä tietyistä nuorten käyttämistä sanoista. Haastattelun kulun ja siitä saatavan informaation kannalta oli tärkeää, että nuori avaisi käyttämiään käsitteitä, jotta haastattelija ei tekisi omia ja ehkä vääriäkin tulkintoja nuoren puheesta. Alasuutarin (2005) mukaan laadullinen haastattelu mahdollistaa löytämään nuoren tavan jäsentää maailmaansa ja merkityksiään, mikäli nuoren omalle kielelle annetaan tarpeeksi tilaa. Nuoren kielen tulee olla haastattelun pääkieli. Käytännössä nuoren oman kielen ja kommunikaatiotapojen ymmärtäminen ja niiden tavoittaminen tarkoittaa nuoren kehityksellisen tason huomioonottamista haastattelussa. (Alasuutari 2005, 154.) Tutkijat pystyivät puhumaan nuorten kanssa samaa kieltä, koska he tunsivat lastensuojelun sijaishuollon kulttuuriin liittyviä sanoja. Esimerkiksi kun nuori puhui LVR:stä, tutkijat tiesivät sen tarkoittavan liikkumisvapaudenrajoituspäätöstä.

Granfeltin (2004, 147) mukaan tutkijan on kyettävä kriittiseen itsereflektioon ja arvioida kuinka tasapuolisesti ja arvostavasti suhtautuu haastateltaviinsa. Hämäläinen (2012, 91) pohti myös sitä, kuinka osaa olla suosimatta tiettyjä haastateltavia ja kuinka voi tuoda kaikkien haastateltavien ajatuksia ja näkemyksiä esiin. Laitinen ja Uusitalo (2007) kokivat, että joidenkin haastateltavien kanssa vuorovaikutus ja tiedon tuottaminen tuntui jäävän pinnalliseksi. Vastaavasti joidenkin haastateltavien ääni oli kuuluvampi lopullisessa raportissa. Tutkijan vastuulla on kuitenkin myös puhumattomien kokemusten kirjoittaminen. Tutkijalta vaaditaan taitoa sanoittaa niiden haastateltavien kokemukset, jotka eivät ole voineet ilmaista asioita siten, että ne olisivat sellaisinaan siteerattavissa. (Laitinen & Uusitalo 2007, 323.) Myös tässä tutkimuksessa osa haastateltavista oli avoimempia ja helpommin lähestyttäviä kuin toiset. Aineiston analyysivaiheessa tulikin tietoisesti kiinnittää huomiota siihen, että kaikkien ääni tulisi kuuluville. Tämä liittyy oleellisesti aineiston analyysin luotettavuuteen.

Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy pohdinta aineiston riittävydestä. Laadullisessa tutkimuksessa on vaikea arvioida ennakolta riittävän aineiston kokoa. Aineistoa ei kuitenkaan kannata ahnehtia liikaa. Aineiston analyysin kattavuudella tarkoitetaan sitä, että tulkintoja ei perusteta satunnaisiin poimintoihin aineistosta. (Eskola & Suoranta 1998, 216.)

Tätä tutkimusta tehdessä ammatillisuus ja työkokemus lastensuojelun sijaishuollossa auttoivat suhtautumaan nuorten kokemuksiin. Tutkimuspäiväkirjan kirjoittamista ei katsottu tarpeelliseksi, koska haastatteluista nousseita tunteita voitiin jakaa kahden tutkijan kesken. Koska tutkimusta on ollut tekemässä kaksi tutkijaa, on se myös edesauttanut tutkimuksen luotettavuutta. Aineiston analyysivaihe on tehty dialogissa eri vaihtoehtoja punniten ja pohtien.

Aineiston analyysin luotettavuuteen liittyy kysymys siitä, kuinka hyvin aineiston analyysimenetelmä sopii tutkimusaineistoon. Tässä tutkimuksessa on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysinmenetelmää ja aineistoa on myös purettu teemojen kautta. Aineistolähtöinen sisäl-

lönanalyysimenetelmä sopii käytettäessä teemahaastattelua kokemusten tutkimisen menetelmänä. Koska aineistoa on myös purettu teemojen kautta, on fokus pysynyt analyysin tutkimus- ja analyysikysymysten kannalta oleellisissa asioissa. Lisäksi luotettavuuteen liittyy se, onko analyysivaiheessa tehdyt tulkintatavat kuvattu selkeästi. Eli onko tässä tutkimuksessa pystytty selkeästi kertomaan esimerkiksi se, miten tultiin siihen tulokseen, että luottamus liittyy osallisuuden kokemukseen? Aineiston teemoittelun yhteydessä siis huomattiin, että selkeä aineistoa jakava asia oli luottamuksen kokemus. Luottamuksen ja sen puutteen huomattiin liittyvän myös osallisuuden ja osattomuuden kokemukseen. Tutkimuksen tulosten luotettavuuden pohdintaan liittyy muun muassa kysymys siitä onko tutkimuksen tuloksiin päädytty oikeilla analyysikysymyksillä. Tulosten luotettavuutta käsitellään tarkemmin myöhemmin tutkimuksen tulokset -luvussa.

7 Tutkimuksen tulokset

Tässä tutkimuksessa aineisto on purettu ensin haastattelurungon teemojen kautta. Aineistoa on tarkasteltu myös kokonaisvaltaisemmin ja sille on esitetty erillisiä analyysikysymyksiä. Tavoitteena on ollut tehdä näkymätöntä näkyväksi ja yksikin soraääni on ollut merkittävä tutkimuksen kannalta.

Aineistosta ei koskaan itsestään nouse mitään vaan tutkimuskysymykset sekä tutkijan lukemisen tapa, tulkinta ja valinnat ohjaavat ja jäsentävät aineiston käsittelyä (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 15). Tutkimuskysymykset ovat ohjanneet aineiston käsittelyssä ja vaikuttivat siihen, millaisia analyysikysymyksiä aineistolle esitettiin. Tutkimuksella haluttiin siis selvittää lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten kokemuksia läheisten osallisuudesta ja yhteydenpidosta heihin. Lisäksi haluttiin selvittää nuorten kokemuksia omasta osallisuudestaan sijaishuollon aikana.

Hämäläinen (2012, 79) pohtii oman ammatillisen taustansa, eli työskentelyn lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, vaikutusta tutkimuksen analyysivaiheessa. Sama koskee myös tätä tutkimusta. Jos tutkimuksen tekijät eivät työskentelisi lastensuojelun sijaishuollossa, saattaisi aineiston katsontatapa olla erilainen. Tutkijoiden tavoitteena on kuitenkin ollut pyrkiä objektiivisuuteen ja neutraaliuteen.

Seuraavissa kappaleissa käsitellään tutkimuksen tuloksia. Niitä ovat sekä tutkimuskysymyksiin että analyysikysymyksiin vastaavat tulokset. Tutkimuskysymyksiin on saatu vastauksia haastattelukysymyksillä. Analyysikysymyksillä on pyritty saamaan aineistosta esiin piilossa olevia merkityksiä ja kokemuksia. Lopuksi pohditaan tutkimuksen tulosten luotettavuutta.

7.1 Moninaiset perhesuhteet

Nuorilta kysyttiin, mitä heille tarkoittaa läheinen ihminen ja milloin he ovat viimeksi nähneet läheisiään. Nuoret määrittivät, että itselle läheinen ihminen on sellainen, jonka kanssa vietetään paljon aikaa ja se on miellyttävää. Läheisessä ihmissuhteessa tärkeää nuorelle on myös luottamus, välittäminen, toisen tukeminen, auttaminen ja halu tehdä toisen puolesta hyviä asioita. Läheiselle ihmiselle pystyy myös puhumaan kaikenlaisista asioista. Myös sukulaisuus merkitsi nuorelle sitä, että ihminen on läheinen. Nuoret nimesivätkin läheisikseen pääsääntöisesti perheenjäseniään ja muita sukulaisia. Tutkimuksen tuloksena oli, että nuorten perhesuhteet olivat moninaisia ja läheisiksi määriteltiin ihmisiä elämän eri osa-alueilta. Esimerkiksi nuoren lähiperheeseen saattoi kuulua äiti ja sisarukset tai vain isovanhemmat. Ystäviä ja seurustelukumppaneita nimettiin myös läheisiksi, mutta haastattelun edetessä perhesuhteet korostuivat nuorten kertoessa yhteydenpidosta ja läheisten osallisuudesta. Moni nuori koki lastensuojeluyksikön muut nuoret ja työntekijät läheisiksi. Myös opettaja ja tukihenkilö nimettiin itselle tärkeäksi ja läheiseksi henkilöksi.

Kun nuoret kertoivat läheisistään ja heidän kanssaan vietetystä ajasta, nuoret kertoivat pääsääntöisesti kotilomistaan. Kotilomilla he tarkoittivat erimittaisia käyntejä kotona, esimerkiksi viikonloppuisin. Nuori vietti kotiloman vanhemman/vanhempien tai muun läheisen luona. Aineistossa kotilomia kuvattiin kolmella eri tavalla. Osa nuorista kertoi, että ei juurikaan viettä aikaa perheen kanssa kotilomalla ollessaan. Nämä nuoret kertoivat, että ovat tällöin kaveridensa kanssa ulkona. Pohdittavaksi jää, miten paljon tämä kuvastaa normaalia nuoren kehitysvaihetta vai johtuuko siitä, että kotona oleminen koetaan jotenkin ahdistavana tai kotona on syystä tai toisesta vaikea olla. Eräs nuori kertoi, että aikaisemmin ei viettänyt juurikaan aikaa perheen kanssa, mutta on myöhemmin ymmärtänyt perheen kanssa vietetyn ajan tärkeyden.

Nuori: ”vaik ois joku asia huonosti niin silti on sellainen olo et kaikki on hyvin”

Osa nuorista kertoi, että kotilomilla tehdään hauskoja asioita ja on aina kivaa. Tämä saattaa liittyä siihen, että kun harvoin nähdään läheisiä, halutaan yhteisestä ajasta tehdä juhlaa. Tällöin kotilomat eivät kuvasta todellista arkea. Osa nuorista kuitenkin kuvasi kotilomiaan tavalliseksi arjeksi. Perheen kanssa tehdään hyvin tavallisia asioita, kuten laitetaan ruokaa ja katsotaan televisiota. Monet kertoivat viettävänsä aikaa sisarustensa kanssa, mutta osa myös kantoi paljon vastuuta pienemmistä sisaruksistaan.

7.2 Luottavaiset ja varautuneet nuoret

Yksi tutkimuksen tulos on, että luottamus on yhteydessä osallisuuden kokemukseen ja toisaalta sen puute osattomuuteen. Tässä tapauksessa luottamuksella tarkoitetaan luottamusta suhteessa eri viranomaisiin eli nuoren asioista päättävään sosiaalityöntekijään ja sijaishuoltoyksikön työntekijöihin. Yksi tärkeä osallisuuden muoto on kuulluksi tuleminen ja mahdollisuus vaikuttaa viranomaisten tekemiin päätöksiin. Viranomaiset käyttävät valtaa tekemällä erilaisia päätöksiä. Näitä ovat muuan muassa nuorisokodin säännöt ja erilaiset rajoitustoimenpiteet kuten yhteydenpidon rajoittaminen etenkin ystäviin, liikkumisvapauden rajoittaminen ja erityisen huolenpidon (EHO) -jakso. Valtaa käytetään myös sovittaessa kotilomien ja läheisten tapaamisten määrästä ja toteutuksesta sekä valinnoissa, jotka liittyvät sijoituspaikkaan. Nuorten osallisuuden kokemus liittyy siihen, miten viranomaisten vallankäyttö koetaan ja miten nuoret kokevat voivansa siihen vaikuttaa.

Tutkittaessa nuorten kokemuksia läheisten osallisuudesta sekä omasta osallisuudestaan nuoret jakautuivat kahteen eri ryhmään kokemustensa perusteella. Toinen ryhmä koostui luottavaisista nuorista, jotka kokivat tulevansa kuulluksi ja että he voivat vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Nämä nuoret kokivat myös, että läheisillä on yhtäläiset vaikuttamismahdollisuudet. Toinen ryhmä puolestaan koostui nuorista, jotka olivat varautuneita. He kokivat, että heidän mielipiteensä pyritään kuulemaan, mutta sillä ei ole merkitystä päätöksenteossa. Nämä nuoret kokivat, että läheiset tulevat paremmin kuulluksi kuin he itse. Läheisten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia ei kuitenkaan ollut niin paljon kuin toisella ryhmällä. Nämä kaksi ryhmää päätettiin nimetä luottavaisiksi ja varautuneiksi nuoriksi osallisuuden kokemuksen perusteella. Luottamus tai varautuneisuus ei ole nuorella itsessään automaattisesti oleva ominaisuus, vaan se syntyy suhteessa muiden ihmisten kanssa. Mitä enemmän nuori pystyy luottamaan lastensuojelussa työskenteleviin henkilöihin, sitä enemmän hänellä on positiivisia kokemuksia osallisuudesta lastensuojeluprosessin aikana. Luottamus ja varautuneisuus ovat siis nuoren ja lastensuojelun työntekijöiden välisestä vuorovaikutuksesta syntyneitä tunteita, jotka vaikuttavat nuoren osallisuuden kokemukseen. Nuoret on nimetty luottavaisiksi ja varautuneiksi, koska heidän kerronnastaan heijastui joko luottamus tai varautuneisuus.

Luottavaiset nuoret siis kokivat tulevansa kuulluksi ja että heidän oma mielipiteensä otetaan huomioon heitä itseään koskevassa päätöksenteossa. He vaikuttivat olevan kiinnittyneitä lastensuojeluyksikköön sekä sopeutuneita sääntöihin. Pääsääntöisesti luottavaiset nuoret kokivat, että lastensuojeluyksikössä on hyvä olla ja siellä olevat ihmiset olivat heille tärkeitä. Lastensuojeluyksikön nuoria ja aikuisia, etenkin omaohjaajia, nimettiin läheisiksi henkilöiksi. Omaohjaaja koettiin luotettavaksi ja sellaiseksi, jolle oli helppo puhua omista asioista. Luottamuksellinen omaohjaajasuhde vaikutti siis nuoren kokemukseen kuulluksi tulemisesta. Luot-

tavaiset nuoret myös puhuivat positiiviseen sävyyn lastensuojeluyksikön muista nuorista, toiminnasta ja työntekijöistä, kuten käy ilmi alla olevasta lainauksesta:

Nuori: ”ehdottomasti mun omaohjaaja on mulle siis aivan äärettömän tärkeä”

Luottavaiset nuoret kykenivät näkemään oman toimintansa vaikutukset tehtyihin päätöksiin. Nuoret kokivat, että mikäli he sitoutuvat lastensuojeluyksikön sääntöihin, he pääsevät enemmän vaikuttamaan itseä koskeviin päätöksiin. Vaikka nuori olisikin vastustanut aiemmin jotakin rajoituspäätöstä, hän kykeni myöhemmin ymmärtämään sen perustelut. Alla olevasta lainauksesta ilmenee, että nuori on ymmärtänyt rajoituspäätöksen syyn myöhemmin, kun sen perustelut on hänelle selitetty:

Haastattelija: ”no miten sä koet et huomioidaanko sun oma mielipide sua koskevissa päätöksissä?”

Nuori: ”kyllä huomioidaan”

Haastattelija: ”onks ollu semmosia et sul ois ollu ihan toinen mielipide kun mitä sit on toimittu?”

Nuori: ”on jossain rajotuksis mut kyl mä älyyn niis rajotuksis et ku mä oon ollu äkkipikainen ja suutuksis et oon vähä vastustanu ja kaikkeemut kyl mä sit loppuen lopuks oon älynny”

Haastattelija: ”et jälkeinpäin ymmärtäny syyn?”

Nuori: ”mmm...et ei ”lastensuojeluyksikön nimi” tee päätöksii kuitenkaan ilman mitään...”

Haastattelija: ”syytä?”

Nuori: ”nii et niil oli aina joku syy miks ne teki sen”

Haastattelija: ”ja se selitetään sulle se syy”

Nuori: ”niin sen takii mä sen älynki”

Luottavaiset nuoret olivat osallisia ja heillä oli kokemus omasta autonomiastaan. He kokivat, että omalla toiminnalla on merkitystä tehtyihin päätöksiin. Osa nuorista korosti, että kaikki on itsestä kiinni, että miten asiansa hoitaa ja miten ottaa vastuuta elämästään. Aineistosta kävi ilmi, että viranomaisilla on paljon valtaa, mutta nuori pystyi ymmärtämään vallankäytön perusteet ja luottamaan niihin. Jotkut nuoret pystyivät myös nimeämään vallankäytön positiiviset seuraukset omassa voinnissaan ja toiminnassaan. Esimerkiksi eräs nuori koki, että oli rauhoittunut sen jälkeen, kun hänen omia menojaan oli rajattu.

Luottavaiset nuoret kokivat, että heidän läheisiään kuullaan nuorta koskevissa päätöksissä ja mielipide pyritään huomioimaan päätöksenteossa. Tämä tarkoittaa sitä, että läheisillä on valtaa viranomaispäätöksissä. Nuorten kokemusten mukaan läheisten kanssa on pystytty keskus-

telemaan tehdyistä päätöksistä, vaikka he eivät olisi olleet niistä samaa mieltä. Vaikka läheiset eivät olisi kaikista päätöksistä samaa mieltä, nuorten mielestä se ei vähennä osallisuuden kokemusta. Nuoret kokivat, että erilaiset neuvottelut ja perhetapaamiset ovat läheisille yksi kuulluksi tulemisen foorumi. Läheisten osallisuutta voidaankin edistää aktiivisella ja dialogisella perhetyöllä.

Haastattelija: ”että kysytäänkö sun vanhempien mielipidettä sua koskevista päätöksistä?”

Nuori: ”joo kysytään”

Haastattelija: ”kuunnellaanko sitä mielipidettä sitte?”

Nuori: ”kuunnellaan

et silloin kun on mahdollisuus kuunnella niin silloin ne kuuntelee mun mielestä ”lastensuojeluyksikön nimi” on toiminu ihan hyvin ihan ymmärrettävissä tilanteissa ja kaikkee ihan hyvin toiminu”

Kuulluksi tulemisen kokemus liittyi erityisesti sijaishuollon yksikön työntekijöihin. Nuoret siis kokivat, että ohjaajat pyrkivät ottamaan nuorten ja läheisten mielipiteen huomioon. Luottavaiset nuoret kokivat sosiaalityöntekijät ristiriitaisesti. Osa oli sitä mieltä, että sosiaalityöntekijä kuulee nuorta ja läheisiä sekä ottaa mielipiteen huomioon päätöksenteossa. Nämä nuoret puhuivat sosiaalityöntekijästä positiiviseen sävyyn ja sosiaalityöntekijä oli ansainnut nuoren luottamuksen. Osa luottavaisista nuorista koki sosiaalityöntekijän vastaavasti etäiseksi tai että hän ei kuule nuorta päätöksenteossa. Tästä huolimatta luottavaisista nuorista välittyi kokemus osallisuudesta.

Toinen ryhmä koostui nuorista, jotka olivat varautuneita. He kokivat, että he eivät tule kuulluksi. Vaikka mielipide kysytään, sillä ei ole merkitystä eivätkä he voi vaikuttaa päätöksentekoon. Osa nuorista koki, että heidän mielipiteensä kysytään vain siksi, että laki velvoittaa. Esimerkiksi erään nuoren mielestä häntä kuullaan arkeen liittyvissä pienemmissä päätöksissä kuten loma-asioissa, mutta isommissa esimerkiksi sijoituspaikan vaihtoon liittyvissä päätöksissä, omalla mielipiteellä ei ole merkitystä. Koska nuorilla ei ollut kokemusta autonomiasta, he olivat ikään kuin luovuttaneet päätöksentekoprosessissa. Nuoret olivat puhuessaan myös aggressiivissävytteisiä ja käyttivät voimakkaita ilmaisuja. Alla olevassa lainauksessa nuori ilmaisee aggressiivisesti oman mielipiteensä merkityksettömyyden:

Haastattelija: ”no miten sun mielestä sun oma mielipide huomioidaan sua koskevista päätöksistä?”

Nuori: ”ei oikeestaan mitenkään”

Haastattelija: ”kysytääks sulta mielipide?”

Nuori: ”pakkohan niitten on kysyy

kai laki sanoo et pakko on kysyy
mut ei mun mielipiteellä oo mitää helvetin välii”

Varautuneet nuoret eivät nähneet oman toiminnan merkitystä tehtyihin päätöksiin. Rajoitus-toimenpiteet kuten liikkumisvapauden rajoittaminen nähtiin liian voimakkaana seurauksena omaan toimintaan nähden. Osa koki myös sijaishuoltopaikan säännöt liian tiukoiksi. Eräs nuori koki, että viranomaiset käyttävät valtaa irrationaalisesti vailla hyviä perusteluita. Nuoren mukaan kaikkia päätöksiä perustellaan hänen kasvunsa ja kehityksensä turvaamisella, selittämättä niitä sen tarkemmin. Hän ei kokenut, että päätöksiä olisi perusteltu ymmärrettävällä tavalla. Hän koki perustelut lähinnä sanahelinänä. Nuoren mielestä hänen mielipiteensä kysytään, koska laki velvoittaa, mutta mielipiteellä ei ole merkitystä päätöksenteossa.

Varautuneet nuoret eivät mieltäneet omaohjaajia itselleen läheiseksi tai tärkeiksi. Muutenkin heillä oli elämässään vain muutama henkilö, joille he tarvittaessa voisivat puhua omista asioistaan. Osa nuorista ei edes kokenut tarvetta siihen tai omista asioista puhuminen tuntui vaikealta. Jotkut nuorista sanoivat, ettei heidän tarvitse puhua kenellekään, vaan pärjäävät ihan hyvin itseksensä.

Nuori: ”mut jos on jotain niin isoja asioita ni sit en kerro kellekää
se on parempi et mä itse tiedän eikä sit kaikki ei edes tutut ihmiset vaan sellaset ihan random”

Pääsääntöisesti varautuneet nuoret kokivat, että läheisiä kuullaan ja he ovat osallisia päätöksenteossa. Nuoret siis näkivät läheiset osallisempina kuin he itse olivat. Tästä kokemuksesta huolimatta nuorten mielestä sosiaalityöntekijä tekee loppujen lopuksi päätöksen, jolloin läheistenkään mielipiteellä ei ole merkitystä. Osa nuorista käytti hyvin voimakkaita negatiivisia ilmaisuja puhuessaan sosiaalityöntekijästä, koska tehtyihin päätöksiin ei oltu tyytyväisiä. Tässä nuori kuvaa kokemustaan sosiaalityöntekijän päätösvallasta:

Nuori: ”kyl se välillä otetaan joissain asiois (huomioon)
mut se et jos sossut jotain päättää ni se on aivan sama et mitä meidän mutsi sanoo”

Varautuneet nuoret ilmaisivat tyytymättömyytensä sosiaalityöntekijöiden päätöksiin. He eivät nähneet oman toiminnan merkitystä niihin. Nämä nuoret olivat alistuneita viranomaisten valtakäytölle. Alla erään nuoren sosiaalityöntekijään toimintaan liittyvä kokemus:

Nuori: ”koko mun sillee elämä on oikeestaan mun sosiaalityöntekijän käsissä
mitä mulle jatkossa tulee

miten mun koulutukset ja tämmöset
 sen pitää oikeesti vaan pelata mun kortit sillee hyvin eikä vaan leikkii sillee
 jos mul menee vuosi huonosti se vaan heittää mua laitoksesta laitokseen...”

Haastattelija: ”haluaisiksä sitte et sun sosiaalityöntekijä olis enemmän sun kanssa tekemisissä
 ja tuntis sut paremmin?”

Nuori: ”joo ei se tunne mua yhtää mitenkää tai niinku se ei tunne mua oikeesti muu-
 taku siinä että sillee mä oon tosi aggressiivinen...
 tottakai mä oon sielä palaveris ku se vaan piilovittuilee mulle et muuten se ei
 tunne mua ollenkaa ei tiä mimmonen ihminen mä oon
 ni se on vähä sillee tyhmää et sillä on oikeus päättää kaikista mun asioista”

Yksi väylä kuulluksi tulemiselle on lastensuojeluyksiköissä pidettävät perhetapaamiset ja asia-
 kassuunnitelmaneuvoittelut. Sekä luottavaiset että varautuneet nuoret kokivat tarpeelliseksi
 läheisten osallistumisen niihin, koska silloin läheinen pääsee kertomaan oman mielipiteensä.
 Nuoret kokivat myös läheisten olevan tärkeä tuki neuvotteluissa. Pääsääntöisesti neuvottelui-
 hin osallistuvat ne läheiset, joiden nuori toivoikin osallistuvan. Neuvotteluissa oli läsnä muita-
 kin läheisiä henkilöitä kuin nuoren huoltajat. Tällaisia henkilöitä olivat esimerkiksi isovan-
 hemmat, eno, isäpuoli tai tukihenkilö. Muita nuorten mainitsemia neuvotteluihin osallistuvia
 henkilöitä olivat perhetyöntekijä, edunvalvoja, opettaja ja tulkki. Nuoret kokivat, että he
 pääsevät vaikuttamaan siihen, ketä neuvotteluihin osallistuu. Eräs nuori kuitenkin toivoi, että
 muidenkin läheisten kuin huoltajien mielipidettä kuultaisiin enemmän.

Läheisten osallisuuteen vaikuttaa myös heidän oma aktiivisuutensa ja rohkeutensa ilmaista
 mielipiteitään. Yksi nuori oli harmissaan siitä, että vanhemmat eivät saaneet sanotuksi neu-
 votteluissa omaa näkemystään, jolloin he eivät tulleet kuulluksi eikä mielipidettä voitu ottaa
 huomioon päätöksenteossa.

Nuori: ”isä on aina vaan hiljaa äiti vaan jotain kiukuttelee yleensä
 ja sit ne on vaan sillee jos sossu on sillee et onks tää teille ookoo ni ne on vaan
 sillee joo joo tai niinku”

Haastattelija: ”toivoisiksä sitte et ne sanois...tai uskotsä et se on niinku he ovat niinku samaa
 mieltä vai toivoisiksä et ne sanois oikeesti sen oman mielipiteen”

Nuori: ”noo kyl se ois ihan kiva tai sillee ku faija on jälkeinpäin sanonu et ei se oo
 kiva mä muutin tänne paikkakunnalle mut miks se ei sitte voinu sanoa sitä siel
 palaveris tai sillee
 emmä tiä ei sillä oikeestaan loppujen lopuks oo mitä merkitystä ku sosiaali-
 työntekijä päättää kaikista mun asioista
 se on ihan sama mitä mun vanhemmat on mieltä”

Yksi vallankäytön muoto on olla osallistumatta ja siten ilmaista esimerkiksi käsityksensä neuvottelujen merkityksestä. Muutama nuori toivoi, että toinen vanhemmista osallistuisi neuvotteluihin enemmän, erityisesti isän toivottiin olevan enemmän mukana. Näin eräs nuori vastasi isän mukana olosta neuvotteluissa:

Haastattelija: ”onks isä koskaan (mukana neuvotteluissa)?”

Nuori: ”on se pari kertaa ollu mut ei se kauheen usein ku ei sitä oikeen kiinnosta mitkää tällaset”

Haastattelija: ”miks sä luulet et sitä ei kiinnosta?”

Nuori: ”emmää tiiä ei muakaan kiinnostais tulla jonnekki ”lastensuojeluyksikön nimi” neuvottelee jostain ihan turhist asioist”

Haastattelija: ”toivoisiksä et se isä ois enemmän mukana?”

Nuori: ”mmm”

Muutama nuori toi esiin toivomuksen siitä, että tietty läheinen ei saisi tietää hänen asioistaan tai saisi osallistua neuvotteluihin. Eräs nuori oli pahoillaan siitä, että hänen isänsä saa tietää hänen asioistaan, koska on virallinen huoltaja. Nuori toivoi itse voivansa määritellä, ketkä hänen asioistaan saavat tietää. Toinen nuori oli ilmaissut toiveensa, että isäpuoli ei saisi osallistua neuvotteluihin ja tämä toivomus oli toteutettu. Tämä oli mahdollista, koska isäpuoli ei ole huoltaja.

7.3 Kokemukset yhteydenpidosta ja sen edistämisestä

Yksi tutkimuksen tulos on, että tyytyväisyys läheisten yhteydenpidon määrään jakautui. Luottavaiset nuoret, jotka kokivat olevansa osallisia, olivat tyytyväisempiä yhteydenpitoon kuin varautuneet, osattomuutta kokevat nuoret. Pääsääntöisesti osallisuutta kokevat nuoret olivat sitä mieltä, että he pitävät yhteyttä niihin läheisiin, joihin haluavatkin pitää yhteyttä. Yhteydenpitoa oli saatettu jossain vaiheessa rajoittaa, mutta nämä nuoret kykenivät ymmärtämään rajoituspäätösten syyt ja perustelut sekä oman toimintansa vaikutukset niihin. Nämä nuoret kokivat myös, että sosiaalityöntekijä ja sijaishuoltoyksikön työntekijät ovat edistäneet ja autaneet yhteydenpitoa nuoren ja läheisen välillä.

Nuori: ”mun mielestä on menny tosi hyvin et mä oon saanu pitää läheisiin yhteyt ja ne on pitäny muhun ja asiat on niinku menny hyvin”

Osa luottavaisista nuorista kuitenkin koki, että yhteydenpitoa ei ole sen erityisemmin autettu tai edistetty, mutta eivät myöskään kokeneet sille olevan tarvetta. Näiden nuorten mielestä heidän suhteensa läheisiin oli jo sellaisenaan hyvä. Alla olevassa lainauksessa luottavainen

nuori kokee, että yhteydenpidon edistäminen ja siinä auttaminen tietyissä tilanteissa on turhaa, sillä yhteydenpidon läheisiin pitäisi lähteä nuoren oman motivaation kautta. Tämä nuori oli ottanut etäisyyttä perheeseensä:

Nuori: ”no ei mun mielest oo ees tarpeen koska kaikki lähtee aina mun mielestä itsetä et jos mä nyt en haluu pitää yhteyt mun läheisiin ni en mä sit varmaan pidä”

Vaikka pääsääntöisesti luottavaiset nuoret olivat tyytyväisiä yhteydenpitoon, oli myös sellaisia nuoria, jotka olivat tästä toista mieltä. Eräs nuori kertoi, että toivoisi yhteydenpitoa olevan isään enemmän, vaikka muuten olikin tyytyväinen yhteydenpitoon muiden läheisten kanssa. Tämä nuori kuitenkin koki, että yhteydenpitoa on yritetty edistää tai auttaa sekä sosiaalityöntekijän että sijaishuoltoyksikön työntekijöiden toimesta. Toinen nuori kertoi myös vaikeasta suhteesta isäänsä ja koki, että siinä ei ole yritetty häntä auttaa.

Varautuneet, osattomuutta kokevat nuoret, olivat tyytymättömämpiä yhteydenpitoon kuin luottavaiset nuoret. Ainoastaan muutama nuori kertoi, että on tyytyväinen. He olivat sitä mieltä, että yhteydenpitoa ei ollut autettu ja edistetty, mutta he eivät myöskään kokeneet sen olevan tarpeellista. Pääsääntöisesti varautuneet nuoret siis kokivat, etteivät ole tyytyväisiä yhteydenpitoon. Kokemus yhteydenpidon edistämisestä kuitenkin jakautui. Osa varautuneista nuorista koki, että yhteydenpitoa on yritetty auttaa, erityisesti sijaishuoltoyksikön työntekijöiden toimesta. He eivät kuitenkaan kokeneet sosiaalityöntekijän auttaneen yhteydenpidossa. Toinen osa varautuneista nuorista koki, että yhteydenpitoa ei ole edes yritetty auttaa tai edistää.

Yhteydenpidon edistäminen ja auttaminen on tärkeää nuoren läheissuhteiden ylläpitämisen kannalta, koska viranomaiset käyttävät valtaa tehdessään esimerkiksi rajoituspäätöksiä. Ylipäätään huostaanotto ja asuminen sijaishuoltoyksikössä ovat perusteluna sille, miksi läheissuhteita tulisi tukea. Nuoret kertoivat erilaisista tavoista, miten viranomaiset ovat yrittäneet auttaa ja edistää yhteydenpitoa. Nuoret kertoivat, että ohjaajat ovat yhteydessä heidän läheisiinsä joka viikko arjen sujumiseen ja viikonloppujen lomiin liittyvissä asioissa. Lisäksi ohjaajat ovat esimerkiksi kannustaneet nuorta olemaan yhteydessä läheiseen, jonka seurauksena nuoren ja läheisen välinen suhde on parantunut ja nuori on kokenut avun tarpeelliseksi.

Nuori: ”kyl nää sosiaalityöntekijä ja nää ohjaajat täällä koittaa parhaansa siinä et pidettäis yhteyttä kaikkiin läheisiin keneen haluaa pitää yhteyttä ja vaik ei niin haluiskaan niin koitetaan puhuu siitä asiasta ja sillee”

Kaikista haastatteluista ei käynyt ilmi, onko sosiaalityöntekijä auttanut nuoria yhteydenpidossa läheisiin. Niiden nuorten kohdalla, jotka asiasta kertoivat, kokemukset erosivat toisistaan.

Osa koki, että sosiaalityöntekijä on auttanut yhteydenpidossa ja osa ei kokenut saaneensa apua. Kaikki nuoret eivät tosin välttämättä hahmottaneet sosiaalityöntekijän roolia yhteydenpidon edistämässä. Nuoret kokivat, että esimerkiksi kotilomista sopivat lastensuojeluyksikön ohjaajat, vaikka kotilomien toteutumistavat on sovittu sosiaalityöntekijän kanssa esimerkiksi asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. Täten siis sosiaalityöntekijä pystyy päätöksillään vaikuttamaan yhteydenpitoon ja edistämään sitä.

7.4 Tulosten luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, kuinka selkeästi tutkimuksessa on avattu se, miten tuloksiin on päädytty. Luotettavuutta lisää myös se, jos osataan kertoa, mihin tuloksiin on päästy tutkimuskysymyksillä ja mihin puolestaan analyysikysymyksillä. Tässä tutkimuksessa tutkimusaineistoa teemoiteltiin haastattelukysymysten perusteella ja sen avulla saatiin vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen mukaan nuorten läheis- ja perhesuhteet olivat hyvin moninaisia. Nuoret kokivat yhteydenpidon läheisiin eri tavalla ja tyytyväisyys läheisten yhteydenpidon määrään jakautui. Yhteydenpitoa läheisiin oli estänyt erilaiset lastensuojeluyksiköissä tehdyt rajoitustoimenpiteet. Yhteydenpitoa oli myös pyritty edistämään ohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden taholta. Kaikki nuoret eivät kuitenkaan kokeneet, että yhteydenpitoa olisi autettu. Tutkimuksen mukaan nuorten kokemuksissa omasta osallisuudesta sijoituksen aikana korostui selkeästi kaksi ääripäätä. Nuoret joko kokivat olevansa osallisia ja tulevansa kuulluksi päätöksenteossa tai heillä oli enemmän osattomuuden kokemuksia. Nuoret kokivat läheisillä olevan yhtäläiset tai paremmat vaikuttamismahdollisuudet kuin nuorilla itsellään. Tämän vuoksi voisi ajatella läheisten olevan enemmän osallisia lastensuojeluprosessissa ja päätöksenteossa.

Aineiston tyypittelyn avulla huomattiin, että luottamus liittyy osallisuuden kokemukseen ja tätä teemaa lähdettiin tutkimaan tarkemmin. Aineistonanalyysin edetessä todettiin, että nuoret oli mahdollista jakaa kahteen ryhmään, luottavaisiin eli osallisiin ja varautuneisiin eli osattomiin nuoriin. Kävi ilmi, että erityisesti omaohjaajasuhteella on vaikutusta nuorten luottamuksen kokemukseen. Tässä vaiheessa oli jo löydetty vastaukset tutkimuskysymyksiin, mutta analyysia haluttiin syventää. Tutkittiin, miten kokemukset yhteydenpidosta läheisiin ja yhteydenpidon edistämisestä jakoutuivat sekä miten oma ja läheisten osallisuus koettiin näissä ryhmissä. Varautuneet nuoret olivat tyytymättömämpiä yhteydenpitoon kuin luottavaiset nuoret. Tässä ryhmässä myös yhteydenpidon edistämisen ja auttamisen kokemuksia oli vähemmän. Luottavaiset nuoret kokivat, että läheisillä on yhtäläiset vaikuttamismahdollisuudet kuin heillä itsellään. Varautuneet nuoret puolestaan kokivat, että läheiset ovat osallisempia kuin he itse.

Analyysivaiheessa huomattiin, että osallisuutta vähentää viranomaisten vallankäyttö. Tämän jälkeen aineistoa teemoiteltiin uudestaan tarkastelemalla miten viranomaisten vallankäyttö näkyy tutkimusaineistossa. Huomattiin, että nuorten kokemukset viranomaisten vallankäytöstä sekä nuorten omasta ja läheisten autonomiasta jakautuivat myös luottavaisten ja varautuneiden nuorten kesken. Lisäksi analyysikysymysten avulla saatiin selville, että lastensuojeluyksiköissä pidettävät perhetapaamiset ja asiakassuunnitelmaneuvoittelut näyttäytyivät nuorten kokemuksissa tärkeinä kuulluksi tulemisen väylinä etenkin läheisille. Havaittiin, että kuulluksi tulemisen näkökulmasta nuoret kokivat luottamuksellisen omaohjaajasuhteen tärkeäksi. Tutkimuksessa siis nuoren suhde omaohjaajaan oli merkittävä tekijä sekä luottamuksen että kuulluksi tulemisen kokemuksissa. Läheisten kuulluksi tulemistä puolestaan edisti aktiivinen yhteistyö nuorelle läheisten henkilöiden kanssa.

Tutkimuksen tulosten luotettavuuteen liittyy oleellisesti pohdinta siitä, onko niihin päästy oikeilla analyysikysymyksillä. Esimerkiksi viranomaisten vallankäyttö yhtenä analyysikysymysten näkökulmana päätyi analyysikysymyksiin siksi, että viranomaisten vallankäyttö vaikuttaa lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten ja läheisten osallisuuden kokemukseen. Kuten aiemmin viitattiin Hotariin ym. (2013, 151) aikuisen rooli on keskeinen suhteessa nuoren osallisuuden ja osallisuus puolestaan on yhteydessä aikuisiin ja heidän käyttämäänsä valtaan. Näin voisi ajatella myös olevan viranomaisten ja lastensuojeluasiakkaina olevien nuorten ja myös läheisten välisissä suhteissa. Autonomia puolestaan on itseen kohdistuvan vallankäytön vastakäsite eli viranomaisten vallankäyttö vähentää nuoren ja läheisten autonomiaa. Siksi myös analyysikysymyksissä tarkasteltiin tätä näkökulmaa. Vallankäytöstä ja autonomiasta olisi ollut vaikea kysyä nuorilta suoraan haastattelukysymyksillä, koska ne ovat käsitteenä laajoja ja vaikeastikin ymmärrettäviä. Kuitenkin haastattelussa nuorten tuottama tieto sisälsi valtaan ja autonomiaan liittyviä kokemuksia.

Tutkimuksen tulosten luotettavuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, onko tutkimuksen tekemisen lomassa tehdyt valinnat, rajaukset ja analyysin etenemistä ohjaavat periaatteet avattu perusteellisesti. Jotta tutkimuksen luotettavuus lisääntyisi, lukijalle tulee osoittaa, mistä aineisto koostuu ja kuvata ne osat aineistosta, joihin havainnot perustuvat. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 26-27.) Näistä asioista on kerrottu aineiston analyysiluvussa.

Tutkimuksen ja sen tulosten luotettavuutta arvioitaessa puhutaan usein reliabeliuden ja validiuden käsitteistä. Ne perustuvat ajatukseen, että tutkija voi päästä käsiksi objektiiviseen todellisuuteen ja objektiiviseen totuuteen. Reliabelius tarkoittaa sitä, että tutkittaessa samaa henkilöä voidaan kahdella eri tutkimuskerralla saada sama tulos. Reliabeliudella voidaan tarkoittaa myös, että tulos on reliabeli, jos kaksi arvioitsijaa päätyy samanlaiseen tulokseen. Lisäksi se voi tarkoittaa sitä, että kahdella rinnakkaisella tutkimusmenetelmällä saa-

daan sama tulos. Kvalitatiivista tutkimusta tehdessä reliaabeliuden määrittämistapoihin tulisi suhtautua tietyin varauksin. Esimerkiksi jokainen yksilö tekee omien kokemustensa perusteella tietystä kohteesta oman tulkintansa. On siis epätodennäköistä, että kaksi arvioijaa ymmärtäisi kolmannen sanoman täysin samalla tavalla. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 185-186.)

Tutkimuksen validiteetti tarkoittaa mittauksen sisäistä luotettavuutta. Validiteetteja tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota ja pohtia systemaattisesti niitä tekijöitä, jotka saattavat alentaa tutkimuksen luotettavuutta. Validiteetti jaetaan sekä sisäiseen että ulkoiseen validiteettiin. Ulkoinen validiteetti käsittää yleisesti ottaen tarkastelun siitä, miten yleistettävä tutkimus on. Tämä on siis tutkimuksen otantaan liittyvää pohdintaa. (Metsämuuronen 2009, 125.) Kun tutkitaan nuorten kokemuksia, ulkoinen validiteetti ei ole olennaisin tekijä tutkimuksen luotettavuuden mittaamisessa. Kokemukset ovat yksilökohtaisia, eivätkä ole yleistettävissä kaikkiin nuoriin. Tästä huolimatta on myös olemassa tiettyjä teemoja, jotka toistuvat lastensuojeluasiakkaina olevien nuorten keskuudessa, jolloin yleistettävyyden periaatetta voisi jollakin tasolla hyödyntää. Laadullisessa analyysissä löydetyt jäsenystavat ovat aina jossain määrin jaettuja eivätkä täysin yksilöllisiä (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen, 2010, 28).

Sisäisen validiteetin on ymmärretty tarkoittavan sitä, tutkitaanko sitä mitä on alun perin ollut tarkoitus tutkia. Saattaa olla mahdollista, että tutkija uskoo tutkivansa tiettyä asiaa, mutta todellisuudessa tutkimuksen aineistosta saadaankin vastauksia täysin toiseen asiaan. (Metsämuuronen 2009, 125.) Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymysten avulla on tutkittu sitä, mitä lähtökohtaisesti onkin ollut tarkoitus tutkia ja mitä toimeksiantaja eli Pesäpuu ry on tilannut. Analyysikysymysten avulla tutkimuksen analyysi on kuitenkin syventynyt ja laajentunut alkuperäisestä ajatuksesta.

Yksi keino tutkimuksen tulosten luotettavuuden arviointiin on vertailla tuloksia aikaisempien tutkimusten tuloksiin. Tämän tutkimuksen luotettavuudesta kertoo se, että aikaisemmissa vastaavissa tutkimuksissa on saatu samantyyliä tuloksia. Esimerkiksi Pösö (2004b) päätyi monelta osin samansuuntaisiin tuloksiin tutkiessaan koulukodissa asuvia nuoria. Näihin tuloksiin tullaan seuraavassa tutkimuksen johtopäätökset -luvussa.

8 Tutkimuksen johtopäätökset

Lapsi tietää jotain, mitä kukaan muu ei voi tietää (Hurtig 2006, 167). Tämä ajatus on ollut tutkimuksen lähtökohta, kun tutkittiin huostaanotettujen nuorten kokemuksia läheisten osallisuudesta ja yhteydenpidosta heihin sekä nuorten omasta osallisuudesta. Aihe on saanut innoituksensa Pesäpuu ry:ltä, jossa on koettu, että nuorten kokemuksia tästä näkökulmasta ei ole tutkittu aikaisemmin. Nyt nuorten kokemuksille on haluttu antaa ääni ja tutkimus on yksi

väylä heille tulla kuulluksi. On tärkeää saada nuorilta itseltään koottuja kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta, sillä nuoret ovat itse asiantuntijoita omassa elämässään.

Lastensuojelun sijaishuollossa nuoren on välillä vaikea saada yksilöllistä huomiota ja siksi tutkimushaastattelu voi olla tärkeä tilaisuus saada puhua omista henkilökohtaisista ajatuksista ja kokemuksista. Vastaavasti haastattelu voi vaatia paljon ja olla haavoittava, koska lastensuojeluasiakkuuteen liittyy paljon kipeitä kokemuksia ja aiheita. (Pösö 2004b, 30.)

Tutkimuksen aihe on sensitiivinen, koska huostaanotto on vaikuttanut nuorten läheissuhteisiin ja niistä puhuminen, etenkin vieraalle tutkijalle, ei ole kaikille yhtä helppoa tai luontevaa (Hämäläinen 2012, 82). Laakson (2009, 84) mukaan lastensuojelun sijaishuollon yksiköt ovat paikkoina sensitiivisiä ja monia surullisia elämäntilanteita sisälleen kätkeviä. Siellä on läsnä myös vanhempien elämäntilanne. Tarinat, kertomukset ja kokemukset eivät ole tarkoitettu yleisesti jaettaviksi vaan ne ovat monesti perheen sisäisiä henkilökohtaisia asioita.

Pösö (2008, 93, 95, 102) nimittää kiistanalaisiksi perhesuhteiksi sellaiset, jotka tavalla tai toisella kiistävät, kyseenalaistavat tai rikkovat kulttuurissa ja yhteiskunnassa vallitsevia odotuksia, normeja ja sääntöjä. Voi olla haastavaa antaa ääni kiistanalaisille perhesuhteille, koska niihin liittyy usein salaisuuksia, joiden ajatellaan vaientavan puhujaa. Salaisuudet voivat liittyä perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja etenkin lasten sanotaan kertovan ongelmallisista perhesuhteista erilaisista lojaliteettiasemista käsin ja siksi salailevan asioita.

Nuorilla saattaa olla suuri kynnys puhua perheestään, sillä perhesuhteisiin liittyy niin monia pettymyksiä. Perheasioista puhuminen edellyttää usein hyvää, pitkäaikaista ja luottamuksellista suhdetta. (Pösö 2004b, 75.) Perhesuhteiden kiistanalaisuus ja aiheen sensitiivisyys saattoivat vaikuttaa nuorten kertomiin asioihin. Laitisen ja Uusitalon (2007) mukaan täytyy muistaa, että myös hiljaisuus on sellaisenaan tärkeää tietoa käsiteltävästä asiasta. Sensitiiviset aiheet vaativat tutkijalta herkkyyttä aistia haastateltavan mielenliikutukset ja taitoa vetäytyä puheenaiheesta. (Laitinen ja Uusitalo 2007, 322.) Mielenkiintoista on siis myös se, mitä jätetään kertomatta. Esimerkiksi kolme haastatelluista nuorista ei maininnut isästään mitään koko haastattelun aikana puhuessaan läheisistä ihmisistään. Nuorten puheissa läheisten osallisuudesta nousikin esiin eräänlainen isättömyys. Tutkimusaineiston perusteella isättömyys näkyi siten, että suhde isään oli vaikea ja riitaisa, isän toivottiin osallistuvan ja olevan enemmän läsnä tai isää ei mainittu ollenkaan. Lastensuojeluperheissä onkin suhteellisen paljon yksinhuoltajia ja eronneiden vanhempien lapset asuvat tavallisimmin äidin kanssa (Myllärniemi 2006, 72).

Isäteeman ohella aineistosta nousi esiin eräs toinenkin ilmiö. Aineistosta oli havaittavissa eräänlainen nuorten vastuunkantajan rooli perheessä. Nämä nuoret kokivat olevansa vastuus-

sa läheissuhteistaan, he hoitivat sisaruksiaan ja kantoivat huolta vanhemmista ja heidän voinnistaan. Osa nuorista ajatteli, että esimerkiksi riitatilanteet vanhempien kanssa ja aloite riitojen selvittämiseen oli heidän vastuullaan. Heidän oli myös vaikea näyttää omaa tarvitsevuuttaan. Eräs nuori varoi pahoittamasta vanhempiensa mieltä ja hänen oli esimerkiksi vaikea kertoa vanhemmilleen, että sijoituspaikassa oli hyvä olla. Tässä eräs nuori sanoittaa toivettaan siitä, että vanhempi tekisi aloitteen välirikon selvittämiseksi:

Nuori: ”mut mä oon se lapsi tässä tilanteessa ja hän on niinku aikuinen et sen pitäis mun mielestä niinku lähtee sielt päältä”

Pia Lahtisen (2014) mukaan laadukkaan lastensuojelutyön lähtökohtana ei tulisi olla se, että nuoret kokevat olevansa vastuussa läheissuhteistaan. Se ei myöskään ole lasten oikeuksien ja lastensuojelulain mukaista. Läheissuhteiden edistäminen ja tukeminen tulisi olla aikuisten vastuulla. Pesäpuu ry:n Selviytyjät-tiimin Nuorten foorumin keskeinen viesti on, että nuorta ei saa jättää yksi hoitamaan läheissuhteitaan. (P. Lahtinen 2014.)

Myös Pösö (2004) havaitsi, että osa koulukodissa asuvista nuorista kantoi huolta vanhemmistaan. Nuorten kuvauksissa oli esillä myös vanhempien välinpitämättömyys tai reagoimattomuus. Joskus vanhempien omat asiat jättivät lapsen asiat varjoonsa pitkäksi ajaksi. (Pösö 2004b, 76-77.) Tämä nousi esiin myös tässä tutkimuksessa. Eräs nuori kertoi huostaanoton vaikutuksista perhesuhteisiinsa.

Nuori: ”no ainakin silloin ku mä olin vielä väleissä meidän ukon kaa ni kyl ne parani silloin vähän ku mut huostaanotettiin mut emmä sit tiiä et ehkä hän heräs siinä tilanteessa siihe et mun lapsi on huostaanotettu et mitä nyt tapahtuu et voisinko mä pitää vähän enemmän yhteyttä”

Lastensuojelun sijaishuollon yksiköt heijastavat aikansa yhteiskunnan käsityksiä hyvästä ja huonosta lapsuudesta ja vanhemmuudesta. Nämä käsitykset välittyvät sijaishuollossa kasvaville lapsille ja nuorille arkisten suhteiden kautta. Lastensuojeluun tarvittaisiin lisää tietoa siitä, miten on mahdollista rakentaa omaa tarinaansa, mutta samanaikaisesti suojella itseään ja itselle merkittäviä sosiaalisia suhteita. Nämä suhteet voivat olla sijaishuollon yksikön sisällä tai ne voivat olla suhteita omiin vanhempiin, sukulaisiin ja muihin läheisiin ihmisiin. Läheissuhteista kertomiseen lastensuojelun käytännöissä liittyy paljon vaikenemistä. Sosiaalityön ja lastensuojelun käytäntöjen tulisi herkistyä erilaisista tunteista kertomiselle. Häpeästä, vihas- ta, surusta, tyytymättömyydestä, rakkaudesta ja sen puutteesta olisi pystyttävä kuuntelemaan tarinoita. Sijaishuollossa eletystä lapsuudesta kerrottaessa rakkauden vaatimus liittyy

vanhempiin ja osin myös sijaishuollon toimijoihin. Kulttuurinen ajatus omista rakastavista vanhemmista ja toisaalta vanhempiin liittyvä arvostuksen ja kunnioituksen tarve rakentuu henkilökohtaisiin tarinoihin erilaisina jännitteinä. (Eronen 2012, 119.)

Sinkkosen (2001) mukaan lapsen ja vanhempien välinen biologinen side on luja. Lapset ja nuoret voivat elätellä kuvitelmia siitä, miten kaikki muuttuu jälleen hyväksi, kun he vain saavat palata vanhempiensa luo, vaikka kotona mikään ei ole muuttunut. (Sinkkonen 2001, 179.) Aineistosta kumpusi eräänlaista kaipuuta ja haikeutta siitä, että nuoret ovat eri asemassa kuin muut. Vaikka yhteydenpitoon oltiin monesti tyytyväisiä, samaan aikaan kaivattiin kotiin ja toivottiin, että etenkin vanhempia nähtäisiin enemmän. Kaipuuseen ja haikeuteen saattoi sisältyä myös toive siitä, että kotona olisi kaikki hyvin ja että olisi mahdollisuus asua kotona. Vaikka sijaishuoltoyksikössä olisikin hyvä olla, kaipuu kotiin on olemassa. Toisaalta nuorella voi myös olla oletus siitä, että hänen kuuluu kaivata kotiin. Nuori saattaa ajatella, että onnellinen ja hyvä olo sijaishuoltoyksikössä on loukkaus vanhempia kohtaan. Eräskin luottavainen nuori tunsikin olonsa hyväksi sijaishuoltopaikassa ja siitä syystä poti huonoa omaatuntoa, kun pelkäsi vanhempiensa loukkaantuvan tästä.

Nuori: ”mun mielest se on vaikeempi puhua kun on niinku jostain et esimerkiks miltä tuntuu olla täälä sillee et vanhemmat on siin kuuntelema koska mä koen sen niin et mul on niinku hyvä olla tääl ja must tuntuu et sit ne ottaa sen asian niin et mul on huono olla kotona”

Lastensuojelun sijaishuolto voi merkitä nuorelle toivottua käännettä aikaisempaan elämään, mutta samalla alistumiseen tottumista (Pösö 2004b, 93). Lastensuojelun viranomaiset käyttävät valtaa suhteessa nuoriin, mutta siihen voi vaikuttaa, miten nuoret vallankäyttöön suhtautuvat. Tutkimuksen mukaan luottamuksellinen omaohjaajasuhde vaikutti siihen, miten nuoret kokivat vallankäytön ja oman autonomiansa. Erityisesti luottavaisien nuorten kohdalla osallisuuden kokemus ei horjunut, vaikka päätökset koettiin virkamieslähtöisiksi. Luottamus tehtyihin päätöksiin luottavaisilla nuorilla lähtee siitä, että he kokevat tulevansa kuulluiksi, mikä taas osoittaa onnistuneen dialogisen vuorovaikutussuhteen olemassaolon. Luottavaiset nuoret pystyivät ymmärtämään rajoitusten perustelut ja niiden positiivisen vaikutuksen omassa toiminnassaan. Rajat tuottivat myös turvallisuuden tunnetta ja sitä, että ohjaajat välittivät nuoresta. Pösön (2004b, 103) tekemän tutkimuksen mukaan rajojen olemassaoloa perustellaan sillä, että nuorille on tärkeää pysähtyä. Usein nuorelta puuttuu kokemus paikallaan olosta ja turvasta.

Lastensuojelun piirissä olevat nuoret joutuvat usein kokemaan pettymyksiä ja hylkäämisiä läheissuhteissaan. Osalla haastatteluun osallistuneista nuorista oli takanaan useampia sijoituspaikkoja, mikä tarkoittaa sitä, että nuori voi kokea myös lastensuojeluyksikön työntekijöi-

hin liittyviä hylkäämisiä. Nuoret nimesivätkin läheisikseen lastensuojeluyksikön ohjaajia ja erityisesti omaohjaajat koettiin läheisiksi. Nuorilla oli sellainen kokemus, että heillä on sijoituspaikassa joku aikuinen, jolle voi puhua läheisiin liittyvistä asioista. Omaohjaajasuhde koettiin tärkeäksi ja luottamukselliseksi. Myös osaston lähiesimiehet koettiin henkilöiksi, joille voitiin puhua, mikäli oli jokin ongelma läheisten kanssa. Nuoret kiinnittyvät lastensuojeluyksiköihin ja kiintyvät siellä työskenteleviin henkilöihin. Nuoret saattavat kokea erilaiset hylkäämiskokemukset voimakkaasti. Erityisen koskettavaa oli, kun eräs nuori kertoi itselleen läheisestä tukihenkilöstä. Tukihenkilö oli ollut nuoren elämässä useamman vuoden ajan ja nuori koki hänet itselleen tärkeäksi ja läheiseksi henkilöksi. Nuori oli pettynyt, että päätös tukihenkilötoiminnasta oli hänen kohdallaan lopetettu.

Nuori: ”mä olin ilmottanu tosi monta kertaa et mä tarviin tukihenkilöä tosi paljon ihan oikeesti
et se oli ihan järjettömän tärkeä mulle
mut ehkä joku tartti enemmän
kyl mä nyt oon pärjänny ihan ilmankin
joskus ois kiva nähdä ja...”

Osa nuorista kuvasi sosiaalityöntekijät etäisinä ja/tai irrationaalisesti valtaa käyttävinä ja ikäviä päätöksiä tekevinä. Eräs nuori kertoi, ettei tunne sosiaalityöntekijäänsä, koska se on vaihtunut. Valitettavasti monen kunnan lastensuojelussa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta ja pätevästä työvoimasta on pulaa, jolloin myös yhteistyön ja auttamisen pitkäjänteisyys ja suunnitelmallisuus kärsivät (Heino 2009, 210). Nuoret saattavat kokea sosiaalityöntekijän tekemät päätökset irrationaalisina, jos tehtyjä päätöksiä ei perustella eikä heille selvitetä niiden syitä nuoren iän ja kehitystason vaatimalla tavalla.

Tutkimuksen tuloksille löytyy vertailupohja aiemmista tutkimuksista, jotka ovat selvittäneet lastensuojeluaasiakkaina olleiden nuorten kokemuksia. Esimerkiksi Pösö (2004b) löysi haastattelemiensa nuorten kertomuksista samoja tuloksia kuin tässä tutkimuksessa. Pösön mukaan lastensuojelunuorten perhesuhteet ovat moninaisia ja nuorilla on vaikeuksia luottaa viranomaisiin. (Pösö 2004b, 75, 87.) Tämän tutkimuksen tulosten mukaan luottamus liittyy osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen. Samaan tulokseen tuli myös Hotari (2007, 74), jonka mukaan luottamus on yksi kuulemisen peruspilareista eli kuulemisen edellytyksistä. Luottamuksen lisäksi niitä ovat kunnioitus, yhteistyö, avoimuus ja aika. Myös Orasen (2008, 46) mukaan luottamus on asiakassuhteen perusta.

Osa nuorista koki, että läheisiä kuullaan nuoria enemmän. Samaan tulokseen tuli myös Hotari (2007) omassa tutkimuksessaan. Hänen mukaansa nuorten kuulemattomuuden syinä olivat muun muassa kiire, aikuisten vallankäyttö, aikuisten tiedon ylikorostaminen, ammattilaisten

vaihtuminen ja kuulemisen ymmärtäminen vain lakisääteisenä velvollisuutena. (Hotari 2007, 63, 70-71.) Osittain aikuisten tiedon ylikorostaminen näkyi myös tässä tutkimuksessa, koska osa nuorista koki, että läheisillä on paremmat vaikuttamismahdollisuudet kuin nuorilla itsellään. Nuorten kokemuksen mukaan läheiset olivat siis enemmän osallisia lastensuojeluprosessissa ja päätöksenteossa. Myös kuuleminen lakisääteisenä velvollisuutena nousi esiin tässä tutkimuksessa, jossa osa nuorista koki, että mielipidettä kysytään, mutta sitä ei oteta huomioon. Samaan tulokseen tuli myös Pösö (2004b, 90), jonka mukaan neuvottelut olivat tärkeitä ja niiden järjestäminen oli perusteltua. Näkökantana oli, että neuvotteluissa kysytään mielipidettä ja sen voi sanoa, mutta päätöksen tekevät sosiaalityöntekijät ja muut työntekijät. Omalla äänellä ei siis ole mahdollista vaikuttaa tehtäviin päätöksiin.

Tutkimuksen tuloksissa on aina tulkintaa. Tämän lisäksi tulosten yleistämistä on tarkkaan punnittava. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 12.) Tässä tutkimuksessa arkitilanteista nousevien tunnekuvausten kautta välittyi nuoren suhtautuminen ja suhde omiin kokemuksiinsa. Huomattiin, että pieniinkin ilmaisuihin saattoi sisältyä voimakkaita tunteita, jolloin tutkimuskysymyksen kannalta tarpeellinen tieto saavutettiin. Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 137) mukaan kvalitatiivisissa analyyseissä on usein merkitysten tulkintaa eli tutkija pyrkii löytämään piirteitä, jotka eivät ole suoranaisesti haastateltavien kertomuksissa lausuttuina. Tutkijalla on aina jokin näkökulma tutkittavaan asiaan, ja hän tulkitsee haastattelua tästä näkökulmasta.

Tutkimuksen tuloksia tulee lukea varoen. Tutkimus on monella tavalla keskittie jostakin tutkijoiden ja nuorten välillä tapahtuneesta vuorovaikutuksesta. Toiset tutkijat, nuoret ja lastensuojelulaitokset olisivat saattaneet synnyttää toisenlaisia kuvauksia. Tutkimuksen tulosten tulkinnassa tutkijoilla on erityinen vastuu. Aina on mahdollisuus siihen, että tutkimuksessa tehdään vääriä tulkintoja. Pienempi paha kuitenkin on nostaa tutkimuksessa jokin asia esiin kuin olla nostamatta. Tutkimuksessa väärintulkinnan todennäköisyys on aina olemassa. (Pösö 2004b, 36, 117.) Esimerkiksi tässä tutkimuksessa ei voi varmasti tietää, miksi nuoret eivät puhu tietyistä läheisistä, joista tutkijat ovat olettaneet nuoren puhuvan. Puhumattomuudesta on mahdollista tehdä vain tulkintoja ja oletuksia sen syistä.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tutkimuksensa keskeinen työväline. Pääasiallinen luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse ja näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Molemmat tutkimuksen tekijät työskentelevät lastensuojelun sijaishuollossa ja aineistoa on osittain tulkittu ammatillisten silmälasien läpi. Aineistosta on voinut tavoittaa sellaisia ilmiöitä, jotka ovat tuttuja oman työn kautta. Tällaisia ilmiöitä ovat esimerkiksi aiemmin mainitut teemat isättömyys ja nuoren vastuunkantajan rooli perheessä. Tietoisena tavoitteena on kuitenkin ollut pyrkimys tarkastella aineistoa myös ulkopuolisin silmin, vailla ennakkokäsityksiä.

Sensitiiviset aiheet vaativat tutkijalta ymmällään oloa ja nöyryyttä sekä pyrkimystä karttaa harhaa paremmin tietämisestä. Usein tieteen institutionaaliset normit rohkaisevat kiinnittämään huomiota onnistumisiin ja kirjoittamaan niistä, jolloin välttyään oman toiminnan kriittiseltä tarkastelulta. Tutkijakin tekee virheitä sekä on epävarma ja haavoittuva. (Laitinen & Uusitalo 2007, 324-325.) Tutkimusprosessia refleктоitaessa on huomattu asioita, joita olisi voitu tehdä toisin. Haastattelurungon tekemiseen käytettiin paljon aikaa, mutta analyysivaiheessa huomattiin, että kysymyksiä olisi voitu muotoilla vielä eri tavalla. Haastattelutilanteessa nuorilta olisi voinut kysyä lisää tarkentavia kysymyksiä esimerkiksi sosiaalityöntekijän roolista yhteydenpidon edistämässä. Tutkimusprosessin aikana metodologinen osaaminen olisi voinut olla vahvempaa. Jo ennen tutkimuksen teon aloittamista erilaisiin tutkimusmenetelmiin olisi ollut hyödyllistä perehtyä laajemmin. Onneksi prosessin aikana on ollut mahdollista saada ohjausta tutkimuksen tekoon. Tutkimuksen kannalta onnistunut ratkaisu on ollut tehdä se parityönä. Se on mahdollistanut dialogin ja reflektionin kaikissa tutkimusentekovaiheissa. Sen ansiosta erilaisten näkökulmien esiin tuominen ja tutkimukseen liittyvien valintojen punnitseminen on ollut helpompaa.

Sensitiivisen aiheen tutkija voi joutua käsittelemään myös omia tunteitaan tutkimusprosessin aikana ja se voi kuormittaa tutkijaa. Omasta ammatillisuudesta ja lastensuojelutyön kokemuksesta on hyötyä. Tutkija pystyy ottamaan vastaan raskaitakin kertomuksia, koska moni asia on tuttua entuudestaan lastensuojelutyössä. Tutkimuspäiväkirjan kirjoittaminen on yksi tapa purkaa tunteita, joita haastattelut herättävät. (Hämäläinen 2012, 84-85.) Tutkimuksen herättämistä ahdistavista tunteista kertoo myös Pösö (2004b, 26) sekä Laitinen ja Uusitalo (2007, 319).

Tutkittaessa sensitiivistä aihetta on lähes mahdotonta ennakoita, mitä tutkimukseen osallistujille tapahtuu kokemuksiaan muistellessaan tai lukiessaan tutkijan tulkintoja (Laitinen & Uusitalo 2007, 318). Tutkimuksen eettisyyden kannalta on siis syytä pohtia sitä, miten tehdyt haastattelut ovat saattaneet vaikuttaa nuoreen. Huostaanotettujen nuorten elämässä läheisiin liittyvät asiat voivat usein olla arkaluonteisia ja erilaisia tunteita herättäviä. Tutkijat eivät tule tietämään miten nuoret ovat haastattelujen jälkeen suhtautuneet läheisiin liittyviin asioihin. Haastattelut ovat saattaneet aukaista uuden tavan ajatella asioita tai ne ovat saattaneet tuoda nuorelle epämiellyttäviä muistoja ja tunteita. Eräs nuori kuvasi haastattelun herättämiä tunteitaan ”ankeiksi”, koska haastattelu oli saanut hänet miettimään vaikeaa läheissuhdettaan. Tässä kohtaa oli tärkeä varmistaa, että nuorella olisi joku kenelle hän voisi purkaa haastattelun herättämiä ajatuksia ja tunteita vielä jälkikäteen. Nuori kertoi voivansa puhua omaohjaajalleen.

Suomalaisen lastensuojelun sijaishuollossa on peruslähtökohtana sen väliaikaisuus. Lastensuojeluinterventioilla pyritään aina viime kädessä siihen, että lapsi jossain vaiheessa palaisi ta-

kaisin vanhempiensa luo. Tämän vuoksi lapsi voi elämänsä aikana kokea monia sijoituksia, kun kotona asumista välillä kokeillaan ja taas sijoitetaan uuteen paikkaan. Pysyviä sijoituksia ei periaatteessa tehdä eikä tunnisteta, mutta käytännössä niitä tapahtuu. (Pösö 2004a, 203-204.) Tämän vuoksi on erityisen tärkeää, että lastensuojelun sijaishuollossa sijoitettuna olevat lapset ja nuoret ja heidän läheisensä kokevat olevansa osallisia sijaishuollon aikana. Tutkimuksen tulosten mukaan läheisten osallisuutta ja kuulluksi tulemista voidaan edesauttaa sijaishuollossa tehtävällä perhetyöllä kuten esimerkiksi säännöllisillä perhetapaamisilla ja yhteistyöllä puhelimitse. Lasten ja nuorten osallisuutta ja kuulluksi tulemista lisää erityisesti luottamuksellinen omaohjaajasuhde.

Sosiaali- ja terveysministeriö on linjannut Lastensuojelun laatusuosituksen vuonna 2014. Ottamalla lapset ja nuoret sekä vanhemmat mukaan kehittämään palveluja voidaan ymmärtää paremmin lastensuojelutyön todellisuutta asiakkaiden näkökulmasta. Kuntien tulee laatia lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa osallistumisen vahvistamiseksi ja lastensuojelupalveluiden parantamiseksi suunnitelma. Sen tulee pitää sisällään konkreettiset toimenpiteet, joilla edistetään lasten, nuorten ja vanhempien osallistumista ja kokemustiedon hyödyntämistä osana arkista lastensuojelutyötä sekä kokonaisvaltaisempaa lastensuojelun kehittämistä. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta palvelujen kehittämisessä voidaan toteuttaa esimerkiksi asiantuntijaryhmien toiminnan ja koulutusten avulla. (Lavikainen ym. 2014, 19.)

Granfelt (2005, 252-253) puhuu kolmesta erilaisesta tiedonlajista eli eletystä tiedosta, kokemustiedosta ja teoreettisesta tiedosta sekä niiden käyttötarkoituksista. Tämän tutkimuksen tietoperusta on nuorten eletty tieto ja tutkijoiden teoreettinen tieto. Tutkimuksen tietoperustassa on myös tutkijoiden ammatillisuuden ja lastensuojelutyön kautta muodostunutta kokemustietoa. Tätä kaikkea tietoa on tarkoitus käyttää ymmärryksen laajenemiseen ja toivottavasti se on pohja uusien toimintamallien etsimiseen. Kvalitatiivinen analyysi johtaa usein uusien ongelmien jäljille ja tätä voi tietyin varauksin pitää osoituksena tehdyn analyysin onnistuneisuudesta (Eskola & Suoranta 1998, 223). Tämäkin tutkimus herätti ajatuksia jatkotutkimusaiheista. Koska osallisuus aiheena on laaja, tutkimuksessa huomio kiinnitettiin nuoren omaan kokemukseen kuulluksi tulemisesta lastensuojeluprosessissa. Mielenkiintoista olisi kuitenkin tutkia kokemuksia osallisuudesta laajemmin ja sitä miten nuoret kokevat läheisten osallisuuden elämässään. Mielenkiintoista on myös lastensuojelunuorten osallisuus yhteiskunnassa ja siihen vaikuttavat tekijät. Eräs aineistosta poimittu asia tuo esiin nuoren huolen siitä, miten lastensuojelusta kerrotaan mediassa. Mediauutisointi vaikuttaa asenteisiin lastensuojelusta ja sitä kautta sen piirissä olevien nuorten osallisuuteen.

Nuori: ”siis mun mielestä se on tosi hienoa et tullaan kyselemään tämmösist oikeesti aika tärkeist asioist

me ollaan tosi paljon puhuttu siit et vaikka tää ei tuu mihinkään mediaan tai tällee
 mut ois hienoo saada välil oikeesti simmosta tekstii missä ois oikeesti hyviä asioita tästä
 koska joka paikassa on niinku et suomen huostaanotto ja nää kaikki on niiku ihan huonoo ja et tämmöst niinku
 mun mielestä on oikeesti ihan hienoo ja must on ihan kiva et mä osallistun tähän”

Tämä nuoren sitaatti jäi mietityttämään tutkijoita. Ensinnäkin pohdittiin, keitä nuori tarkoittaa puhuessaan ”meistä”. Tarkoittaako nuori, että on keskustellut muiden lastensuojeluyksikössä asuvien nuorten kanssa lastensuojeluun ja huostaanottoihin liittyvistä negatiivisista mediautisoinneista? Viime vuosina otsikoissa ovat olleet muun muassa huostaanotot, joiden on sanottu olevan aiheettomia ja mielivaltaisia. Uutena ilmiönä on ollut lastensuojelun viranomaisten toiminnan videoiminen ja materiaalin levittäminen internetiin. Haastateltu nuori halusi haastattelussa tuoda julki oman positiivisen näkemyksensä huostaanotosta ja lastensuojelusta. Nuori halusi kertoa, että lastensuojelullisten toimenpiteiden ansiosta oma ja hänen perheensä tilanne on parantunut. Lisäksi hän haluaa kertoa, että lastensuojelun sijaishuollon yksikössä hänellä on hyvä olla.

Usein törmää lastensuojeluun liittyviin kielteisiin mielikuviin. Lastensuojelun piirissä olevat nuoret kohtaavat monesti negatiivisia ennakko-oletuksia monelta taholta. Esimerkiksi nuorisokodissa asuminen saattaa leimata nuoren negatiivisten mielikuvien perusteella. Tällainen stigmatisointi saattaa vähentää nuoren kokemusta omasta osallisuudestaan yhteiskunnassa. Tämä asettaa haasteita lastensuojelussa työskenteleville ammattilaisille ja asiantuntijoille. Haasteena on, miten tätä nuorten leimautumista pystyttäisiin estämään ja antamaan nuorelle rohkeutta siihen, että hän ei suostuisi ja alistuisi tähän kuviteltuun, valmiiksi asetettuun kuvaan itsestään. Omaohjaajatyö antaa mahdollisuuden voimaannuttaa nuorta ja auttaa häntä löytämään omat voimavaransa. Lastensuojelun ammattilaisilta vaadittaisiin myös rohkeutta osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun eri foorumeilla kuten sosiaalisessa mediassa.

Luottavaisiin ja varautuneisiin nuoriin liittyy mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan luottamuksellisella omaohjaajasuhteella oli vaikutusta siihen, oliko nuori luottavainen vai varautunut. Kiinnostavaa olisi tutkia, mitkä muut tekijät vaikuttavat siihen, kumpaan ryhmään nuori kuuluu. Onko sillä merkitystä, kuinka kauan nuori on ollut sijoitettuna tai kuinka monessa paikassa? Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia onko varhaisella kiintymyssuhteella merkitystä tai onko vallankäytölle alistuminen aikaisemmassa elämänvaiheessa opittu selviytymisstrategia, jota toistetaan sijaishuollossa? Tässä tutkimuksessa ei ole tutkittu tällaisten taustatekijöiden vaikutusta, vaan ollaan oltu kiinnostuneita nuorten koke-

muksista. Jatkotutkimusaiheena voisi myös olla lastensuojelun sijaishuollossa olevien nuorten erilaiset strategiat ja keinot selviytyä omassa elämäntilanteessaan. Mielenkiintoista olisi lisäksi tutkia, vaikuttaako luottamus tai varautuneisuus nuorten elämään tulevaisuudessa?

Pösö (2004b) kysyy, millä oikeudella tutkija voi puhua toisten kokemuksista, tarjota läsnäoloaan ja haastattelukysymyksiään tilassa, joka on monelle lastensuojelun sijaishuollossa olevalle nuorelle sen hetkisen elämänvaiheen tärkein koti? Millä perusteella tutkija tuo henkilökohtaisesti kerrottuja tarinoita tutkimusraportin sivuille tuntemattomien ihmisten luettavaksi? Miksi tutkija ajattelee, että hänellä on jotakin tärkeää sanottavaa tutkimusaiheesta? Kuitenkin tutkimuksen tekeminen sinänsä on eettisesti perusteltua esimerkiksi siksi, että siten voidaan antaa ääni huostaanotetuille nuorille. Suurempi eettinen väärinkäytös olisi olla tutkimatta. (Pösö 2004b, 36.) Tutkimuksen toteutus ja tapa jo sellaisenaan lisäsivät nuorten osallisuutta, kun heillä itsellään oli mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan.

Lopuksi todettakoon, että ennen tutkimuksen toteuttamista pohdittiin, suostuisivatko nuoret osallistumaan tutkimukseen tai saataisiinko tutkimuksen kannalta tarpeeksi osallistujia. Lisäksi yksi epäilyn aihe oli, että tutkimuslupia ei palautuisi huoltajilta tarpeeksi. Onneksi nämä epäilyt osoittautuivat aiheettomiksi. Tämän tutkimuksen vahvuutena on ollut Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projekti tutkimuksen tilaajana, jonka kautta on saatu tukea haastateltavien löytämiseen. Lähemmäs-projektin yhteistyöhenkilöiden verkoston avulla saatiin mahdollisuus mennä esittelemään tulevaa tutkimusta lastensuojeluyksiköihin ja siellä asuville nuorille. Näillä käynneillä onnistuttiin voittamaan nuorten luottamus ja herättää heidän mielenkiintonsa tutkimusaihetta kohtaan. Tutkimuslupien palautumisen kannalta lastensuojeluyksikön työntekijät olivat tärkeässä roolissa ja heidän työpanoksensa ansiosta tutkimuslupia palautui yllättävän paljon. Kiitokset siis kaikille, jotka mahdollistivat tämän tutkimuksen toteutumisen. Erityiskiitos kuuluu tutkimukseen osallistuneille nuorille, jotka olivat valmiita avaamaan omaa elämäänsä ja kokemuksiaan tärkeästä aiheesta.

Lähteet

- Aaltonen, S. & Heikkinen, A. 2013. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 197-208.
- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2003. Nuoren aika. Helsinki: WSOY.
- Ahto, A. & Mikkola, P. 1999. Perhehoito lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusu-vuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145-162.
- Araneva, M. 2001. Lastensuojelulain muutostarpeet. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) Lapsuuden hyvinvointi: yhteiskuntapolitiinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset, 108-127.
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: Stakes.
- Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 49-78.
- Barkman, J. 2013. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 273-283.
- Berg-Toroi, H. 2012. Lastensuojelun ja koulun yhteistyö. Teoksessa Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.) 2012. Sosiaalityön haasteet: tukea ammattilaisen arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus, 253-273.
- Cederlöf, P. 2007. Nuorisotyö on myös ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Nuorisotyö 6-7, 12-13.
- Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa: Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampere University Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskonen, I. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Tampere: Tampere University Press.
- Granfelt, R. 2004. Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. Janus, 12 (2), 134-154.
- Granfelt, R. 2005. Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 240-258.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelu - kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 198-213.
- Heino, T. & Pösö, T. 2003. Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. Yhteiskuntapolitiikka 68 (6), 584-596.
- Helavirta, S. 2006. Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 195-219.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. 2013. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 149-164.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemissa. Etnografia lasten paikan rakentumisessa lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H, Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167-193.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90-118.
- Hämäläinen, K. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Helsinki: Väestöliitto.
- Jähi, R. 2004. Työstää, tarinoida, selviytyä. Tampereen yliopisto. Terveystieteenlaitos. Akateeminen väitöskirja.
- Kivinen, T. 1994. Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi: näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Helsinki: Stakes.
- Kronqvist, E-L. & Pulkkinen, L. 2007. Kehityspsykologia: matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Kyngäs H. & Vanhanen L. 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede 11, 3-12.
- Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset - etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampere University Press.
- Laiho, J. 2013. Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana. Tampereen Yliopisto. Sosiaalityön laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Laitinen, M. 2004. Häväistyt ruumiit, rikota mielet: tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2007. Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. Janus, 15 (4), 316-332.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.
- Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. 1994. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. London: SAGE Publications.
- Myllärniemi, A. 2006. Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla: selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. Helsinki: SOCCA Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.

Nieminen, L. 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 25-42.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Taloustieto.

Perttula, J. 1995. Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. Kasvatus 1/1995, 39-46.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Pulma, P. 1987. Kerjuulavasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma, P. & Turpeinen, O. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 11-264.

Puusa, A. 2011. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P.(toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 73-87

Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Mitä on laadullinen tutkimus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P.(toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 47-57.

Puusa, A. & Kuittinen, M. 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikysymyksistä. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P.(toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 167-180.

Pösö, T. 2004a. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 202-213.

Pösö, T. 2004b. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes

Pösö, T. 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65-82.

Pösö, T. 2008. Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Sevón, E. & Notko, M. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 93-107.

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteidenlaitos. Väitöskirja.

Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9-36.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa: käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Sinko, P. 2001. Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Törrönen, M. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset, 128-149.

Taskinen, S. & Törrönen, M. 2004. Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa Roos, J.P. (toim.) Huostaanottokirja. Jyväskylä: Design Nurmisaari, 12-20.

Thomas, N. 2009. Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: The Policy Press.

Timonen-Kallio, E. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelussa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 6-17.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa: elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit. 2004. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.

Vilen, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Virtanen, J. 2006. Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp, 149-213.

Sähköiset lähteet

Eronen, T. 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Viitattu 21.3.2014. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%2007.pdf>

Heikkinen, A. 2007. Nuoret lastensuojelun avohuollossa - palveluiden ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämishojelman raportti. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Viitattu 20.9.2014. http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/96e873004a1563cc969ef6b546fc4d01/nuoret_lastensuojelun_avohuollossa.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=96e873004a1563cc969ef6b546fc4d01

Heino, T. & Pösö, T. 2003. Tilastot ja tarinat lastensuojelun tiedonlähteinä. Yhteiskuntapolitiikka 68:6. 584-597. Viitattu 11.8.2014. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100156/036heino.pdf?sequence=1>

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämishojelmalle. Työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes. Viitattu 8.6.2014. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>

Hotari, K-E. 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Viitattu 8.9.2014. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94283/gradu01636.pdf?sequence=1>

Huuhilo, P. 2012. Nuorten kokemuksia osallisuuden toteutumisesta lastensuojelussa. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen. Opinnäytetyö. Viitattu 5.8.2014. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/46696/Petra_Huuhilo.pdf?sequence=1

Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2009. Lastensuojelu 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 15.8.2014.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80058/Tr29_10.pdf?sequence=1

Lapset puheeksi -perheinterventio. 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 14.10.2014.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/tlp/menetelmat/lapset_puheeksi_perheinterventio

Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatusta 2012. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2012-2014. Valvira. Valvontaohjelma 4:2012. Viitattu 23.1.2014.

http://www.valvira.fi/files/tiedostot/s/i/Sijaishuollon_valvontaohjelma.pdf

Lastensuojelu 2012: Huostassa olevien lasten määrän kasvu on pysähtynyt. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 30/2013. Viitattu 4.1.2014.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/lasten_sosiaalipalvelut/lastensuojelu

Lavikainen, M., Puustinen-Korhonen, A. & Ruuskanen, K. 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Viitattu 15.8.2014.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882186&name=DLFE-30055.pdf

Mitä on osallisuus 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 23.7.2014.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/osallisuus

Sote-uudistus. Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014. Viitattu 20.10.2014.

http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/palvelurakenneuudistus

Julkaisemattomat lähteet

P. Lahtinen. 2014. Sähköposti aiheesta Opinnäytetyöversio. 13.10.2014.

Liitteet

Liite 1 Haastattelukysymykset	68
Liite 2 Tutkimusluvan saatekirje nuorille.....	69
Liite 3 Tutkimusluvan saatekirje huoltajalle ja sosiaalityöntekijälle	72
Liite 4 Tutkimuslupa huoltajille	73
Liite 5 Tutkimuslupa sosiaalityöntekijälle	75

Liite 1 Haastattelukysymykset

Millaisia ajatuksia sinussa herättää, että tulen kysymään sinulta asioita sinun läheisiin liittyen?

Jos joku ihminen on sinulle läheinen, mitä se mielestäsi tarkoittaa?
(Sopikaa yhdessä, mitä läheinen tarkoittaa tässä haastattelussa.)

Kerro ketkä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä tai läheisiä.

- Miksi juuri nämä ihmiset ovat sinulle läheisiä?
- Miten usein olet heihin yhteydessä tai näet heitä?
- Millaisissa tilanteissa?
- Haluaisitko yhteydenpitoa olevan enemmän/vähemmän? Miksi?
- Haluaisitko, että joku ihminen olisi läheisesi, mutta hän ei sitä ole tällä hetkellä? Miksi?

Millaisissa tilanteissa olet viimeksi nähnyt jonkun läheisesi tai ollut muuten yhteydessä?

- Kerro tästä tapahtumasta.
- Millaista oli? Miten sujui? Mitä teitte?

Kerro mikä on haitannut tai estänyt yhteydenpitoa läheisiisi.

- Missä tilanteissa yhteydenpitoa on rajoitettu?
- Mitä ajatuksia se sinussa herätti?
- Mistä rajoittaminen sinun mielestäsi johtuu?
- Mitä olisit toivonut tapahtuvan toisin?
- Onko ollut tilanteita, joissa sinä itse olisit halunnut läheistesesi olevan vähemmän yhteydessä sinuun? Millainen tämä tilanne oli? Miksi et halunnut pitää yhteyttä läheisiisi? Millaisia tunteita se herätti?
- Onko ollut tilanteita, joissa sinä olisit halunnut läheistesesi olevan enemmän yhteydessä sinuun? Millainen tämä tilanne oli? Miksi halusit pitää yhteyttä läheisiisi? Millaisia tunteita se herätti?

Kerro millaisia perhetapaamiset tai neuvottelut ovat täällä

- Ketkä läheiset osallistuvat sinun perhetapaamisiin / neuvotteluihin täällä?
- Ketä toivoisit olevan mukana palaverissa? Miksi?
- Miten koet läheisten mukana olon palaverissa?
- Miten läheiset ovat osallistuneet sinua koskeviin päätöksiin?

Missä tilanteissa?

- Miten mielestäsi oma mielipiteesi huomioidaan sinua koskevissa päätöksissä?
 - Miten mielestäsi läheisten mielipide huomioidaan sinua koskevissa päätöksissä?
 - Miten usein ohjaajat on yhteydessä sinun läheisiin? Millaisissa asioissa?
 - Jos sinulla on joku ongelma läheisiin liittyen, niin kenen kanssa voit siitä puhua?
 - Kuka auttaa sinua läheisiin liittyvissä asioissa kuten yhteydenpidossa?
 - Miten ohjaajat/sosiaalityöntekijä ovat auttaneet yhteydenpitoa sinun ja läheistesesi välillä?
- Missä tilanteessa se tapahtui? Onko se ollut mielestäsi tarpeen ja miltä se on sinusta tuntunut?

Mitä ajatuksia tämä haastattelu herätti?

- Mikä fiilis jäi tästä haastattelusta?
- Mitä muuta aiheeseen liittyvää haluaisit vielä kertoa?

Liite 2 Tutkimusluvan saatekirje nuorille

Heippa!

Me olemme kaksi opiskelijaa Laurea-ammattikorkeakoulusta Hyvinkäältä ja haluaisimme haastatella sinua opinnäytetyötämme varten. Haluaisimme kysyä sinulta, miten olet kokenut yhteydenpidon sinulle läheisiin ja tärkeisiin ihmisiin asuessasi nuorisokodissa. Haluaisimme kuulla ajatuksiasi, koska sitä kautta lastensuojelun työntekijät saavat tärkeää tietoa nuorten kokemuksista. Haastatteluun osallistuminen on sinulle täysin vapaaehtoista.

Mikäli osallistut haastatteluun, voit puhua meille täysin luottamuksellisesti. Kertomiasi asioita käytämme vain opinnäytetyön tekoon. Esimerkiksi nimesi ja nuorisokodin tiedot eivät näy kirjallisessa opinnäytetyössä mitenkään. Nauhoitamme haastattelut, jonka jälkeen kirjoitamme ne tekstimuotoon. Opinnäytetyön valmistuttua tuhoamme sekä nauhoitteet että tekstit.

Ohessa on tutkimuslupa allekirjoitettavaksi. Tarvitsemme luvan erikseen sekä sinulta että huoltajaltasi ja sosiaalityöntekijältäsi. Palautathan lomakkeen 2.4. mennessä nuorisokotisi aikuiselle.

Vastaamme mielellämme kysymyksiin ja annamme lisätietoa opinnäytetyöstä.

Terveisin,

Pirita ([REDACTED]), pirita.lahdes@student.laurea.fi)

&

Mari ([REDACTED]), mari.nieminen@student.laurea.fi)

TUTKIMUSLUPA HAASTATTELUTUTKIMUKSEEN / Nuori

Opinnäytetyön nimi: Lastensuojeluasiakkaina olevien lasten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijaishuollon aikana

Opinnäytetyön tekijät ja yhteystiedot: Pirita Lähdes, [REDACTED]
pirita.lahdes@student.laurea.fi

Mari Nieminen, [REDACTED]
mari.nieminen@student.laurea.fi

Opinnäytetyön yhteistyöhenkilöt ja teettäjä: Pia Lahtinen, [REDACTED]
Pesäpuu ry / Lähemmäs-projekti
Ilmarisenkatu 17A, 40100 Jyväskylä

Kari Eklund, [REDACTED]
Laurea-ammattikorkeakoulu
Uudenmaankatu 22, 05800 Hyvinkää

Koulutusohjelma: Sosionomi (YAMK)
Perhekeskeisen varhaiskasvatuksen kehittäminen ja johtaminen

Opinnäytetyön tausta ja tarkoitus: Opinnäytetyö liittyy Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektiin, jonka tavoitteena ovat lapsen ja läheisten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa sekä lapsen läheissuhteiden arvostuksen lisääminen.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää 13-17-vuotiaiden nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijoituksen aikana. Opinnäytetyö toteutetaan haastattelututkimuksena kevään 2014 aikana. Opinnäytetyössä käytämme laadullisen tutkimuksen menetelmiä.

Sitoumukset: Opinnäytetyön tekijöillä on tutkimusta tehdessään samanlainen vaitiolovelvollisuus kuin sosiaali- ja terveysalan virkasuhteisella työntekijällä. He ovat velvollisia ehdottomasti turvaamaan opinnäytetyössään tarkastelemiensa henkilöiden intimitetin ja anonymiteetin.

Hyvinkäällä 24.2.2014

Pirita Lähdes

Mari Nieminen

TUTKIMUSLUPA HAASTATTELU TUTKIMUKSEEN / Nuori

Nimeni _____

Sosiaalityöntekijäni nimi _____

Osallistun ____ haastatteluun (merkitse rasti)

En osallistu ____ haastatteluun (merkitse rasti)

_____ssa ____ 2014

Paikkakunta

Nuoren allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 3 Tutkimusluvan saatekirje huoltajalle ja sosiaalityöntekijälle

Hei!

Opiskelemme Laurea-ammattikorkeakoulussa sosionomi (YAMK) -tutkintoa ja teemme opinnäytetyötä yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa. Opinnäytetyömme liittyy Lähemmäs-projektiin, jonka tavoitteena ovat lapsen ja läheisten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa sekä lapsen läheissuhteiden arvostuksen lisääminen. Opinnäytetyö toteutetaan haastattelututkimuksena ja haastattelut pidetään kevään 2014 aikana. Tarkoituksena on selvittää 13-17-vuotiaiden nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijoituksen aikana. Nuorten kokemukset ovat arvokkaita ja haastattelujen pohjalta tehdystä opinnäytetyöstämme lastensuojelun työntekijät saavat tärkeää tietoa toimintakäytäntöjen kehittämiseen.

Nauhoitamme haastattelut, jonka jälkeen litteroimme ne tekstimuotoon. Haastattelut ovat luottamuksellisia. Sitoudumme siihen, että emme käytä saamiamme tietoja muuhun kuin opinnäytetyötarkoitukseen. Raportoitaessa kaikki lasten, perheiden ja sijaishuoltopaikkojen nimet ja tunnistetiedot häivytetään. Emme myöskään käytä saamiamme tietoja haastateltavan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi tai sellaisten etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus. Emme luovuta henkilötietoja sivulliselle. Tietoja käytämme vain opinnäytetyön tekoprosessin aikana ja suojaamme, säilytämme ja hävitämme tiedot opinnäytetyön prosessin lopuksi eli vuoden 2014 lopussa.

Ohessa on tutkimuslupa allekirjoitettavaksi. Tarvitsemme luvan erikseen nuorelta, huoltajalta ja sosiaalityöntekijältä. Palautathan tutkimuslupalomakkeen 2.4. mennessä kirjekuoressa olevaan osoitteeseen.

Vastaamme mielellämme kysymyksiin ja annamme lisätietoa opinnäytetyöstä.

Terveisin,

Pirita ([REDACTED]), pirita.lahdes@student.laurea.fi)

&

Mari ([REDACTED]), mari.nieminen@student.laurea.fi)

Liite 4 Tutkimuslupa huoltajille

TUTKIMUSLUPA HAASTATTELUTUTKIMUKSEEN / Huoltaja

- Opinnäytetyön nimi: Lastensuojeluasiakkaina olevien lasten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijaishuollon aikana
- Opinnäytetyön tekijät ja yhteystiedot: Pirita Lähdes, [REDACTED]
pirita.lahdes@student.laurea.fi
- Mari Nieminen, [REDACTED]
mari.nieminen@student.laurea.fi
- Opinnäytetyön yhteistyöhenkilöt ja teettäjät: Pia Lahtinen, [REDACTED]
Pesäpuu ry / Lähemmäs-projekti
Ilmarisenkatu 17A, 40100 Jyväskylä
- Kari Eklund, [REDACTED]
Laurea-ammattikorkeakoulu
Uudenmaankatu 22, 05800 Hyvinkää
- Koulutusohjelma: Sosionomi (YAMK)
Perhekeskeisen varhaiskasvatuksen kehittäminen ja johtaminen
- Opinnäytetyön tausta ja tarkoitus: Opinnäytetyö liittyy Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektiin, jonka tavoitteena ovat lapsen ja läheisten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa sekä lapsen läheissuhteiden arvostuksen lisääminen.
- Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää 13-17-vuotiaiden nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijoituksen aikana. Opinnäytetyö toteutetaan haastattelututkimuksena kevään 2014 aikana. Opinnäytetyössä käytämme laadullisen tutkimuksen menetelmiä.
- Sitoumukset: Opinnäytetyön tekijöillä on tutkimusta tehdessään samanlainen vaitiolovelvollisuus kuin sosiaali- ja terveysalan virkasuhteisella työntekijällä. He ovat velvollisia ehdottomasti turvaamaan opinnäytetyössään tarkastelemiensa henkilöiden intimitetin ja anonymiteetin.

Hyvinkäällä 24.2.2014

Pirita Lähdes

Mari Nieminen

TUTKIMUSLUPA HAASTATTELUTUTKIMUKSEEN / Huoltaja

Lapseni nimi _____

Huoltajan nimi _____

Lapseni saa osallistua ____ haastatteluun (merkitse rasti)

Lapseni ei saa osallistua ____ haastatteluun (merkitse rasti)

_____ssa ____ 2014
Paikkakunta

Huoltajan allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 5 Tutkimuslupa sosiaalityöntekijälle

TUTKIMUSLUPA HAASTATTELUTUTKIMUKSEEN / Sosiaalityöntekijä

Opinnäytetyön nimi: Lastensuojeluasiakkaina olevien lasten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijaishuollon aikana

Opinnäytetyön tekijät ja yhteystiedot: Pirita Lähdes, [REDACTED]
pirita.lahdes@student.laurea.fi

Mari Nieminen, [REDACTED]
mari.nieminen@student.laurea.fi

Opinnäytetyön yhteistyöhenkilöt ja teettäjä: Pia Lahtinen, [REDACTED]
Pesäpuu ry / Lähemmäs-projekti
Ilmarisenkatu 17A, 40100 Jyväskylä

Kari Eklund, [REDACTED]
Laurea-ammattikorkeakoulu
Uudenmaankatu 22, 05800 Hyvinkää

Koulutusohjelma: Sosionomi (YAMK)
Perhekeskeisen varhaiskasvatuksen kehittäminen ja johtaminen

Opinnäytetyön tausta ja tarkoitus: Opinnäytetyö liittyy Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektiin, jonka tavoitteena ovat lapsen ja läheisten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa sekä lapsen läheissuhteiden arvostuksen lisääminen.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää 13-17-vuotiaiden nuorten kokemuksia yhteydenpidosta läheisiin ja läheisten osallisuudesta sijoituksen aikana. Opinnäytetyö toteutetaan haastattelututkimuksena kevään 2014 aikana. Opinnäytetyössä käytämme laadullisen tutkimuksen menetelmiä.

Sitoumukset: Opinnäytetyön tekijöillä on tutkimusta tehdessään samanlainen vaitiolovelvollisuus kuin sosiaali- ja terveysalan virkasuhteisella työntekijällä. He ovat velvollisia ehdottomasti tur-

vaamaan opinnäytetyössään tarkastelemiensa henkilöiden intimitetin ja anonymiteetin.

Hyvinkäällä 24.2.2014

Pirita Lähdes

Mari Nieminen

TUTKIMUSLUPA HAASTATTELUTUTKIMUKSEEN / Sosiaalityöntekijä

Lapsen nimi _____

Sosiaalityöntekijän nimi _____

Lapsi saa osallistua ____ haastatteluun (merkitse rasti)

Lapsi ei saa osallistua ____ haastatteluun (merkitse rasti)

_____ssa __. __ 2014

Paikkakunta

Sosiaalityöntekijän allekirjoitus ja nimen selvennys